

OSMANLI DEVRİNDE ANADOLU CAMİLERİNDE RESTORASYON FAALİYETLERİ

MUZAFFER ERDOĞAN

G İ R İ Ő

Türk İ'mar Tarihi'nde inşai hareketler kadar restorasyon faaliyetlerinin de üzerinde önemle durulması icab eden mes'elelerden birisi olduğunu söylemeye hâcet yoktur. Őimdiye kadar muhtelif devirlere âid Türk âbidelerinin binaî ve inşai durumları üzerinde bir hayli araştırma mahsûlleri vücuda getirildiği halde bunların san'atça ta'mirleri hakkında kâfi derecede inceleme ürünleri meydana getirilmediği görülmektedir. Her ne kadar Şehir, kasaba ve hattâ köylerimize dair hazırlanan bazı monografyalarda buralarda bulunan câmi, han, hamam, köprü ve sâire gibi çeşitli eski Türk anıtlarının dolayısıyla ta'mirlerine fırsat buldukça temas edilmekte ise de bunlar bizim bugünkü ihtiyaçlarımıza kâfi derecede cevap vermekten bir hayli uzak bulunmaktadır. Biz karŐılaŐtığımız bu yokluk karŐısında âbidelerimizin tarihi devirler zarfında ki restorasyon faaliyetlerinin de ihmâli asla câiz olmadığına inanıyor ve bu inançla bu yolda nâtemam sayılması gereken ufak bir örnek vermek istiyoruz.

Bütün uluslarda olduğu gibi Türklerde de tavattun ettikleri bütün ülke ve beldelerde ve bilhassa Anadolu'da tabii ve beşeri bir takım âfetler sonunda harabiye yüz tutan eski ve yeni bir çok mebân-i muhtelif ve âbidat-ı müteaddideyi ta'mir ve ihya etmekten de kendilerini men'edememiŐlerdir. Bunun biz Anadolu'daki izlerini Selçuklarda, bunların inkırazından sonra teŐekkül eden muhtelif Türk beyliklerinde ve bilhassa müteakib zamanlardaki devrelerde oldukça mebzûl bir Şekilde görmekteyiz. Bunlardan evvelkiler daha ziyade mebâniyi doğrudan doğruya bina ve inşa etmeye önem vermiŐler, sonuncular ise harab olanları ta'mire ve mevcut olanları ise korumaya daha fazla ihtimam göstermişlerdir. ŐŐte Osmanlı idaresinde Anadolu İ'mar bakımından bu iki esas üzerinde daha ziyade geliŐen bir durum ve yön arz etmektedir. Başka bir ta'bir ile bu devrede âbidevi mâ'nâda mebâninin inşasında ziyâde evvelce yapılmış olanları tecdid, ihya ve muhafaza yolu tercih edilmiş görülmektedir. Fakat bunun Osmanlı dev-

rinde Anadolu'da anıtsal özellikle hiç bir mebâninin yapılmadığı anlamına gelmemesi de icab eder. Filhakika başta Osmanlı hükümdarından bazıları olmak üzere hânedana mensub bir çok kimseler ve bu arada bir takım vezirler, beyler, ağalar, zenginler ve sâirenin de âbidevi mahiyette bu yolda faaliyet ibraz ettiklerini unutmamak gerekir. Biz burada Anadolu'daki Osmanlı âbidelerinin yapıŐımdan ziyâde tecdid, ta'mir ve muhafazaları üzerinde durmak istiyoruz. Bu tecdid ve muhafaza işlerinin bugünkü anladığımız mâ'nâda, yâ'ni (san'atça Ta'mir) Şeklinde olup olmadığı mes'elesi henüz bütün vüzühiyle tebellür etmiş sayılamaz. Elde suretleri mevcut olan belgelerin sayısı zamanla artıkça ileride belki bu yolda kesin sonuçlara eriŐmek imkân dahiline girebilecektir. Fakat bugünkü araŐtırmalarımız bize bunun ancak bir (ta'mir) Őeklimiz bize bunun ancak bir (ta'mir) Şeklinde olduğu kaatini vermiŐ bulunmaktadır. Bundan dolaydır ki, yazımızın umumî serlevhasını (Restorasyon Faaliyetleri) Şeklinde tesbit ettiğimiz halde fasıl başlıklarını hep (ta'mir hareketleri) ibaresi etrafında teksif etmek zorunda kalıyoruz. Böylelikle ileride bizden sonra bu yolda yapılacak incelemeler için de müsaid bir zemin hazırlamıŐ olduğumuz kanaatindeyiz.

(Osmanlı devrinde Anadolu câmilerinde restorasyon faaliyetleri) genel baŐlığını taşıyan bu yazımızın esasını, henüz hiç bir yerde yayınlanmamış tarihi belgeler teşkil etmektedir. Bugün mikdar itibariyle (120) ye yaklaŐmıŐ bulunan bu vesikalarda Şüphesiz bütün Anadolu câmilerinin ta'mirlerini aynı zamanda bir arada bulup görmek imkânsızdır. Bunlar arasında kendileri mevcut olduğu halde ta'mirlerine âid belgelerine henüz rastlayamadığımız pek çok Anadolu câmiî bulunduğu muhakkaktır. Zamanla bu yolda yapılacak tetkikler ilerledikçe bu boŐlukta ken-diliğinden kapanmıŐ olacaktır. Bu münâsebetle yazımızın sonuna kronolojik bir Şekilde ilâve ettiğimiz bu belgelerde, Anadolu câmilerinde müşahede edilen ta'mir hareketlerinden başka, Şehir ve kasabalarımızın tarihlerine ışık tutan, Türk mimarlık tarihinin ve bilhas-

sa Türk vakıflar tarihi'nin karanlıkta kalan bir çok hususlarını aydınlatan bir takım bâkir bilgiler göze çarptığını da bilhassa işaret etmek yerinde olur.

ANADOLU CÂMİLERİNİN İNŞAİ ÖZELLİKLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Asırlardanberi müslüman Türk milletinin en büyük ve en eski bir temerküz ve tavatun mahali olmuş olan Anadolu, bir çok bakımlardan üzerinde önemle durulması icâb eden bir durum arz etmektedir. Yeraltı ve yerüstü servetleri ile başı başına işlenmemiş bir hazine değerinde olan bu aziz yurd topraklarının en önemli ihtiyacı, hiç şüphesiz, insan bilgi ve emeğinin burada tam mâ'nâsiyle yer alıp kök salmasıdır. Çeşidli turistik bölgeleriyle başı başına bir âlem olan Anadolu; eski Türk anıtları bakımından da emsalsiz bir özelliği temsil etmektedir. Bu bakımdan burada dinî mimariyi karakterize eden câmiler; tarihi ve coğrafi durum ve keyfiyetleriyle, inşaat plân ve malzemeleriyle, mimarî teşekül ve tavazzu tarzlarıyla birbirinden çok farklı bulunan büyük bir tenevvü' arz etmektedir. Bundan dolayı mezkûr câmilere muayyen guruplar halinde bir arada toplayarak keskin bir şekilde sınıflandırmak işi, şimdilik çok erken sayılan bir keyfiyet olur. İstanbul câmilere için evvelce yapılan guruplandırma, daha doğrusu sınıflandırma işini Anadolu câmilere için şimdilik tam bir kat'iyetle yapabilecek durumda değiliz. Ancak konumuzu teşkil eden ta'mir işlerinin Osmanlı idaresi zamanındaki ahval ve şartlarını mümkün mertebe kavrayabilmek için bir parça olsun bunların inşaf özelliklerine kısaca temas etmek gerekir. Bilindiği üzere dinî mimariyi karakterize eden câmiler, mescid ve medreselerle birlikte belli başlı müslüman ülkelerinin bazı özelliklerini gösterecek şekilde gelişmiş bulunmaktadır. Coğrafi bakımdan Arab âlemi ile yakın teması olan güney-doğu Anadolu'da bu bakımdan Emevi an'anesine bağlı kalınmakla beraber, Selçukluların getirdikleri yeniliklerin de ihmal edilmediğini söylemek gerekir. Bundan başka Anadolu'da 1071 tarihinden sonra yapılan ilk câmilerin pâyeli olduğu görülmektedir. Ancak gerek iklim şartları, gerekse Türklerin yeni san'at özelliklerini araştırmaları sebebi ile bu basit örnek sür'atle değişerek gelişmiş bulunmaktadır. Öndördüncü sırada Anadolu'da çok pâyeli câmilerin muhtelif şekillerde inşa edildiğini söylemek gerekir. Ermenek, Birgi, Tire, Ereğli Ulu - câmileriyle Gaferyad câmii, Antalya'da Yivli-Minare ve Manisa, Sinop ve Milâs Ulu - câmileri bunun karakteristik misallerini teşkil ederler. Yeni çağa tekabül eden devirlerde, Anadolu câmilerinde çok kubbeli ve içi pâyeli ulu-câmii örneğine kısmen sa-

dakat gösterildiği söylenebilir. Bu cümleden olmak üzere Alaşehir'de Şeyh Sinan câmii, Küre'de Hoca Şemsüddin Câmii, Kastamonu'da Nasrullah Câmii, Tokatta Takkeçiler Câmii, zikredilmesi gerekir.

Umumiyetle Anadolu câmilere, Orta ve yeni çağ devrelerine göre bir dereceye kadar kaba bir tasnife tâbi tutulabilir. Buna göre ortaçağda Anadolu câmilerinin ilk şekli pâyeli; ikincisi ahşab-istinadlı, üçüncüsü tek kubbeli, dördüncüsü (T) biçimli, beşincisi dört istinadlı, altıncısı bunların haricinde kalan tipler diye altı gurupta ve yeni çağda ise inktikal devri, Sinan ve muakkibleri devri ve yabancı tesirler devri diye üç üslûb devresinde guruplandırmak bir dereceye kadar mümkün olabilir. Fakat itibari olarak tasarlanan bu sınıflandırma hususları tam bir kat'iyetle söyleyecek durumda olmadığımızı da açıkça itiraf etmek icab eder.

II

ANADOLU CÂMİLERİNİN TA'MİRLERİ

Osmanlı devrinde Anadolu câmilerinin inşaf özellikleri hakkında görüşlerimizi kısaca işaret ettikten sonra bir parça da bunların muhtelif vesilerle geçirdikleri ta'mirlerine temas etmek gerekir. Böyle bir onarma işine girişirken çalışmalarımıza dayanak olarak yayınlanmamış tarihi vesikaları almayı ve bunlardan çıkarabildiğimiz neticeleri sunmayı prensip itibariyle doğru buluyoruz. Her ne kadar bu otantik belgeler Anadolu'nun en ücra köy ve kasabalarına varıncaya kadar âdetta serpilmiş vaziyette olan bu câmilerin cümlesini tamamıyla içerisine alabilmekten uzak bulunuyorsa da yine önemli bir bölümünü çevresi arasında katabilmektedir. Bu itibarla bu eksik kadro ve hüviyeti ile bile ta'mir işlerine dair ileride yapılacak tetkikler için bir rehber olabileceğini ve bu yolda kendisini ta'kib edeceklerine nâtemam bir örnek teşkil edebileceğini tahmin etmekten kendimizi me'edemiyoruz. Yazımızın sonuna ilâve edip neşrinde fayda gördüğümüz yüzyırmeye yaklaşan bu tarihi belgelerde sık sık görüldüğü üzere mezkûr câmilerin ta'mirlerine genellikle (harabiyet) sebep olmuş, bu ise zelzele-i azîme, ihrak-ı azîm, şiddet-i rûzgâr, kesret-i emtar, şiddet-i şita, istilâ-i Kefere gibi tabii ve beşeri âfetler yüzünden vücud bulmuştur. Yalnız burada önemli bir noktayı işaret etmek yerinde olacaktır; Osmanlı devrinde Anadolu câmilerinde gördüğümüz bu ta'mir hususlarını bugünkü modern anlamdaki restorasyon faaliyetlerine tıpatıp benzetmek veya bununla mukayese etmek şimdilik çok erken sayılan bir keyfiyet teşkil edeceği kanaatindeyiz. İleride arşivlerimizin modern bir sistem ve görüşle tanzim ve tasnifleri tamamlandıktan sonra böyle bir mimarî etüdün vücud bulması

belki mümkün olabilecektir. Bu sebepten makalemizin başlığı restorasyon faaliyetleri şeklinde tesbit ettiğimiz halde, münderecatı daha ziyâde ta'mirat hamleleri halinde gözden geçirmek zaruretini duymuş bulunuyoruz. Bu hamleler ise belli başlı Anadolu şehir ve kasabalarının tarihi atmosferi ile birlikte gözden geçirilmeye mümkün merteye gayret edilmiştir.

Adını koyu renkli ve sathı tamamiyle çıplak bir trakit kayası zirvesinde bulunan hisarın harabesinden alan Afyon, çevresindeki ova ile birlikte çok eski bir devirden beri insanlar tarafından iskân mahalli olarak seçilmiştir. Bundan başka coğrafi durumu itibariyle Anadolu'nun en önemli münakale merkezlerinden sayılabilir. Bilindiği üzere bugün dört demiryolu burada birleşmiş bulunmaktadır. Civarında ötedenberi geniş ölçüde haşhaş ziraati yapılmaktadır. Selçuk vezirlerinden Sahib Ata Fahrüddin Ali, Karamanlı ve Moğol tecavüzlerinden kurtulmak için hazinesi ile birlikte buraya sığınmıştı. XIII. ncü asırda burasının Germiyenoğullarının eline geçtiği bilinmektedir. 832 (M: 1428) yılında Afyon bölge, bütün Germiyan toprakları ile birlikte kesin olarak Osmanlı ülkesine ilhak edilmiştir. Bir aralık Hersek-zâde Ahmed Paşa tarafından Mısırlılara karşı sefer üssü hizmetini gördü. Osmanlı hâkimiyeti altında Anadolu eyâletine bağlı sancaklardan birine merkez oldu. 1833 senesinde Afyon'un Mısırlı İbrahim Paşa kuvvetleri tarafından işgal edildiği görülmektedir. Cumhuriyet devrinde Afyon büyük İmar hareketlerine sahne oldu. Bu arada Gedik Ahmet Paşa'nın 878 (M: 1578-1574) tarihinde yaptırdığı câmi ile müteaddid eski âbideler ta'mir edildi. Şehirde mevcûd câmi, medrese, tekke, hamam ve sair Selçuklu, Germiyanlı ve Osmanlı devirlerinden kalmadır. Bunlar arasında Ulu-câmi ile Gedik Ahmed Paşa külliyesi, Mısıri ve Otpazarı câmi en önemli olanlarıdır: Karahisarşah Paşa'sına hitaben yazılan 1115 H: tarihli bir vesikada Gedik Ahmed Paşa'nın câmi, bu tarihe tekaddüm eden yıllarda harabiyete yüz tuttuğunu ve mütevellî vekili tarafından keşif ve ta'mir ettirildiği görülmektedir. Bu esnada keşifnâme ile ta'mirat masrafları arasında bir ayrılık husul bulduğuna şahid oluyoruz (Um. Şk. Ahk. Df. Baş. Arş. No: 39, s. 816). Afyon'da Kile-zâde Süleyman Çavuş tarafından inşa edilen Otpazarı câmi de mütevellî tarafından bir ta'mire tabii tutulmuş ve bu onarma esnasında Mendilci oğlu Ahmed adında bir şahsın fuzuli müdahalesi ile karşılaşmıştı (Um. Şk. Ahk. Df. Bşb. Arş. No: 54, s. 587).

Konya iline bağlı bir kaza merkezi olan Akşehir'de ilk çağlara âid ancak bazı duvar

enkazı kalmış bulunmaktadır. Kasabanın eski Phlomelium yerinde kurulduğu muhakkaktır. Bilindiği üzere burası Frikya ile Kapadokya arasındaki işlek yol üzerinde bir konak yeri olan küçük bir şehirdi. Şehir, Selçuklulardan sonra Akşehir'in siyasi hâkimleri olarak Eşref oğulları ile Hamid ve Karaman oğullarını görmekteyiz. Nihayet bir sürü uğraşmalardan sonra Yıldırım Bayezid tarafından Osmanlı toprakları miyanına ilhak edilmiştir.

Akşehir islâmi eski eser bakımından büyük bir zenginlik arzeder. Halen mevcut câmi ve mescidler arasında İplikçi câmi, Gündük-Minare câmi, Hasan Paşa câmi İmaret câmi ve Ulu câmi ile Altinkalem, Çınaraltı, Damlı, Eski Kale, Ferruhsah (Mahmud Hayran), Cevher İmre Kalaycı, Kemerli, Kızılca, Kileci, Küçük Ayaşofya, Tahta kale, Telliöğlü ve Yazıcı mescidleri bulunmaktadır. Medreseler, hamamlar, tekeler, türbeler, mezarlıklar ve saire ise ayrıca incelenmeye değer eski eserler arasındadır. Karaman vali ve Akşehir kadısına hitaben yazılan (1190) tarihli bir hüküm suretinde Akşehir'deki Hasan Paşa câmiinin mütevellisi olan Hacı Abdullah Efendi tarafından mezkûr tarihlerde ta'miratına teşebbüs edildiği anlaşılmaktadır (Karaman Ahk. Şky. Df. Bşb. Arş. No: 13, s. 329). Sırası gelmişken Akşehir'e bağlı Azari köyü câmine temas etmek yerinde olacaktır. Karaman beylerbeyisine ve Akşehir kadısına hitaben yazılan bir hüküm suretinde takriben Hicri 1126 tarihlerine doğru Azari sakinlerinden Hacı Hüseyin adında bir kimse bu câmin harem duvarını yıkıp taşlarını da kendi evinin inşasında kullanmış olduğu zikredilmektedir. Bu münasebetle câmin mütevellisi tarafından resmî makamlara baş vurulduğu ve olayın önüne geçilmek istendiği görülmektedir (Um. Şk. Ahk. Df. Bşb. Arş. No: 64, s. 383).

Manisa'ya bağlı bir kaza merkezi olan Alaşehir'in milâddan evvel ikinci asırda Bergama kralı Attalos I. tarafından kurulduğu bilinmektedir. Bizanslılar zamanında surlarla çevrilen bu beldeyi, Osmanlı padişahı Yıldırım Bayezid 1391 senesinde fethetmiştir. Yıldırım Bayezid Alaşehir'i aldıktan sonra orada câmi, medrese, hamam ve diğer bazı binalar yaptırmış ve belde hâsulatının bir kısmını bu hayratın lüzumlu masraflarına tahsis etmiştir. Başbakanlık Arşivinde bulunan bir belgede (Um. Şk. Ahk. Bşb. Arş. No: 84, s. 146). Alaşehir'de kâin Yıldırım Bayezid câmi ile medresesi ve hamamının mezkûr vakıf mütevellisi tarafından ta'mir edildiğine temas edilmektedir. (1131) tarihli olub, Alaşehir kadısına hitaben yazılan bu vesikadan Yıldırım Bayezid evkafının mezkûr tarihte Sarayı Ce-

did-i Âmire ağası Mustafa Ağa nezaretinde bulunuyordu.

Strabon'un doğum yeri olan Amasya'nın çok eski bir tarihte kurulduğunu muhakkak ad etmelidir. Pontüs krallarının hükümet merkezi olduğunu bildiğimiz bu belde, bir aralık Bizans'ın en ünlü kalelerinden birisi olmuştur. Bu sırada Jüstinyanus tarafından âbideleri de onarılmıştı. Pontüs havalisinin Türkler tarafından işgal tarihi hakkında esaslı bilgi mevcut değildir. Bununla beraber Amasya'nın Melik Danişmend Gazi tarafından muhasara ve zaptedildiği söylenebilir. Müteakiben Selçukilere, Eretna oğullarına ve nihayet Osmanlılara geçmiştir. Osmanlı hâkimiyeti devrinde padişahlar ve şehzadeler şehire özel bir ilgi göstermişlerdir. Selçuklular zamanındanberi bir ilim merkezi olan Amasya, Osmanlı şehzadelerine karargâh olduktan sonra daha fazla önem kazanmış ve Anadolu'nun beş büyük kültür merkezinden biri olmuştur.

Amasya'da muhtelif devirlere âid âsar ve mebâniye kısmen rastlamak mümkündür. Helenistik devirden kalma kalesi; evvelâ Bizanslılar, bilâhère Selçuklu ve Osmanlılar tarafından ta'dil olunmuştur. Bugün metruk bir halde bulunan Burmalı Minare câmii ile Amasya valisi Seyfüddin Turumtay tarafından inşa edilen Gök Medrese câmii, Selçuklu devrinden kalmadır. Osmanlılar devrinden kalma câmiler miyanında Bayezid Paşa câmii 812 (1419), Yörgiç Paşa câmii 834 (1430), Sultan Bayezid câmii 891 (1486), Mehmed Paşa câmii 891 (1486) ile Pazar câmii bulunmaktadır. Bunlardan Sultan Bayezid câmii ile Mehmed Paşa ve Pir İlyas câmileri 1939 senesindeki zelzelede büyük hasara uğramıştır. Amasya kadısına hitaben yazılan 1091 H. tarihli bir belgeden öğrenildiğine göre, burada bulunan Sultan Bayezid câmii daha evvelce de bir deprem sonunda harap olmuş ve badehu mütevelisi bulunan Ahmed tarafından yeniden ta'mir olunmuştur. Neticenin keşfi için İstanbul'dan Hassa baş mimarı İsmail Ağa yönünden itimadı haiz bir mimar halifesi gönderilmiştir (U'm. Şk. Ahk. Df. Bşb. Arş. No: 9, s. 12).

İçel vilâyetine bağlı olan bir kaza merkezi olan Anamur, civarındaki bir kaleye istinaden (Ma'muriye) ismiyle de ma'ruf bulunmaktadır. Deniz kenarında olan bu kale içinde harağ bir câmii ile Hüseyin Gazi adlı bir zatın mezarı mevcuttur. Kadım devirlerde Anorium ünvanıyla tanınmıştı. Bu kazanın arazisi kuzey batıdan güneye doğru uzanan bir dağın eteklerinden tereküb eylemektedir. Bu dağdan bir çok nehirler akarak Akdeniz'e dökülür. Arazinin alçak yerleri meskûn ve dağları ormanlıktır. Anadolu yarım adasının en gü-

ney noktasını Ma'muriye kalesi civarında bulunan Anamur burnu teşkil eder. Eski çağda dağlık Kilikya'nın bir liman şehri olan bugünkü Anamur'un yanında eski Anamur, tarihi bakımdan özel bir önem kazanmıştır. Ancak Roma İmparatoru Caligul'a tarafından bütün Kilikya sahilleri Kommagene kralı Antiokkos IV. e verilince Anamur'da onun idaresine geçmiştir. Daha sonraları Anamur, İzorya'ya katılmıştır. Bugün eski Anamur'da antik devirden kalma düzensiz taşlardan yapılmış ve iyi korunmuş surlar vardır. Kalenin ikinci bir dış suru da doğu-batı istikâmetinden denize inmektedir. Her iki surun çevirdiği alanda bir tiyatro, bir odeion ve ne olduğu pek anlaşılmalayan üçüncü bir yapı bulunmaktadır. Bundan başka şehir sahasında bir su kemeri ile özel yapı harabeleri görülmektedir. Şehir surlarının dışında yükselen geniş nekropolde çok iyi korunmuş, birbirinin yanında bir çok mezarlar bulunmaktadır. Burada islâmî devre âid olmak üzere Çarşı câmii ve Akmescid ile Ma'muriye kalesi dahilinde bir Selçuklu eseri olarak Alâüddin câmii vardır. Başbakanlık Arşivinde rastlanılan bazı kayıtlarda Ma'muriye kalesinde 973 yılı başlarında bina olunan bir câmiin inşa safhaları ile Konya'da bu esnada temin edilen camcı ve demirci hususları göze çarpmaktadır (Ahk. Df. Ml. Df. Ts. No: 2775, s. 70, 74, 77 ve 160). Bu belgelere câmiin tasrih edilmemekle beraber bunun Alâüddin câmii olması hatıra gelmektedir.

Anadolu'nun en kadim beldelerinden biri si olan Ankara, tarih boyunca çeşidli medeniyetlere sahne olmuş bulunmaktadır. Burası Orhan Gazi devrinde Süleyman Paşa tarafından Osmanlı ülkesine ilhak edildiği anlaşılmaktadır. Selçuklu ve Osmanlı devirleri arasında bir de Ahiler şehir cumhuriyeti devri olduğu söylenebilir. Köklerini bir zamanlar Bağdad'da inkişaf etmiş olan fütüvvet tarikatine bağlanmış olması muhtemel olan Ahilerin, Anadolu'ya geldikten sonra sınaî ve ticarî rol oynadıkları görülmektedir. Ankara Ahi reisleri arasında en meşhurları Hüsameddin ile oğlu Şerefeddin bulunmaktadır. Bugün Ankara'da bir hayli câmii ve mescid vardır. Gerek Selçuklu, gerekse Osmanlı devrine âid Adkara câmiileri, hükümdar eseri olmayıp ferdler, bilhassa Ahiler, sonra Osmanlı vezirleri tarafından yaptırılmıştır. Hepsini de orta veya küçük miyastadırlar. Ekserisinin inşaasında kadim mebâniye âid malzeme kullanılmıştır. Bir çoklarının üst kısımları ile minareleri yeşil veya kırmızı tuğladan olup, üzerleri ikisi hariç kiremitli dam ile örtülmüştür. Ankara şehri 1073 te müslümanlar eline geçmiş olmakla beraber, burada XI. nci ve hattâ XII. nci asra âid bir câmii bilinmiyor. En eski câmiin hisar içinde, şimdi Alâüddin câmii adı verilen ma'-

bedin yerinde olduğu sanılmaktadır. Ankara câmiilerinin en büyüğü ve belki de en fazla dikkate değer olanı Arslanhâne câmiî'dir. Ahi Şerefeddin câmiî olarak adlandırılan bu ma'bedin 1290 tarihli mihrabı; çini mozayik ve alçı kabartma olarak tezyin edilmiştir. Hâkim renkler firuze ve mor patlicandır. Dışarıya doğru bir çini, bir alçı olarak dört şeridin sıralandığı görülür. Şorba kadısına ve Ankara mütesellimine hitaben yazılan bir hüküm suretinde (Um. Şk. Ahk. D.f Bşb. Arş. No: 18, s. 105). Ankara'daki Ahi Şerefeddin câmiî ile imâret ve hanının ta'mirine temas edilmekte olduğu gibi Ankara nâibine yazılan başka bir hükümde de mezkûr câmiî mütevellisinin mal-i vakıftan aldığı para ile ta'mirden kaçındığı görülmektedir (Um. Şk. Ahk. Df. Bşb. Arş. No: 39, s. 920). Eski Ankara câmiilerinden Kızılbey câmiî, bugün mevcut değildir. Osmanlı devrinin ilk safhasında yapılan câmiilerin bir çoğu ve ezcümle Hacı Elvan ve imâret câmiileri Selçuklu izlerini az çok taşıdığı görülmektedir. Hacı Bayram câmiî XIV. ncü asır ortasında Ankara civarında dünyaya gelen Hacı Bayram-ı Veli adına inşa edilmiş ve muhtemelen Mimar Sinan tarafından sonraları ta'mir olunmuştur. Yeni Câmii veya Kurşunlu Câmii adı verilen Cenabî Ahmed Paşa câmiî, Mimar Sinan tarafından yapılmış olup, Ankara'daki Osmanlı devri eserlerinin en mükemmel bir örneğini teşkil etmektedir.

Milâddan evvel 300 tarihinde Seleukus I. tarafından tesis edilen Antakya, 921 tarihinde Yavuz Sultan Selim yönünden Mısır memlûklerinden alınarak Osmanlı devletine ilhak edilmiştir. Daha sonraları Haleb vilâyetine bağlı bir kaza merkezi oldu. Birinci Dünya Harbi sonunda Fransızlar tarafından işgal edilmiş, Ankara andlaşmasıyla Suriye, Fransız mandasına bırakılmış, 1928 de kurulan müstakil Hatay devletinin merkezi olmuştur. Antakya'da ondörde yaklaşan câmiî var ise de o kadar önemi haiz sayılmazlar. Bunlar arasında Ulu câmiî ile Ca'fer Ağa ve Habibünneccar câmiileri bir dereceye kadar zikredilebilir. Antakya da kâin Câmii Kebir ile Ca'fer Ağa ve Habibünneccar vakıfları mütevellisi olan Hacı Hasan Efendiye hitaben yazılan 1134 tarihli bir hüküm suretinde mezkûr evkafa âid câmiilerin zamanla harab olması dolayısıyla onarımlarına lüzum ve ihtiyaç duyulduğu tesbit edilmiş bulunmaktadır (Um. Şk. Ahk. Df. Bşb. Arş. No: 89, s. 554).

İlk ve orta çağların Tralleis'i üzerinde kurulan Aydın şehri Ege bğlgesinin ma'mur belgelerinden birisi olarak kabul edilmelidir. İstila ve zelzeleler yüzünden Tralleis'ten bugün hiç bir eser kalmamış bulunmaktadır. Malaz-

gird harbini ta'kib eden yıllarda Türkler tarafından ele geçirilen Aydın, Birinci Haçlı Muharebesinden sonra tekrar Bizanslılara geçmiş, fakat ikinci Kılıç Arslan zamanın Selçuklu ülkesine muvakkaten ilhak olunmuştur. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında Emirüssavaşil Emir Menteşe tarafından kesin olarak Bizans'tan anılmıştır. Bir müddet bunun damadı olan Sasa Bey hakimiyeti altında kaldıktan sonra Aydın oğullarına intikal eylemiştir. Nihayet Aydın, ikinci Sultan Murad tarafından Osmanlı toprakları arasına katılarak Anadolu eyaletine bağlı bir sancak merkezi olmuştur (1426). Ondokuzuncu asır başlarında ise Karaosman oğulları eline geçmiştir. Bir müddet ise Yunan işgali altında kalan Aydın, Anadolu'nun önemli bir kültür merkezi olarak tanınmaktadır. Sultanhisarı kazası nâibine hitaben yazılan 1177 tarihli bir belgeye Anadolu'nun önemli kültür merkezlerinden birisi olan Aydın şehri ile ilgili olması dolayısıyla burada kısaca temas etmek yerinde olacaktır. Bu vesikada Sultanhisarı kazasına tâbi' Dere köyünde bulunan Hacı Bayram câmiinin onarımıyla ilgili bazı hususlar göze çarpmaktadır (Anadolu Ahk. Df. Bşb. Arş. No: 42, s. 185).

Eski Karasi beyliğinin merkezi olan Balıkesir'in ne zaman ve kimin tarafından kurulduğu kat'iyetle bilinmemektedir. Bazı kimselerce şehrin Kara İsa Bey tarafından tesis edildiği rivâyet edilmektedir. Balıkesir isminin muhtemel olarak Palaco-Kastro (Eskihi-sar) adından geldiği de mevcut söylentiler arasındadır. Bu havalide Selçukluların yerine geçen Karasi beyliğinin uzun ömürlü bir idare kuramadıkları malûmdur. Bu sebebden bu bölge Orhan Gazi tarafından tamamıyla Osmanlı devletine ilhak edilmiş bulunmaktadır. Genellikle zıraf bir ticaret merkezi olarak bilinen Balıkesir'de Osmanlı devrinde Hasan Paşa, İlyas Paşa, Mustafa Paşa, Hadim Ağa ve Halil Ağa hanlariyle Yıldırım, Zağanos Paşa ve İbrahim bey câmiileri yapılmış bulunmaktadır. Balıkesir kadısına hitaben yazılan 985 tarihli bir hüküm suretinden anlaşıldığına göre bu havalide mezkûr tarihlerde bir deprem vukua gelmiş ve Zağanos Paşa câmiinin minberi ile direkleri ve kubbeleri çatlamıştı. Keza aynı deprem Yıldırım Han câmiini de bir hayli hasara uğratmıştı. Bu maksatla Hassa mimarlarından Mahmud Halife Balıkesir'e gönderilerek onarma işine girişilmişti (Mm. Df. Bşb. Arş. No: 31, s. 280). Bundan başka Balıkesir Paşasıyla nâibine hitaben yazılan 1126 tarihli bir hüküm suretinde ise (Um. Şk. Ahk. Df. Bşb. Arş. No: 66, s. 90). Balıkesir'de İbrahim Bey tarafından bina edilen câmiin kura, mezarı ve müsekkefatı olmaması dolayısıyla Zağanos Paşa evka-

fı mütevellisi tarafından bizzat ta'mir edildiği kayıd ve tesbit edilmiş bulunmaktadır.

Osman Gazi devrinin sonlarına doğru Korumal tarafından istilâya uğrayan Bolu'nun, Timur saldırısından sonra İsfendiyar oğullarının tecavüzüne ma'ruz kaldığı görülmektedir. Çelebi Sultan Mehmed ile İkinci Sultan Murad tarafından bunların tardını müteakib Bolu'nun müstahkem mevkiî durumu sona ermiş sayılabilir. Eski çağlarda Bolu'nun Karadeniz Ereğlisi ile ticarî irtibatı bulunduğu bilinmektedir. Bu istikâmette eski bir yolun izine hâlâ Bolu ovasının kuzey bölümlerinde rastlanılmaktadır.

Bolu'da kadim çağlardan kalma san'at eserleri pek görülmez. Yıldırım Bayezid devrinde yapılan çift minareli Eski Yeni câmiî ile Belediye binası civarında bulunan Kadı câmiî ve Şemsi Paşa'nın imâret mahallesindeki İmâret câmiî, Osmanlılar devrinde Bolu'da yapılan başlıca dinî mebâni arasında bulunmaktadır. Bunlara Bolu dağı'nın Bolu ovasına indiği boğazda kâin Karaköy'deki Karaköy câmiî ile Bolu'nun cenubunda vâki yekdiğerine yakın iki ılıcadan büyüğünün yanındaki İlca câmiî'ni de ilâve etmek yerinde olur. Burada sırası gelmiş iken Timurtaş Paşa zâde Mehmed Bey tarafından Bolu'da bina edilen ve umumiyetle tarihî belgelerde (Eski Yeni Câmiî) adı verilen âbideye temas etmek icab eder. Evasıt-ı Receb 1102 tarihli olup, Bolu nâibine yazılan bir hüküm suretinde bu câmiî'nin 1079 yılında önemli bir deprem sebebi ile yıkıldığı anlaşılmaktadır. Bunun neticesinde Halil ve Ömer adlarını taşıyan mütevellileri ta'mire girişmişler ve tahminen yirmi bin kıyve tutan kurşununu satarak bir kısmını kiremitten olmak üzere ta'mir etmişlerdir. Bu ta'mir işi yapılırken mütevellilerin bazı yolsuz hareketlerde buldukları ve Timurtaş Paşa'ya âid bu vakfın mahsullerini zimmelerine geçirdikleri anlaşılmaktadır (Um. Şk. Ahk. Df. Bşb. Arş. No: 15, s. 218).

Bolu ile ilgili olmak üzere bir parça da Akçaşehir kazası muzafatından Aftondere köyündeki Sultan Orhan câmiî ile Seben (Çarşamba) kazasına bağlı Abdal karyesindeki Gazi Müeyyid câmiî'ne, Taraklıborlu'da yanarak harab olan Gazi Süleyman Paşa câmiî'ne ve Çağa'daki Yıldırım Bayezid câmiî'ne temas etmek yerinde olacaktır. Bunlardan Aftondere'deki Sultan Orhan câmiî zamanla harab olmuş ve onarımına vakfın müsaadesi kâfi gelmediğinden ta'miri için erbabı vazife de ruk be ettirilmesi cihetine gidilmişti (Um. Şk. Ahk. Df. Bşb. Arş. No: 63, s. 379). Seben kazasına tâbi Abdal köyündeki Gazi Müeyyid câmiî ise medrese ile birlikte aynı veçhile harab olmuş ve adeta binasından hiç bir eser kalmamıştı. Bu sebebden mahlûl kalan galle-i vak-

fı civar köylerden birindeki Hüseyin Çavuş câmiî'ne tahsisi cihetine gidilmişti (Um. Şk. Ahk. Df. Bşb. Arş. No: 98, sh. 231). Taraklıborlu (Safranbolu) da yanarak harab olan Gazi Süleyman Paşa câmiî ise mütevellisinin gayreti ve ahalinin yardım ve muavenetleriyle usulü veçhile ölçülüp biçilerek ortalama olarak üç yılda tecdidi mümkün olabilmişti (Um. Şk. Ahk. Df. Bşb. Arş. No: 96, s. 271). Bolu nâibi ile voyvodasına hitaben yazılan bir hüküm suretinde 1126 yılı ortasına doğru Çağa gölünün kuzeyinde Eski Çağa kasabasında hamamın yarı hissesi buradaki Yıldırım Bayezid câmiî evkafından olduğu anlaşılmaktadır (Um. Şk. Ahk. Df. Bşb. Arş. No: 65, s. 339).

Niğde'nin 15 km. güney batısında ve Kızılcasu ırmağı kenarında bulunan Bor kasabasını, çok kadim devirlerdenberi meskûn bir mevkiî olarak kabul etmek gerekir. Bugüne kadar eski adı hakkında kesin bir bilgi edilememiştir. Romalılar zamanında Bor kasabasının önemli sayılabilecek medenî faaliyete sahne olduğu ve bu uğurda pek çok ümran izleri gösterdiği söylenebilir. Bizanslılar zamanına âid bazı eski kilise bâkiyeleri görülmektedir. Bor kasabası; en karakteristik ümran devresini Karaman oğulları idaresinde göstermiştir. Esasen (Bor) ismi de kasabanın Türk âşiretleri tarafından bina olunup ondan evvel esaslı bir ümran faaliyetine sahne olmadığını ifade etmektedir. Genel olarak suyu ve havası mu'tedil ve lâtif olup İlaldı ve Kayabaşı mahalleleri ile Cüci, Asmaz ve Okçu köyleri en meşhur mevkilerini teşkil etmektedir. Bunlara Kızılyer, Bunak, Çakılbahçe, Manastır, Gümüşlü, Kaledişi, Altı Delikli taş semtlerini de ilâve edebiliriz. Bor kasabası dahilinde Selçuklu hükümdarı Sultan Alâüddin'e âid büyük ve muhteşem bir câmiî ile Ramazan oğulları devrinde yapılmış Şeyh İlyas câmiî ve Sokullu Mehmed Paşa tarafından inşa ettirilmiş olan çarşı içindeki câmiî bulunmaktadır. İsa Ağa, Mevlûd Ağa, Kasım Ağa câmiî'leri de bunlara ilâve edilebilir. Sultan Alâeddün câmiî'nin 1250 senesi başlarında harabiyete yüz tutması dolayısıyla Bor ahalisinin müracaatı ile mevcut bulunan kayıtlara bakılmış ve tevliyetinin Seyyid Mehmed adında bir şahıs üzerinde olduğu görülmüştü. Durum vakfın evkaf nazırı olan Elhaç Mehmed Said'e intikal ettirilmiş, vakfın müsaade ve tahammülü olmaması dolayısıyla gerekli onarım masraflarının Bor ahalisince tesviyesi uygun görülmüştü (Karaman Ahk. Şk. Df. Bşb. Arş. No: 34, s. 80). Bu onarma faaliyetinin geçirdiği merhaleler hakkında ne yazık ki daha fazla bir bilgiye sahip değiliz. Bor kasabasında bu câmiî'den başka bir de Sokullu Mehmed Paşa'ya âid câmiî de Hicri 1199

yılında görülen ta'mire temas etmek lâzımdır. Sokullu Mehmed Paşa'nın bu câmii sadarete bağlı evkaftan bulunmakta idi. Uzun zaman-danberi bir onarma hareketine de şahid olunmamıştı. Bir aralık mütevellisi bulunan İbrahim Han-zade Nu'man Efendi tarafından ta'miri taahhüd edilmiş ise de buna bir türlü başlamak imkânı bulunamamıştı. Biz bu ta'mirata âid bazı tamamlayıcı bilgileri Bor kadısına hitaben yazılan bir hüküm suretinde görmekteyiz (Karaman Ahk. Şk. Df. Bşb. Arş. No: 19, s. 41).

Osmanlı Türkiye'sinin kuruluş devrine âid âbideleri, meşhur kaplıcaları ve çeşidli tabii güzellikleri ile ün kazanan Bursa'nın kadim tarihine âid bilgilerimiz pek fazla sayılamaz. Şehrin bugünkü adı, kendisine ilk çağlarda verilen Prusa isminden tahrif edilmiş olması hatıra gelmektedir. Bursa; Romalılar ve Bizanslılardan sonra Anadolu kıt'asının fatihi olan Süleyman Şah bin Kutulmuş tarafından fethedilmiştir. Nihayet Bursa şehri Orhan Bey zamanında Köse Mihal Bey tarafından Bizans Tekfurunca Osmanlı idaresine teslim edilmiştir. Osmanlı idaresine girdikten sonra Bursa ehemmiyet kesbederek gittikçe büyümüştür. Elimizde o zamandan kalma mufassal kronikler bulunmadığından ve ilk Osmanlı padişahları zamanlarına âid resmî vesikalar ele geçemediğinden, Bursa'nın hangi esas ve şartlar dahilinde yeniden kurulup geliştiğini tesbit etmekte güçlük çekiyoruz. Ancak vücuda getirilen ma'bedler ile diğer bir takım hayır müesseselerinin inşa tarihlerine bakılarak bazı tahminler yapabilmekteyiz. Orhan Bey'den sonra gelen hükümdarlar zamanında daha ziyade büyüyen Bursa, ondördüncü asrın sonunda Anadolu'nun her bakımdan en büyük şehirlerinden birisi olmuştur. Murad I. Bursa hisarındaki câmii ile Çekirge'deki câmii yaptırdığı gibi imâret, medrese ve han inşa ettirerek şehri i'mar eylemiştir. Yıldırım Bayezid ise medrese, han, hamam, dârüşşifa ve bir de zaviye yaptırmıştır. Timur istilasından sonra çok zarar gören Bursa, Çelebi Mehmed zamanında devlete merkez olmuştur. Bursa'nın i'mar tarihinde bunun ve Murad II. nin büyük hisseleri olduğunu söylemeye hacet yoktur. Filhakika Çelebi Mehmed Yeşil câmii ile türbeyi, meşhur medrese ile imâretini yaptırdığı gibi oğlu Sultan Murad'da kendi adı ile tesmiye edilen câmii, medrese ve imâret inşa ettirmiştir.

Bursa, bilindiği üzere Osmanlı saltanatının başlangıç devrine âid inşa san'atı bakımından büyük önemi haiz bulunmaktadır. Mevcud câmmileri burada kronolojik esaslar dahilinde uzun uzadıya tavsif edecek değiliz. Ancak bir fikir vermek maksadıyla içlerinden bazıılarını burada kaydetmeyi uygun buluyoruz. Bunlar arasında Ulu câmii ile Orhan Gazi câ

mii, Murad II. câmii bulunmaktadır. Mehmed II. zamanında hükümet merkezinin İstanbul'a nakli ile şehrin ikinci plânda kaldığı malumdür. Sonradan yapılan bir kaç câmii ise Bey ve Paşa'ların eseridir. Daha Murad II. nin zamanında hükümeti sırasında yapılmış olan Hamza Bey câmii bu cins eserlerdendir. Bursa'da Selim III. zamanında esaslı bir ta'mir gören Emir Sultan câmii ise istisnai bir özelliğe haiz bulunmaktadır. Bursa'da devlet erkânı tarafından inşa edilen câmii ve mescidlerin nev'i şahsına münhasır olanları çoktur. Bilhassa Timurtaş Paşa câmii ile Hayreddin Paşa câmii bunlar arasında bulunmaktadır. Hüdavendigâr eyâleti valisi olan Süleyman Paşa imza ve mührü ile gönderilen bir tahrirden anlaşıldığına göre (Dahiliye iradeleri, Bşb. Arş. No: 26532). Yıldırım Bayezid tarafından yaptırılan câmii Kebir, 1247 yılı başlarında ta'mirleri ve şadırvan ve abdesthanelerine gelen Akçağlan suyu mecralarının onarımları yapılmıştı (D. Bşm. 1175, 5, 25, Bşb. Arş.). Bursa kadısına hitaben yazılan aynı tarihli bir hüküm suretinden anlaşıldığına göre Bursa'da kâin Selçuk Sultan mescidinin kubbe ve minare kurşunları şiddet-i rüzgâr ve fırtına-ı azime sebebi ile yıkıldığından aynı evkaftan olan mihrablı köprü'nün kereste bölümleri ile birlikte ta'mirleri yapılmıştı (Anadolu Ahk. Şk. Df. Bşb. Arş. No: 40 s. 196). Evkafı Hümayun nezaretinin padişaha sunulan 1279 tarihli bir takririnden anlaşıldığına göre, Bursa'da vukuu bulan bir deprem sonunda büyük mikyasta hasara uğrayan Hayreddün Paşa câmii de eksiltmeye çıkarılarak keşfi yapılmış ve ta'mir teşebbüsüne girişilmişti (Dahiliye İradeleri, Bşb. Arş. No: 33528). Bu münasebetle Bursa ile ilgili olmak üzere bir de Orhan Gazi kazasına tâbi Pazarköy (Krile) deki Yenişehir'deki Orhan Gazi câmilerine temas etmek yerinde olacaktır. Krile nâibine hitaben yazılan 1131 tarihli bir hüküm suretinde burada Sultan Orhan tarafından bina edilen câmii zelzele ve sair sebeplerle harab olması üzerine mütevellisi marifetiyle vakıf malinden ta'miri cihetine gidilmişti (Um. Şk. Ahk. Df. Bşb. Arş. No: 83, s. 62). Yenişehir kazası nâibine yazılan 1177 tarihli bir hüküm suretinden öğrendiğimize göre burada kâin olup, yanan Sultan Orhan câmii mezkûr kasaba ahalisinden üç kişi tarafından i'mar edilmişti (Anadolu Ahm. Şk. Df. Bşb. Arş. No: 42, s. 134). Bu esnada mezkûr câmiin ta'mir ve ihyası için Karacabey (Mihaliç) de bulunan evkafından faydalanma cihetleri düşünülmüş ve bu maksadla mezkûr vakıfların tesbit ve zabtı icra edilmişti (Anadolu Ahk. Şk. Df. Bşb. Arş. No: 42, s. 61).

olan Diyarbakir, Âmid veya Karaâmid adlarıyla de ün kazanmış bulunmaktadır. Burasının daha ilk çağlardan itibaren ana yollar üzerinde müstahkem bir şehir ve aynı zamanda mühim bir ticaret mevkii rolünü oynamakta olduğu bilinmektedir. Bu beldenin en önemli özelliklerinden birisi, hiç şüphesiz, şehri tamamıyla kuşatan muazzam surlara mâlik olmasıdır. Başta câmiiler olmak üzere Diyarbakir'in medrese, han ve hamam nev'inden büyük yapıları, şehrin her tarafına yayılmış durumda bulunmaktadır. Câmiilerin en büyüğü ve belki en eskisi şehrin hemen ortasında yer alan Ulu-câmii'dir. Rivâyete göre bu mâ'bed, sonradan müslüman ibadetgâhı haline çevrilmiş bir kiliseden ibâretti ve minaresi ise o tarihlerde çan kulesi bulunuyordu. Fakat bu söylentinin doğruluğu hakkında burada kesin bir hüküm verilemez. Diyarbakir'in diğer câmiilerinin ekserisi, şehrin 1514 te Osmanlılar tarafından fethinden az sonra inşa edilmiş bulunmaktadır. Minarlarının maktai, eski olanlarında murabba', yenilerinde ise müdevver olduğu görülür. Dış duvarlar bir tabaka kara bazalt ve bir tabaka beyaz kireç taşı ile yapılmıştır. Bu câmiilerin başlıcaları Kasım Padişah câmiî ile Fâtih Paşa câmiî ve Hürev Paşa, Peygamber, Sefa, İskender Paşa, Ali Paşa, Behram Paşa, Melik Ahmed Paşa, Nasuh Paşa câmiileridir. Diyarbakir'deki Osmanlı devri câmiilerinin ekserisinin bu devir valileri tarafından yaptırıldığını kaydetmek gerekir. Bunlardan Fâtih Paşa câmiî, Bıyıklı Mehmed Paşa tarafından 1522 (H: 928) de inşa edilmiştir. Cümle kapısı tezyinatlı bulunan Behram Paşa câmiî ise 1572 (H: 980) de inşa edilmiş olup, Diyarbakir'de Osmanlı devri câmiilerinin en önemlisi olarak kabul edilmektedir (Ayrıca Bk: Muzaffer Erdoğan, Diyarbakir'da bir san'at eseri: Behram Paşa câmiî, Tarih-Coğrafya Dünyası, Sayı: 7, 1959). Diyarbakir valisiyle Âmid nâibine hitaben yazılan 1174 tarihli bir hükümden Fâtih Mehmed Paşa câmiî evkafının geliri bu tarihte gayet az ve işlerinin ise hayli çok olduğu ve müsekkafatının harab bulunduğu anlaşılmaktadır (Diyarbakir Ahk. Şky. Df. Bşb. Arş. No: 2. s. 228). Keza Âmid kadısına hitaben yazılan aynı tarihli bir başka hükümde ise Diyarbakir'de vâki Behram Paşa câmiî evkafının tevliyet işlerinde görülen aksaklık dolayısıyla şaa, ta'mir ve erbabı vezâif vazifelerinde teşevvüş vukuu bulduğuna temas olunmaktadır (Diyarbakir Ahk. Şky. Df. Bşb. Arş. No: 2 s. 230).

Kadim tarihi hakkında esaslı bilgilerden mahrum olduğumuz Erzincan'ın mazisi, bazı Ermeni kaynaklarına göre, milâddan evvelki devirlere kadar uzanmaktadır. Mütteakib devirlerde Arabların, Bizanslıların, Mengüçle-

rin, Selçukluların, İlhanlıların elinde idare edilen Erzincan havalisi; Otlukbeli muharebesinden sonra bir müddet yerli Sırgerdelerin elinde kalmıştır. Erzincan ve çevresi nihayet 920 (M: 1514) yılında Yavuz Sultan Selim tarafından harbsiz olarak Osmanlı ülkesine ilhak edilmiştir. Ötedenberi şiddetli depremlere sahne olduğu bilinen mezkûr beldenin mebanisi, defalarca yıkılmıştır. Bu cümleden olarak Selçuklu devrine âid Kilâbi Bey'in yaptırdığı Ulu câmiî 1939 depreminde harab olmuştur. Bu arada ayrıca Çadırcı ve Halilüllâh câmiilerini de bilhassa zikretmek icab eder. Erzincan ve çevresi câmiileri arasında Molla Kendi veya hud Molla Ahmed câmiî'nin önemi vardır. Bu câmiî Erzincan'a tâbiî Molla Kendi köyündedir. Erzincan kadısına hitaben yazılan bir hüküm suretinden öğrendiğimize göre 1136 yılında bu câmiî harab duruma gelmiş bulunuyordu. Bütün mürtezika arzusuna rağmen Molla Ahmed Bekrici tarafından yaptırılan bu câmiînin ta'mirine şeyh ve vaiz olan Abdurrahman adlı bir şahıs engel olmuştu (Um. Şk. Ahk. Df. Arş. No: 80; s. 686).

Bilindiği üzere birinci derece önemli yolların düğüm noktasında bulunması ve mevkiinin savunmaya elverişli olması sayesinde asırlar boyunca askerî ve ticarî önem kazanan Erzurum kasabası; Osmanlı İmparatorluğunun kuvvetli devirlerinde devletin şarka doğru yaptığı hareketlerde üs hizmeti gördüğü gibi bir yol şehri olması dolayısıyla de zaman zaman bir konak yeri ve faal bir münakale merkezi olmuştur. Şehre esas teşkil eden münferid tepe, üzerinde eski çağlardan beri iç kalenin bulunduğu mahal olarak gösterilir.

Erzurum'un tarih devirleri boyunca maruz olduğu istilâlar, şehrin tarihi âbidelerini de zarardan masun bırakmamıştır. Bir çel eserler bu yüzden ortadan kalkmış olmakla beraber, bugün mevcut olanlar bile yine çok dikkate değer durum arz etmektedir. Şehirdeki eski eserlerden bir kısmı Saltuklu, Selçuklu ve İlhanlı, diğer kısmı ise Osmanlı devrine âid bulunmaktadır. Ulu câmiî Erzurumun en büyük câmiî olarak zikri gerekir. Bu câmiîin 575 (M: 1179) da Saltuk oğlu Ebülfeth Mehmed tarafından yaptırıldığı bilinmektedir. Bunun yanı başındaki Çifteminare yahud Medrese câmiî, yalnız Erzurum'un değil, bütün Türk-Anadolu âbidelerinin en dikkate değer olanlarından birisidir. Buna bir bakıma Yakutiye medresesini de eklemek yerinde olur. Osmanlı devri binaları arasında Koca Sinan'ın eserlerinden olan Lala Mustafa Paşa câmiî ile İbrahim Paşa câmiileri bilhassa zikri gerekir. Bunlardan Kıbrıs Fâtihî olan Lala Mustafa Paşa'nın burada inşa ettirdiği câmiî zuhur eden bir yangın dolayısıyla tahribata uğramış, yangına sebebiyet veren civardaki kahvelerin yık-

tırılması cihetine gidilmişti (Um. Şk. Ahk. Df. Bşb. Arş. No: 92, s. 425).

Eski ve orta çağlarda Dorylaion adı ile ma'ruf bir beldenin yerine kaim olan Eskişehir'in, bilhassa Bizans devrinde önem kazanarak imparatorların istiratgâhı ve eğlence yeri olduğu bilinmektedir. Şehir (708) tarihinde Abbas bin Velid tarafından zabtedildikten bir müddet sonra Selçukluların istilâsına uğramış ve Türkler tarafından iskân edilmiştir. Dorylaion muharebesi adı ile tanınan çarpışma, tarihin ünlü savaşlarından. Dorylaion harabelerinin varlığı ile ilgili olması muhtemel olan Eskişehir adı da bu zamandan kalmadır. Bilindiği üzere Osmanlı hâkimiyeti altında Eskişehir, Anadolu eyâletine bağlı Sultanönü sancağının merkezi idi. Fakat büyük Anadolu eyâleti inkısına uğradığı sırada burası bir sancak merkezi halinde kalmıştı. Lületaşı ihraç ve sevk merkezi olarak tanınan Eskişehir, bugün, kendi adının medlulünden çok farklı modern bir belde haline gelmiştir. Burada kadın çağlara âid kayda değer binalara pek rastlanmaz. Yeni açılan müze, civardan toplanmış bazı heykel ve sütun başlıklarını ihtiva etmektedir. Kasabada Selçuklu devrine izafe edilecek eser olarak Alâeddin câmiî denilen kiremid örtülü ma'bedi görmekteyiz. Anadolu valisi ve Eskişehir kadısına hitaben yazılan 1116 tarihli bir hüküm suretinde (Um. Şk. Ahk. Df. Bşb. Arş. No: 39, s. 1306), minaresine yıldırım isabet eden bu câmiin ta'mirine teşebbüs edildiği görülmektedir. Bunun gibi Sultanönü mutasarrıfına hitaben yazılan başka bir hüküm suretinde ise Eskişehir kasabasına yarım saat mesafede Sultan Orhan câmiî'in ta'miri bahis konusu edilmekte ve evvelâ işe dahilde başlandığı anlaşılmaktadır (Anadolu Ahk. Şk. Df. Bşb. Arş. No: 40, s. 31). Osmanlı devri câmilerinin başında bilhassa Kanunî Sultan Süleyman devri vezirlerinden Mustafa Paşa'nın 921 (M: 1515) de yaptırdığı Kurşunlu câmiî bulunmaktadır.

Ötedenberi Saruhan ili (Manisa) kazaları arasında sayılan Gördes kasabası, halıları ile kendisine büyük bir şöhrat yapmış bulunmakta ve kadim Gorgos'a tekabül etmektedir. Eski çağlarda burası müstahkem bir mevki idi. Kalesi sonradan harap olmuştur. 1971 de buradan geçen Evliya Çelebi, evvelce çok sağlam olan bu kalenin bâkiyelerinden bahsetmekte ve Ulu câmiî ile beraber içerisinde de II aded câmiin bulunduğunu kaydeylemektedir. Sarp bir yamaç üzerinde kurulmuş olan bu kasaba, büyük münakale yollarından uzak olması dolayısıyla son çağlarda fazla bir gelişmeye erişmemiştir. Burası istiklâl Harbi sıralarında sürekli savaşlara sahne olmuştur. Anadolu

eyâleti valisine hitaben yazılan H: 1132 tarihli bir hüküm suretinden öğrendiğimize göre 16 ncı asır sonlarına doğru otuz sene kadar Babüssaade ağalığında bulunan Gazanfer Ağa'nın burada evvelce inşa ettirdiği câmiî ta'mir edilmiştir (Um. Şk. Ahk. Df. Bşb. Arş. No: 85, s. 99).

Milâddan evvel onbirinci asırda İyonya göçlerinin başlangıcı sırasında Smyrna adı ile tarih sahnesine çıkan İzmir; Lidyalıların, İranlıların, Makadonyalıların, Romalıların ve Bizanslıların elinde kalmış, Melikşah zamanında Anadolu Fatihî Süleyman bin Kutulmuş tarafından fethedilmiştir. Daha sonraları Aydınogulları'nın idaresi altına girmiş ve nihayet Osmanlı İmparatorluğuna ilhak edilmiştir. Kuruluşundan itibaren sık sık deprem tehlikeleri geçiren İzmir'de bir çok câmiî var ise de hiç birisi İstanbul ve Bursa'dakiler gibi hükümdar veya vezirler tarafından yaptırılmış olmayıp daha ziyade ticaretle zenginleşmiş yerlilerin eseri olan mütevazî yapılarıdır. İzmir câmilerinden en eskisi frenk kilisesinden bozma olan Hisar câmiî idi. Buna Fazlizade, Bıyıklı-zâde ve Sipahi Pazarı câmilerini de ilâve etmek yerinde olur. İzmir kadısına hitaben yazılan 1100 tarihli bir hüküm suretinde vuku' bulan bir deprem sonunda tamamen harab olan Fazli-zâde câmiî'nin keşif ve ta'mirine temas edilmektedir. Bu câmiin Darüssaade Ağası nezaretinde olan evkaftan olduğu anlaşılmaktadır. Sürücü Ahmed Paşa'ya hitaben yazılan aynı tarihli diğer evkaftan İzmir'de kâin Bıyıklı-zâde câmiine âid bazı hususlar göze çarpmaktadır. Fazli-zâde câmiî gibi bu da depremden zarar görerek yıkılmış bulunuyordu. Bu maksadla Haremeyn malinden alınan para ile ta'mirine girişilmişti (Um. Şk. Ahk. Df. Bşb. Arş. No: 13, s. 221). 1169 tarihli olup, İzmir mollası ile voyvodasına hitaben yazılan başka bir hüküm suretinde ise İzmir'de ihya edilen Kurşunlu Han ile Sipahi Pazarı arasında kâin câmiin şadırvan ve musalla taşlarına temas edilmektedir (Um. Şk. Ahk. Df. Bşb. Arş. No: 17, s. 169).

İzmit, Türk hâkimiyetinden evvelki devirlere âid tarihî eserler bakımından çok fakirdir. Bithynia krallarının ve Roma imparatorlarının yaptırmış oldukları binalardan hemen hiç bir eser kalmamıştır. Türk devrinin binaları bakımından İzmit daha mes'un sayılabilir. Bununla beraber bugünkü İzmit'te mevcut câmiî ve meşicid sayısının on ikiyi geçmediğini söyleyebiliriz. Bunlardan beşi câmiî denilecek büyüklükte ise de ikisi harabdır. Câmilerin en mühimi Evliya Çelebi'nin (Mahkeme Câmiî) adını verdiği Pertev Paşa'nın on altıncı asır ortalarında yaptırmış olduğu ve

bugün (Yeni Cuma Câmii) denilen eserdir. Yine Evliya Çelebi tarafından zikredilen câmiler arasında Mehmed Bey câmii 1894 te zelzele ile yıkılmış iken Abdülhamid II. tarafından yeniden inşa ettirilerek Fethiye câmii diye adlandırılmıştır. İzmit'in en eski câmii olan tepedeki Sultan Orhan câmii, şehrin Türkler tarafından fethini müteakib kiliseden tahvil edilmiştir. Osmanlı hükümdarlarının seferler sırasında uğradıktan başka, av maksadiyle de ziyaret ettikleri İzmit'te ve civarında bunlar tarafından bazı av köşkleri yapılmış idi. Bunlardan Murad IV. ün, şehrin yukarı kısmında yaptırmış olduğu köşkten şimdi eser yoktur. XIX. ncü asırda Mahmud II. nin inşa ettirdiği köşk sonradan Abdülaziz tarafından yeniden yaptırılmış olup şimdi vilâyet konağı olarak kullanılmaktadır.

Yukarıda kısaca temas eylediğimiz üzere İzmit'in en önemli cami'lerinden birisi Pertev Paşa'ya aid olan ma'beddir. Kocaeli muhtasarı ile İzmit kadısına yazılan 1131 tarihli bir hükümden anlaşıldığına göre bu cami' ile imaret, hamam ve han mezkûr tarihte deprem dolayısıyla harab olmuş ve ta'miri için İstanbul'dan neccar, duvarcı ve taşçılar gönderilmiştir (Um. Şk. Ahk. Df. Bşb. Arş. No: 81, Sh: 209). İzmit kadısına yazılan diğer bir hükümden ise h: 1178 de İzmit'te kain olan bu cami' ile Pertev Paşa evkafından olan imaret, sebül ve su yolunun ta'miri cihetine gidildiği öğrenilmektedir (Anadolu Ahk. Şky. Df. Bşb. Arş. No: 42, Sh. 331). 1274 tarihli bir arz tezkiresinden öğrenildiğine göre ise bu tarihte Pertev Paşa camii yeni bir ta'mire daha tabi' tutulmuştur (Dahiliye iradeleri, Bşb. Arş. No: 27297). İzmit'in Pertev Paşa'ya aid olan bu camiinden sonra önemli ma'bedi, hiç şüphesiz, Mehmed Bey camiidir. Babüsaade Ağası nezaretinde olan bu cami'de 1108 ilâ 1133 tarihleri arasında aynı zatın adını taşıyan hamam, şadırvan, çeşme ve su yolları ile birlikte onarım faaliyetlerine sahne olmuştur. Bu esnada cami' ile hamamın zelzeleden harab olduğu anlaşılmaktadır (Um. Şk. Ahk. Df. Bşb. Arş. No: 22, Sh: 90, 81, 322 ve 417, 89, Sh: 58).

Bursa vilâyetine bağlı bir kaza merkezi olan İznik kasabası, aynı zamanda sırasıyla Antigonya, Nicea adlarıyla de ün kazanmış bulunmaktadır. Bizanslılar zamanında büyük bir ehemmiyet iktisab eden bu belde, Melikşah'ın Anadolu ordularının kumandanı Süleyman Şah tarafından ele geçirilerek kurduğu devlete payitaht yapıldı. Haçlılar ve Bizanslılar arasında iki defa el değiştirilerek Selçuklulara geçen İznik kasabasında Bizans devresine kesin olarak nihayet vermek şerefi Orhan Gazi zamanında Osmanlı Türklerine nasib oldu. Orhan'ın ilk işlerinden birisi Çandarlı

Kara Hali'i buraya kadı olarak ta'yin etmesi olmuştur. Çiniciliği ile büyük şöhet iktisab eden İznik'in ilk Osmanlı devri mimarisinin en önemli merkezlerinden olduğunu bilhassa burada kaydetmeliyiz. Filhakika burada Osmanlı mimarisinin Selçuklu an'anesini devam ve Bizans tesirini kısmen aksettirdiği görülmektedir. Başlıca cami'ler arasında Ayasofya camii ile Hacı Özbek camii, Hacı Hamza Bey camii, Yeşil Cami', Mehmed Çelebi camii, Seyh Kutbüddin camii, Eşrefzâde camii ve Gazi Süleyman Paşa camii ve tekkesi bilhassa zikre değer. Orhan Gazi'nin oğlu olan Süleyman Paşa'nın bu camiine aid rastladığımız bir vesikadan anlaşıldığına göre 1123 tarihlerine doğru mezkûr camiin harab olan sakfı ile kursunları, camları, pencere demirleri müteveli bulunan Mustafa Halife tarafından onarılmıştır (Um. Şk. Ahk. Df. Bşb. Arş. No: 57, Sh: 456).

Kastamonu isminin nereden geldiği kesin olarak belli değildir. İsmiinin menşeiini tesbit hususunda karşılaşılan güçlüklerin başlıca sebebi, şehirden ancak muahhar Bizans devrinde ve Türklerin Anadolu'yu istilaları sırasında bahsedilmekte bulunmasıdır. Bilindiği üzere Anadolu'nun büyük bir kısmı gibi, Kastamonu havalisi de Malazgirt muharebesinden az sonra Türklerin hâkimiyeti altına girmeye başladı. Türk fütuhatının buralarda 1074 te başlamış olması ve bu hususta bilhassa Danişmendîlerin rolü bulunması muhtemeldir. Bir müddet Bizans idaresine geçen Kastamonu havalisi, Hüsameddin Çoban kumandasındaki Selçuklu kuvvetleri tarafından yeniden ele geçirildi. Nihayet Fatih devrinde Osmanlı devletine ilhak edilen Kastamonu, Anadolu eyaletine bağlı bir sancak merkezi oldu ve az sonra Şehzade Cem buraya vali olarak ta'yin edildi.

Kastamonunun eski eserleri arasında en göze çarpanı, inşası komnenoslara atfedilmekte olan kalesidir. Burada eski devirden hiç bir eser kalmamış bulunmasına mukabil, Türk hâkimiyeti devirlerine aid çok ve çeşidli eserlere raslanmakta ise de ekserisi harab olmuştur. Zamanımıza kadar gelebilmiş Türk eserlerinin en eskisi 671 (M: 1272 - 73) de inşa edilmiş olan Yılanlı Darüşşifasıdır. Aynı devirden kalma en eski cami 672 (M: 1273 - 74) de muhtemel olarak Çoban hanedanından Muzafferüddin Arslan tarafından yaptırılan Atabey camii'dir. Eski camilerden birisi de 754 (M: 1353-54) de İbni Neccar tarafından yaptırılmış olan Eli-Güzel camiidir. Çandar oğullarının son hükümdarı İsmail Bey'in eseri olan ve onun adını taşıyan cami'de önemlidir. Osmanlı devri eserleri arasında Kadı Nasrullah bin Ya'kub'un çarşı ortasında inşa ettirmiş olduğu Nasrullah camii 912 (M: 1516), Ya'kub

Ağa 954 (M: 1547), Ferhad Paşa (M: 1559-60) ve Sinan Bey 979 (M: 1571 72) camileri zikredilebilir. Bunlardan Atabey camii, gerek harıçteki manzarası ve gerek dahilli durumu itibariyle kat'iyen eski şeklini muhafaza etmemiş ve müteaddid defalar ta'mir görmüştür. Kitâbesinde kimin tarafından bina edildiğine dair bir kayıt görülmemektedir. Atabey; bir isim değil, bir ünvanıdır. Bilindiği üzere Danışmendlilerin elinden burayı alan Selçuk hükümdarları, Kastamonu'yu Atabeylerle idare etmişlerdi. Bu itibarla camiın banisinin Hüsameddin Çoban, daha doğrusu bunun haleflerinden biris olması hatıra gelebilir. Kastamonu kadısına hitaben yazılan bir hükümden anlaşıldığına göre Atabey camii'nin harab olması dolayısıyla Ahmed III. devri başlarında ta'miri cihetine gidilmişti. Yapılan keşifte camiın mihrab duvarıyla iki taraftaki duvarları harab olduğu, tavan ve puşide kalıçeler bozulduğu, sakfının çökmek üzere olduğu görülmüştü. Böylelikle mütevellî tayin edilen Abdurrahman adındaki şahsın ta'mir işine başlamasına kolaylık gösterilmiş ve masrafları karşılamak üzere gerekli para'da temin edilmişti (Um. Şk. Ahk. Df. Bşb. Arş. No: 39, Sh: 262). Kastamonu'da Osmanlı devrinin en bariz ve dikkate değer eseri olan Ya'kub Ağa camii'de aynı seneler içinde böyle bir ta'mir işine sahne olmuştur. Ne yazık ki Kanunî devrinde kilercibaşı olan Ya'kub Ağa'nın bu camiindeki yapılan ta'mir faaliyetinin özelliklerini burada teferruatıyla tesbit edecek durumda değiliz (Um. Şk. Ahk. Df. Bşb. Aş. No: 39, Sh: 1237).

✽

Kadim çağlardanberi bir çok tarihî hâdiselere sahne olmuş bulunan Kayseri, eski eserler bakımından da önemlidir. XIX ncu asırad burayı gezen batı seyyahları, daah ziyade kadim eserleri aramışlar ve bunlar üzerinde durmuşlardır. Halil Edhem Bey tarafından islâmi eserler üzerinde durulmuş ise de asıl mimari yönden incelenmesi Prof. Albert Gabriel'e nasib olmuştur. Kayseri'de bugün ayakta duran bütün eski binaların münhasıran Türk hâkimiyeti devrinden kalmış olduğu söylenebilir. Kayseri'deki bir takım eski camilerin daha evvelki devir kiliselerinden tahvil edilmiş oldukları şeklindeki iddialar yersiz sayılmalıdır.

Türk devri eserlerinden en mühimleri Danışmendliler ve Selçuklular zamanında inşa edilmişlerdir. Bunlara Osmanlı eserleri ilâve edilebilir. Bu tarihî binaların çoğu, çeşidli sebebler yüzünden harabe halindedir. İçlerinde hâlâ kullanılan camilerin bazılarını, sonradan yapılan acemice ta'mirler yüzünden asıl şekillerini kaybetmişlerdir. Kayseri'de mevcut Türk eserlerinin en eskisi Danışmendliler devrinden kalma Ulu Cami'dir ve Sultan Ca-

mii ismiyle de ma'rufur. Kayseri'nin eski camilerinden birisi de Külük Cami' denilen küçük bir mabedir. Şehrin şimalinde ve surlar dışında bulunan diğer bir manzume Hacı Kılıç cami ve medresesini ihtiva eder. Osmanlı devrine aid yapıların en eskisi kale içinde Mehmed II tarafından eski bir mescid yerine kaim olmak üzere yaptırılmış bir cami idi. Şehirde bulunan Osmanlı eserlerinin en ma'rufu (Kurşunlu) adı ile tanınan camidir. Onaltıncı asırda İstanbul'da ve Anadolu'da benzerlerine çok rastlanan bu marabbaî şekilli ve tek minareli cami', surlarla çevrilen sahanın dışında bulunmaktadır. 994 (M: 1585) te Selim II tarafından kapudanı derya Hacı Ahmed Paşa tarafından inşa ettirildiği söylenir. Mimar Sinan'ın Hacı Paşa camii'nden başka Kayseri'de bir de Osman Paşa camii vardır. Bunlardan Hacı Paşa camii'nin Kurşunlu cami' olması kuvvetli bir ihtimal dahilindedir. Şehirde mevcut diğer camilerin dikkate değer olmadığı söylenebilir. Bunlardan Hacı Ahmed Paşa camii 1109, 1114 ve 1200 yıllarında olmak üzere geçirdiği ta'mir faaliyetlerinde bazı yerleri, taşra sofası sakfı, tamamen harab olan su yolu ile çatlayıp yarılan kubbesi ve taşra sakıfları ele alınmış ve bu yolda gerekli malî ve inşaf tedbir ve çarelere tevessülünden geri kalmamıştı (Um. Şk. Ahk. Df. Bşb. Arş. No. 35 Sh: 430 ve No: 54, Sh: 2).

✽

Bilindiği üzere Konya, Anadolu'nun eski çağdanberi aynı adı taşımakta devam eden şehirlerinden birisidir. Çevresinde tarihten evvelki devirlere aid iskân izlerine rastlanan Konya'nın kadim tarihi hakkında pek az şey bilinmektedir. Selçuklu hanedanından Kutalmış oğlu Süleyman; Konya şehrini Martavokta isimli bir Bizans valisi elinden Gevele kalesi ile birlikte zabtetti. İznik'in fethine kadar Konya Anadolu Selçuklu devletien payitah oldu ve eski çağlarda erişemediği bir gelişme ve ümrana kavuştu. Haçlı seferleri ve Moğol akınları dolayısıyla bazı zayıata uğrayan Konya, 1097 yılından itibaren yeniden Selçuklulara payitah oldu ve bu devletien sonu gelinceye kadar merkezi olarak kaldı. Selçuklu hükümdarlarını büyüklüklerinden olan Birinci Alaüddin Keykubad zamanında Konya için parlak bir mimarî devri en yüksek merni gösteren bir ümran devri en yüksek mertebesine varmış bulunuyordu. Konya surları onun zamanında tamamlandı. Şehirde bir takım cami ve medreseler inşa olundu, ikinci Gıyaseddin Keyhüsrec zamanında Konya'daki ümran hareketleri devam etti ise de çevredeki Babaî kıyımı ve Mogol tehlikesi bu hayırlı hizmetlerin önüne geçti. Bu devirde Celâlüddin Karatay ile Sahib Ata Fahrüddin Ali'nin bıraktıkları mimarlık eserleri, Konya'nın

İmarı tarihinde önemli izler bırakmış bulunmaktadır. Selçuklu devri Konya'sında da mimarlık bakımından büyük değer taşıyan eserler bulunmaktadır. Konya'da bugün mevcut en kıymetli abidelerden bir kısmı Selçuklu hükümdarları, bazıları da onların çağdaşı olan büyük şahıslar tarafından yaptırılmıştır. Bu eski yapılar arasından şüphesiz en mühimmi, şimdi hiç bir izi kalmamış olan Konya surlarıdır. Konya'daki cami ve mescidler ise, Selçuklu, Karamanlı ve Osmanlı devirlerine aid olmak üzere, miktar ve karakter itibarıyla büyük bir bolluk ve olgunluk arz etmektedir. Alaüddin camii başta olmak üzere Anber Reis camii, İplikçi camii, Kadı İzzeddin camii, Kadı Mürsel camii, Kasım Halife camii, Lârende camii, Şeyh Vefa camii Sadrüddini Konevi camii, Meram camii, Hacı Hasan camii, Süleymaniye (Sultan Selim) camii, Şerefeddin camii, Kapı camii, Kışla (Sarayı) camii, Piri Mehmed Paşa camii, Dursunoğlu camii, Ovaloğlu camii, Nakiboğlu camii, Aziziye camii, Namık Paşa camii bunlar arasında ilk göze çarpanlardır. Mescidler ise adedce hayli kabarık bir yekûn tutmaktadır. Başlıcaları arasında Abdülaziz, Abdülmümin, Akıncı, Alevî Sultan, Başara Bey, Bey Hekim, Bulgurdede, sırcalı, Efîlâtun, Erdemşah (Kalecerb), Fahrünisa, Gazi Alemşah, Halka-begüş, Hatuniye (Güdük Minare), Hoca Fakih, Hoca Hasan, Hoca Ali, İç Kara Arslan, Nasuh Bey, Şekerfuruş, Terceman, Turud, Devle Sultan ve Zenburi mescidleri zikredilebilir. Biz burada bütün cami ve mescidlerin Osmanlı devrinde geçirdikleri onarım faaliyetlerini uzun uzadıya açıklayacak değiliz. Ancak elimizde sureti bulunan vesikalarda adı geçen camilerin mezkûr devre zarfındaki ta'mirlerine kısaca temas etmekle yetineceğiz. Konya'nın ve hattâ Anadolu'nun en eski camilerinden birisi olan Alaüddin camii, muhtelif devirlerin ta'dil, tevsi', tağyir ve tecdid izlerini ihtiva etmesi dolayısıyla plan yönünden simetrik esaslara uygun muntazam bir plan arz etmektedir. Önemli sayılabilecek ta'mirlerinden birisini Murad III zamanında idrak eden bu ma'bedin tarih boyunca onarım işleri sair masraflarının bir vakitler bu cami' vakfından olan Sille karyesi reayasının cizye, ispençe, öşür ve bennâk ve sair mahsulâtından karşılandığı görülmektedir (Tz. Ahk. Brv. Df. Ml. Df. Ts. Bşb. Arş. No: 21966, s: 205). Bunun gibi Konya'nın Kızılviran nahiyesine bağlı Saraycık karyesinin daha evvelce küblük mezriyası olarak bu cami' evkafından olduğu bilinmektedir (Um. Şk. Ahk. Df. Bşb. Arş. No: 55, sh: 6). Hicrî 1083 yılı içinde Alaüddin camii'nin muhtelif bölümleri ta'mir ve termime muhtaç hale gelmiş, bu maksadla masrafları karşılamak üzere Sille reayasının cizye izdiyadı zabtolunmuştu (Um. Şk. Ahk. Df. Bşb. Arş. No: 8, Sh: 217). Konya'nın ilk inşa tarihi

kesin olarak bilinmeyen Anber Reis camiinde bir Selçuklu devri eseri olarak görmek gerekir. Selçuklu sarayında zaimüddar olan Şihabüddin Anber'in bu camii Konya surunun (eski kapı) denilen kaaplı kapısı önüne rastlamakta idi. Tamamen yıkılıp yok olduktan sonra 1911 yılında Konya valisi Ârifi Paşa zamanında bugünkü haliyle yeniden yapılmıştır. Habeşistan'dan getirilmiş ve sonra âzâd edilmiş bir köle olması kuvvetle muhtemel olan Anber Reis'in bu kadim camiine Turgud oğullarından Pir Hüseyin Bey (in 826 (M: 1422) tarihinde bazı vakıflar tesis ettiği ve Karaman beylerbeyisi Deli Hüsrev Paşa'nın da bunu esaslı bir surette ta'mir ve bazı gelirler temin ettiği bilinmektedir (Karaman Ahk. Şky. Df. Bşb. Arş. No: 9, Sh: 237; No: 12, 25-26 ve 125). Osmanlılar devrinde onarımına şahid olduğumuz camilerden en mühimmi, şüphesiz, Süleymaniye ünvanıyla de ma'rif olan Sultan Selim camii'dir. Konya'da Mevlânâ dergâhının batısında bulunan bu camii Osmanlı devri mimarisinin muvaffak olmuş eserlerinden birisi olarak görmemiz lâzımdır. Kanunî Sultan Süleyman'ın sağlığında inşasına başlanılmış ve oğlu Selim II zamanında tamamlanan bu camii'nin hicrî 1101 tarihinde cevanibinde olan camıları külliye kırılmış, kubbelerinin kurşunları yerlerinden kalkmış ve kapı perdeleri yok olmuştu. Rumeli kazaskeri Yahya Efendi'nin il'âmı üzerine Konya'da harabiyete yüz tutan bu camii'nin ta'mirine karar verilmişti (Um. Şk. Ahk. Df. Bşb. Arş. No: 14, Sh: 126). Mevlânâ dergâhında postnişin olan Mehmed Said Hemdem Çelebi'nin bir tahriratından anlaşıldığına göre 1266 tarihinde Konya'da bulunan bu cami' ile yanındaki Mevlânâ dergâhının kurşun bölümleri mükemmel denecek derecede yeni bir ta'mir faaliyetine sahne olmuştu (Dahiliye iradeleri, Bşb. Arş. No. 12388). Konya'da Osmanlı devri eserlerinin muvaffak olmuş örneklerinden birisi olan Şerefeddin camii de zaman zaman ta'mir gören camiler arasında bulunmaktadır. Bu camii'nin tarihî kaynakların verdiği bilgiye göre üç defa yapıldığına da kabul etmek icab eder. Şerefeddin'in Selçuklular devrinde yaşamış bir zat olması kuvvetli bir ihtimal dahilindedir. Bunun bidayette Şerefeddin mescidi olması kuvvetli bir ihtimal dahilindedir. Bunun bidayette Şerefeddin mescidi olarak zikredildiğini söyleyebiliriz. Yıkıldıktan sonra Karamanoğlu İbrahim Bey ve sonra da Konyalı Arık-zade Mehmed Çavuş tarafından yenisi yapılmıştır. Ma'bedin hiç bir yerinde banisinin, mimarının adları ve inşa tarihini gösteren kitabe yoktur. Cenub duvarında görülen (1046) tarihli kitabe yanlış olup sonradan konmuştur. 1299 (M: 1881) de Konyalı hayır severlerin yardımı ile bir ta'mir gördüğü muhakkak olduğu gibi 1124 tarihine doğru geniş miyasta bir kurşun tecdid ve ta'mir işi yapılmıştır (Um. Şk. Ahk.

Df. Bşb. No: 59, Sh: 136). Konya'da bunun gibi Kalecik mahallesinde hayrat eshabından Hacı Hasan Efendi tarafından bina edilen cami de Osmanlı devrinde ta'mir görmüş ma'bedlerden birisidir (Karaman Ahk. Şky. Df. Bşb. Arş. No: 9, Sh: 260 ve Şk. Df. 55, Sh: 454). Keza Konya'nın Kışla adı verilen semti civarında bulunan bir caminin ta'miri de 1196 tarihine doğru yapılmıştır (Karaman Ahk. Şky. Df. Bşb. Arş. No: 17, Sh. 38). Keza Konya'da Fakih Dede mahallesinde Musa Hoca camii de hayrat eshabından Hacı Hasan ma'rifetiyle Hicriî 1160 senesinde onarılmıştır (Karaman Ahk. Şky. Df. Bşb. Arş. No: 3; Sh: 171).

Malazgird muharebesinden az sonra Kütahya'da Kutulmuş oğlu Süleyman tarafından zabtedilerek Dorylaion muharebesine kadar selçuklu hâkimiyeti altında bulunmuştur. Ondan sonra Germiyan oğlu idaresinde bir hayli müddet kalmıştır. Burada ilk çağdan kalma eser bulunmadığı gibi Türk hakimiyetinden evvelki orta çağa aid kalıntılar da azdır. Kütahya'da Germiyan oğlu eserleri arasında bulunan Yukarı Kale camii 779 (M: 1377) de yaptırılmıştır. Bu tarihlerde bir Ahî reisi tarafından inşa ettirilen Kurşunlu Camii, müteakib devirlerde Kasım Paşa camii adı ile ün kazanmıştır. Osmanlı eserlerinden ise Yıldırım Bayezid tarafından inşasına başlanan ve Musa Çelebi tarafından tamamlanan Ulu-Cami' başta gelir. Ve buna İshak Fakih câmii ile Hisarbey yahud Saray camii, Karagöz Ahmed Paşa camii, Hatuniye camii, Seyyid Ali Paşa tarafından yaptırılan Alo Paşa camii'ni de ilâve etmek gerekir. Bunlardan başka Takvacılar yahud Takyeciler camii ile Lala Hüseyin Paşa camii ve Arslan Bey camii ve Kütahya'daki kitabesiz Osmanlı devri eserleri arasında sayılmalıdır Takyeciler camii, Kütahya muhafızlığında bulunan Timurtaş Paşa tarafından yaptırılmıştır. Osmanlı devleti ilk ümerasından olan Timurtaş Paşa İmrallı Fatihi Kara Ali Bey'in oğludur. Takkeçiler camii 1175 (M: 1761) yılında Anadolu valisi Silâhdar Mehmed Paşa tarafından ta'mir ettirilmiştir. Bu esnada abdest muslukları eklenmiş ve vakıfları da artırılmıştır. Bu camii sonraları harab olduğundan 1250 (M: 1839) yılında Kütahya Muaccilât nâzırı Salih Efendi ma'rifetiyle yeniden bir ta'mire tabi' tutulduğu görülmektedir. Bizim burada bahsetmek istediğimiz onarma hareketi bunlardan başka olup Ahmed III devri ile ilgilidir. Filhakika Kütahya monlasına yazılın 1126 tarihli bir hükümden anlaşıldığına göre (Um. Şk. Ahk. Df. Bşb. Arş. No: 65, SH: 306). Kütahya'da yananak harab olan Timurtaş Paşa camii'nin ta'mirine ittisalindeki ve civarındaki mezkûr vakıf mülhakatından olan dükkânların galesi tah-

sis edilmiştir. Kütahya ile alâkalı olarak bir de Altuntaş nahiyesine tabi' Abie köyündeki İncili Çavuş camiiine temas etmek icab eder. Kütahya naibine yazılan 1132 tarihli bir hükümden anlaşıldığına göre bu cami' mezkûr tarihte harabiyete yüz tutmuştu. İncili Çavuş tarafından yaptırıldığı söylenen bu caminin böylece ahali tarafından Hicri 1132 yılı içinde ta'mirine girişilmiştir (Um. Şk. Ahk. Df. Bşb. Arş. No: 83, Sh: 248).

Bir dağ eteğinde kurulan Matnisa, Saruhanoğulları devrinde ovaya doğru inmeye başlamış, Osmanlılar zamanında ise tamamen düzlüğe inerek genişlemiştir. On altıncı saırdan sonra Manisa bir sürgün yeri haline gelmiş, sadaret ve meşihat makamlarını ihraz etmiş, kazaskerliğe yükselmiş bir çok zevat burada menfa hayatı geçirmişlerdir. Şehir Saruhan oğulları ve Osmanlılar zamanında imar görmüş; orada cami, mescid, zaviye, medrese, han, hamam ve imaret gibi pek çok binalar yapılmıştır. Büyük eserlerin çoğu şehzadeler zamanına âiddir. Türklerin Manisa'ya yerleşmelerinden sonra yaptıkları mühim camiler şunlardır: İlyas Bey mescidi, Saruhanoğlu İshak Bey'in yaptırdığı Ulu camii, Fatih'in oğlu Sultan Mustafa'nın Çaşnıgirbaşısı Sinan Bey'in yaptırdığı Çaşnıgir Camii 879 (M: 1474), Hacı Yahya camii, Şehzade Şehinşah'ın anası Hüsnüşah adına yaptırdığı Hatuniye Camii 896 (M: 1490) Kanunî Sultan Süleyman'ın annesinin yaptırdığı Sultaniye camii, İbrahim Çelebi camii, Lala Paşa camii, Alaybeyi câmii, Fahrünisa Dilşikâr Hatun'un yaptırdığı Dilşikâr câmii ve Muradiye câmidir. Bunlardan başka kitabeleri olmayan, yahud da bugün mevcut bulunmayan câmiler ise Akşemseddin, Göktaşlı, defterdar Mahmud Paşa'nın yaptırdığı Arabalay, Attar Ece, Recai, Şehzade Mustafa'nın yaptırdığı türbe, Nişancı Paşa, Ayni Ali, Derviş Ali, Veli oğlu, İki Lüleli, Şeyh Fenari, Müsellim ve Çatal camilerinden ibarettir. Manisa'da Saruhanoğulları ve Osmanlılar devrinde yetişen şahsiyetlere aid müteaddid türbeler olduğu gibi bir çok ta hamam ve imaret bulunmaktadır. Medreselerin çoğu şehzadeler devrinden kalmadır. Manisa kadısına hitaben yazılan iki vesikadan öğrendiğimize göre Hicri 1060 tarihinde Şehinşah Sultan'ın bina eylediği câmi ile şadırvanın su yolları harab olmuş ve ta'mirine teşebbüs edilmişti (Um. Şk. Ahk. Df. Bşb. Arş. No: 1, Sh. 123). Keza kurşun bölümleri bozulan Çaşnıgir Camii bir ta'mir amelîyesine tabi' tutulduğu gibi aynı zamanda Nif'te bulunan köprüye böyle bir onarma işi uygulanmıştı (Um. Şk. Ahk. Df. Bşb. Arş. No: 21. Sh: 310).

Maraş, coğrafi vaziyet itibariyle bulunduğu bölgede pek ehemmiyetli bir yol düğüm noktası rolünü oynamış, eski devirlerdenberi büyük bir ticaret merkezi hizmetini görmüştür. Şehir; tarihi değer taşıyan eserler bakımından zengin değildir. Maraş'ın Camii Kébiri kapısındaki Sultan Kansu Gavri zamanında Dulgadırlı Süleymanoğlu Alâüddevle tarafından konulan kitabe (907) tarihi göstermektedir. Bir yanında harab olmuş bir de imarethanesi mevcuttur. Alâüddevle'nin zevcesi Şemsimah Hatun namına inşa edilen Hatuniye câmii üzerinde ancak bir ta'mire delâlet eden kitabe mevcuttur. Bundan başka Hicri 1131 tarihli bir vesikada Timur Paşa camii'nin adı geçmektedir. Maraş Beylerbeyisi ile naibine hitaben yazılan bu hükümden anlaşıldığına göre Timur Paşa camii'nin suyuna bir müdahale vuku' bulmuştur (Um. Şk. Ahk. Df; Bşb. Arş. No: 79; Sh: 243).

**

Muğla vilâyeti dahilinde bir ilçe merkezi olan Milas kasabasını ne zaman kurulmuş olduğu kesin olarak belli değildir. Burada yalnız Bizanslı bir müverrihin naklettiği efsane hatırlanabilir. Bununla beraber şehrin ismi helenistik devirden evvellere çıkmaktadır. Malazgird zaferinden pek az sonra Anadolu'nun hemen bütün garb sahilleri, komşu adalarla beraber, Türklerin ilk istilâ dalgasına ma'ruz kaldı. Milas'ın hangi tarihte fethedildiği hususunda bugün için kesin ve doğru bir bilgimiz yoktur. Her ne kadar bölge, yeniden Bizans hakimiyeti altına girdi ise de Selçuklu imparatorluğunun hudud bölgesine yerleştirilen kuvvetli göçebe Türk kabileleri Bizans topraklarına sık sık akınlarda bulunmakta ve sahile kadar inmekte idiler. Latinlerin mağlûbiyetinden sonra imparatorluk merkezi yeniden İstanbul'a nakledilince bölge kaf'ı olarak Türk hâkimiyeti altına girdi. Bununla beraber bu hakimiyetin hangi tarihte ve ne yoldan tesis edildiği iyice bilinmiyor. Menteşe beylerinin bu fîtuhatı Selçuklular namına yaptıkları ve ancak imparatorluğun yıkılmasından sonra beyliğin müstakil devlet haline geldiği söylenebilir. Bu devirde burayı ziyaret eden İbni Batuta, Anadolu'nun en güzel ve en büyük şehirlerinden birisi olduğunu söylemekte ve surlarıyla meydan ve bahçelerinin bolluğunu medhettmektedir. Bazı müellifler Menteşebeyliği devrinde Milas'ta önemli binalar inşa edilmemiş olmasını, hükümdarların daha ziyade esas makarları olan Beçin'i süslemeye himmet etmeleri ile izah etmekte, bu devre aid iki camii'nin surlar ile kaplı olan şehir dışında bulunuşunu da Türk hâkimiyeti kurulduktan sonra eski Türk Hıristiyan nüfusa tahsis edilmiş olamsı ihtimaline bağlamaktadırlar. Hisarbaşı tepesinin teşkil ettiği eski şehirde bir kiliseden çevrilmiş olması muhtemel

Belen, yahud Bülent, yahud da Balık camii bulunmaktadır. Şehir içinde Menteşe beyliği devrine aid iki camii'nin en eskisi cenubda Hacı İlyas camii olup 730 tarihinde Orhan Bey zamanında inşa edilmiştir. Kitabesinde camii'nin banisi olan Salahaddin'in adı geçmektedir. Tuğla ile karışık taştan yapılmış duvarlı ve üzeri kiremîd örtülü olan bu camii'nin yanında bir merdiven minaresi bulunur. Diğer camii Ahmed Gazi tarafından 780 (M: 1378) de şehrin şarkında yaptırılmış olan Ulu Camii' olup bunun da bir merdiven minaresi vardır. Hicri 1060 tarihli bir hüküm suretinde Milas'ta harab olan Ahmed Gazi camii'nin tamirine temas edilmektedir.

**

Yıldırım Bayezid tarafından Kızılırmak ve Yeşilirmak havzasında Eretne Oğullarına âid topraklar ile beraber Osmanlı mülküne ilhak edilen ve Otlukbeli muharebesi ile bir hudud olmaktan çıkan Osmanlı toprakları içinde kalan Niksar'ın mimarî eserleri buradan geçen seyyahların az çok dikkatini çekmiş ve bilhassa A. Gabriel tarafından tetkik edilmiştir. Şehre hâkim bir tepe üzerinde bulunan ve müteaddi burçları ihtiva eden hisar, bir orta çağ eseri olup muhtemelen kadim tahkîmatın yerini almak üzere, Bizanslılar tarafından inşa ve Türkler tarafından ta'mir edilmiştir. Şehrin içindeki mimarî eserler az sayıda olup büyük bir değer taşımaz. A. Gabriel bunlar arasında Ulu-Câmii ile Sungur Bey türbesini, Işıktekke, Karanlık Türbe'yi zikretmektedir. Ulu camii 540 (M: 1145) tarihine doğru Çenepni-zade Hasan Bey tarafından inşa edilmiştir. Evliya Çelebi buna Melik Gazi demektedir. Seyyahın medhettiği ince ve uzun tuğla minare sonradan bir deprem sebebi ile yıkılmış, yerine bir başkası inşa edilmiştir. Anadolu'nun en eski camilerinden sayılan bu eser müteakib devirlerde de müteaddid tebeddülata uğramıştır. Niksar'a bir de Keşfi Elhaç Osman Efendi tarafından yaptırılan diğer bir Osmanlı devri camii mevcuttur ki bunun burada suret-i nişasına kısaca temas etmek faydalı olacaktır. Niksar kadısına hitaben yazılan 1130 tarihli bir hüküm suretinden anlaşıldığına göre Hacı Osman Efendi sağlığında elinde küllî miktarda para bulunmaması dolayısıyla bu camii'nin inşasını tam bir seyir dahilinde devam edememiş ve ancak minaresi ile alt pencerelerinin üst eşiğine kadar dört duvarını yaptırabilmişti. Kiremîd ile muvakkaten örtülen sakfı ise kısa zamanda çürümüş bulunuyordu. Nihayet hayır sahiblerinden Hacı Yusuf Efendi'nin gayret ve himmeti ile bu camii'nin inşaatına devam edilmiş ve harab olan sakf ve sairesi ise ta'mire tabii tutulmuştu (Um. Şk. Ahk. Df. Bşb. Arş. No: 76, Sh: 99).

**

Pek eski devirlerdenberi bir iskân beldesi olarak tanınan Osmancığın, Malazgird muharebesinden sonra Türk hâkimiyetine girdiği bilinmektedir. Kızılırmak boyunca müstahkem bir köprübaşı yerini tutan bu mevkiin, ne zaman ve ne sebeble şimdiki adını almış olduğunu kesin olarak söylemek imkânsız gibidir. Osmanlı devletinin kurucusuna "Osmancık" denilmesi, bu kasaba ile Osman Gazi arasında çeşitli şekillerde münasebet kurulmasına vesile yaratmıştır. Osmancık ismi bazan da kalenin Osman Gazi tarafından fethedilmiş bulunması neticesi ile tefsir edilmiştir. Halk rivayetleri arasında kalenin (Osman) adlı bir kumandan tarafından zabtedilmiş olduğu, yahud kumandanın askerleri arasında bu adı taşıyan bir kahramanın muhasara sırasında şehid düştükten sonra kaleye gömüldüğü ve mezarının Osman Dede türbesi diye ziyaret edildiği ileri sürülmektedir. Bundan başka Osmancık adının burada yakında zamana kadar canlı kalmış bektâşilik geleneklerine bağlanmış bulunduğu görülmektedir.

Osmancık'ın tarih sahnesinde işgal ettiği yer daha ziyade Yıldırım Bayezid devri ile ilgilidir. Bir aralık Yıldırım'ın burayı muhasara ettiğine ve Sivas hükümdarı Kadı Burhaneddin ile temasta bulunduğuna şahid oluyoruz. Bu esnaad onun tarafından Osmancık kalesinin ta'mir edildiği ve içeriisine askerler yerleştirildiği görülmektedir. Şehzadeliği sırasında uzun müddet Amasya valiliğinde bulunmuş olan İkinci Bayezid burada bazı umran işlerine ön ayak olduğu söylenebilir. Osmancık önünde kasabanın iki kısmını birleştiren Koyun Baba köprüsü ile türbesi bu meyanda zikredilebilir. Osmancıklı Baltacı Mehmed Paşa'nın da burada bazı çeşmeler yaptırdığı bilinmektedir. Şeyh câmi, Ciğer câmi, Fatih devri vezirlerinden Hızır beyzâde Mehmed Paşa Câmii Osmanlı devri eserlerinin başlıcalarını teşkil eder. Mahallî kadiya hitaben yazılan H: 1082 tarihli bir hüküm suretinde Osmancık'ta Mehmed Paşa tarafından bina edilen camiiin kubbesi, mihrabı, duvarları harab olduğuna ve ta'miri için bazı teşebbüslere geçildiğine şahid olmaktadır (Um. Şk. Ahk. Df. Bşb. Arş. No: 7, Sh: 43). Aynı mahal kadısına yazılan başka bir hüküm suretinde ise buradaki Mehmed Paşa camii ile han ve hamamının ta'mirlerine mütedair bazı hususlar göze çarpmaktadır (Um. Şk. Ahk. Df. Bşb. Arş. No: 86, Sh: 490). Bilindiği üzere hayır sahibi bir zat olan Mehmed Paşa, Amasya ve Tokad valiliklerinde bulunmuş idi. Meşhur Yörgiç Paşa'nın torunu olan bu zat, Fatih Mehmed devrinde Rumeli beylerbeyliğinde bulndu. Hicr' 889 tarihinde vezaretten azl ve Şehzade Ahmed'e lala oldu. Hicri 904 te öldü. Amasya ve İstinye'da bazı eserleri mevcuttur (Bk: Mehmed Süreyya, Sicilli Osmanî, cild IV, Sh: 106, 652, 163).

Kadim devirlerde Kabira, Diyopolis ve Sebast gibi muhtelif adlar taşıyan Sivas şehri; Türkler zamanında Anadolu'nun müstahkem, ma'mur ve ticaretgâh şehirlerinden biri haline gelmişti. Danişmentliler, Selçuklular, İlhanlılar zaamında Rum eyaletine ve Kadı Burhaneddin devletine merkez olmuş ve Osmanlı idaresine geçtikten sonra eyalet ve bilâhare vilâyet merkezi ittihaz edilmişti. Sivas ismi, ilk defa olarak Danişmentlilerle başlamaktadır. Burayı Alparslan namına zabteden Danişment Gazi, sonraları Kapadokya'nın diğer şehirlerini de ele geçirerek Sivas merkez olmak üzere bu havalide kuvvetli bir Türk devleti kurmuştur. Anadolu Selçukî devletinin İlhanlılar tarafından tamamen söndürülmesi üzerine bunların ta'yin ettikleri valilerden Demirtan, Sivas'ı merkez yapmış ve bir hükümdar gibi burada ide-i ümur eylemiştir. Mısır'a gider iken yerine vekil olarak bıraktığı kainbideri Eretne (Erdana) zamanında da Sivas merkezlikte devam etmiştir. Kayseri kadılığında bulunan Burhaneddin Ahmed Eretna sülalesinden olan rakiblerini bertaraf ettikten sonra hükümdarlığını i'lân etmiş ve bu müddet zarfında Osmanlılar ve Karamanlılar başta olmak üzere Mısır ile bir takım savaşlar yapmıştır. Bir aralık Sivas kalesinin etrafına derin bir hendek kazdırmış ve burayı tahkim etmişti. Kadı Burhaneddin Ahmed'in katlinden sonra onun nüfuz ve kudretini sürdürecekt derecede halefi olmadığından dolayı kuvvetli bir hükümetin idaresine geçmek isteyen Sivaslılar, 801 (M: 1398) de memleketi Osmanlı padişahı Yıldırım Bayezid'e teslim ederek bunun büyük oğlu olan Emir Süleymanı hâkim nasbettirmişlerdi. Bundan sonra Sivas Timurlenk'in hücumuna uğramış ve onun tarafından ele geçirilmişti (803). Ankara muharebesinden sonra sergerdelerden Mezid Bey Sivas'ı ele geçirmiş ve burada bir imaret tesis ederek şehri i'mara başlamıştı. Onun bu emareti takriben beş sene kadar sürmüş ve bu esnada Çelebi Mehmed'e bağlanmaya mecbur olmuştu. Bu suretle Osmanlı idaresine giren Sivas, Rum eyaletinin merkezi yapılmıştır. Bu eyaletin yedi sancağı arasında Sivas, Paşa sancağı rolünü oynamıştır.

670 (M: 1271) yılı Anadolu Selçukluları tarihinde i'mar faaliyetleri ve medenî eserler bakımından mühim bir sene ad edilmiştir. Bu sene içinde Sivas'ta Büruciye, Çidteminare, Gökmedrese (Sahibiye) gibi kıymetleri cidden yüksek eserler vücuda getirilmiş ve Selçuklu ricali bu hususta adeta birbirleriyle rekabet etmişlerdir. Bunlardan Çifteminare medresesi sahibi âzam veya sahib-i Diyan Şemsüddin Muhammed tarafından (670) te yaptırılmıştır. Bunun sarîh olmamakla beraber Pervane medresesi olması muhtemeldir. İki minaresi vardır. Sivas'ta en iyi korunmuş olan Gökmedrese (Sahibiye), Konyalı Sahib

Ata Fahrüddin Ali tarafından 670 yılında yaptırılmıştır. Bugün müze olan bu binanın medhalinde karşılıklı mescid ve darütedris bulunmaktadır. İki minaresi vardır. Aynı zamanda cami', daha doğrusu mescid olarak kullanılan bu iki binanın hicri 1131 tarihinde bir ta'mir faaliyetine sahne olduğu görülmektedir. Sivas beylerbeyisi ile kadısına hitaben yazılan bir hüküm suretinde minarelerinin bazı bölümü ile şerefeleri böyle bir onarım hareketine erişmiştir (Um. Şk. Ahk. Df. Bşb. Arş. No: 84, Sh: 177). Sivas'ta bunlardan başka inşa tarihi belli olmayan Ulu cami'in bir Selçuklu devri eseri olması kuvvetli bir ihtimal dahilindedir. Bu âbide 932 (M: 1525) de Mehmed Paşa tarafından ta'mir edilmiştir. Sivas'taki Osmanlı devri camileri arasında Meydan, Kale, Ali Ağa, Mahkeme (Yeni Cami), Paşa, Hacı İzzet ve Said Paşa camileri en mühimleri olarak sayılabilir.

Eski ve Orta çağların Kolonya'sı yerine kaim olan Şarkikarahisar'a adını veren kale harabesi, kasabanın şarkındaki münferid tepe üzerinde bulunmaktadır. Bugün gayri meskûn ve harab halde olan kale, esas itibariyle imparator Jüstinyanus tarafından ihya edilmiş ve daha sonraları müslüman Türk valileri yönünden ta'mir olunmuştur. Kasabanın civarında zengin şap ocakları bulunmaktadır. Malazgirt muharebesini müteakib Rumların elinden çıkmış ve az sonra buraya Danişment oğulları yerleşmişlerdir. Daha sonraları Saltuk oğullarının, Mengüç oğullarının, Eretna oğullarının, Akkoyunlu ve Karakoyunluların elinde kaldı. Nihayet şehir, Hicri 878 (M: 1473) de Fatih Sultan Mehmed tarafından Uzun Hasan'a karşı kazanılan zaferi müteakib, Osmanlı imparatorluğuna ilhak olundu ve Erzurum eyaletine bağlı bir sancak merkezi yapıldı. Şarkî Karahisar'ın Osmanlı hakimiyeti altına girdiği sıralarda daha ziyade hristiyanlarla meskûn olduğu söylenebilir. Evliya Çelebi kasaba'da (42) cami' ve mescid bulunduğunu kaydetmiştir. Karahisar'ın asıl şöhreti civarındaki ma'den ocaklarından çıkan şaptan ileri geldiğini kabul etmek lâzımdır. Fatih Sultan Mehmed şap ocaklarını beytülmale kaydettirmiştir. Şarkikarahisar pašasına ve kadısına hitaben yazılan H: 1130 tarihli bir hüküm suretinde Fatih Sultan Mehmed tarafından burada inşa ettirilen cami' bitişinde ki mukdes bölümlere temas edilmekte ve dolayısıyla bu esnada camii'nin harabiyetine ve vakfa zararı dokunduğuna işaret olunmaktadır (Um. Şk. Ahk. Df. Bşb. Arş. No: 75; Sh: 152).

Çok eski ve köklü bir tarihe malik olan Tarsus'un Argoslular tarafından kurulduğu

na dair bazı efsaneler mevcuttur. Cilâltaş çağında bile burasının meskûn olduğuna dair rivayetler vardır. Burada en eski kavim olarak Hititleri görmekteyiz. Onları ta'kiben Asurlular, Fenikeliler, Geldaniler ve İranlılar gelmişlerdir. İskender ile Şelefkusları ta'kiben Romalıların ve bundan sonra Bizanslıların eline geçen Tarsus, nihayet Abbasiler tarafından zabtedilmiş ve Harunürreşid yönünden bazı imar faaliyetlerine sahne olmuştu. Abbasilerin bir az zaif düştükleri bir sırada burası tekrar Bizanslıların idaresi altına girmiştir. Bir aralık Haçlı kuvvetlerinin işgali altında kaldıktan sonra Mogollarla Türkmen ve Memluk oymaklarının hakimiyetine girmiş ve 1378 yılından itibaren Ramazan oğulları idaresi altında kalmıştır. Bozok aşiretinin kollarından olan bu Türk hânedanının elinde Tarsus'un her bakımdan geliştiğini görmekteyiz. Bu devirde cami', medrese, han ve hamam gibi sanat eserleriyle süslenen Tarsus, Yavuz Selim'in Mısır seferi esnasında Osmanlı devleti sınırları içerisine girmiştir.

Tarsus'un başlıca eski eserleri arasında Gözlükule hüyükünün rolü önemlidir. Buradaki Türk anıtlarının en eskisi ise Dönüktaş yahud Donuktaş'tır. Kullanılan inşaat malzemesi ve uygulanan inşaat tekniği, mezkûr âbidenin Romalılardan kalma olabileceğini göstermiştir. Hazreti İsa'nın ünlü havarisisi Saint-Paulus'un doğum yeri olduğu söylenen Tarsus, hristiyanlar arasında özel bir mevki kazanmıştır. Bizanslılar zamanında bir çok savaşlara sahne olması dolayısıyla etrafı surlarla çevrilmişti. Eski taş köprü'nün Jüstinyanus tarafından yaptırıldığı söylenir. Aslında bir Ermeni kilisesi olduğu rivayet edilen çarşı içindeki Eski cami', Tarsus'un ilk müslüman devri ma'bedi olarak kaydedilmektedir. Bundan sonra Ramazanoğlu eseri olarak Ulu Cami'i görüyoruz. Ayrıca Tarsus'ta (Makam-ı Şerif Camii), ve Küçük Minare camii de camiler arasında zikri icab eder. Bunlara bir de Ulaş nahiyesinde Namrun yaylağında Ahmed Paşa-zade Seyyid Musa Bey tarafından yaptırılan camii ilâve edebiliriz. (Um. Şk. Ahk. Df. Bşb. Arş. No: 82, shé 11).

III

TARİHİ BELGELERDE VAKIFLARLA İLGİLİ HUSUSLAR

Osmanlı devrinde Anadolu câmi'lerinde görülen onarma hareketlerini aksettiren ve simdiye kadar hiç bir yerde yayınlanmamış bulunan tarihî belgelerde ta'mir işleriyle birlikte vakıf ümuriyle de çok yakından ilgili bir takım hususlar göze çarpmaktadır. Vakıfların tarihî seyir ve inkişafından ziyade Osmanlı devrindeki vakıf idare tarzı ve vakıf istilahlarına teallük eden hususlara aşağıda

kısaca temas edeceğiz. Buna başlamadan evvel (Vakıf) ta'biri üzerinde kısa bir giriş yapmayı burada uygun buluyoruz: Bir mülkü ammenin menfaatına esas olarak tahsis etmek anlamına gelen vakıf müessesesi, en evvel dinî olarak başlamış ve zamanla insanî, medenî ve içtimai olmak üzere tenevvü' etmiştir. İnsanların yaratılışlarının ilk devirlerinde her şeyden evvel Allah'a karşı übudiyyet vazifelerini yalnız başlarına olduğu gibi bir arada dahi yapabilmek için umumî bir ibadet yeri istemeleri tabiidir. Hak ve bâtil bir dine mütemessik olanların itikadları icabınca vücuda getirecekleri ma'bedler elbette dinî vakıflardan sayılır. Zira ma'bedler umumî ve kudsi yerlerden olup bunlara bütün halkın iştirak hakları vardır. Ancak bu ibadethaneler ilk devirlerde muntazam ve muhteşem birer bina hâlinde değillerdi. Gayet basit, çok sade ve alelade şeylerdi. İnsanlarda medenileşmek meyli, bedayi' muhabbeti, süs arzusu ilerledikçe ma'bedlere de birer intizam ve ihtişam şekli verilerek yavaş yavaş bir takım âbideler meydana getirilmiştir. İnsanlar çoğalıp teavün fikri yayılınca evvelâ mezarlıklar, yollar, kuyular, havuzlar, sarnıçlar, köprüler, çeşmeler, hanlar, kervansaraylar, imaretler gibi hayır tesisleri vücuda getirilmiştir. Okuyup yazmanın lüzum ve ehemmiyeti anlaşılınca mektepler, medreseler, kütübhaneler ve hastahaneler gibi vakıf eserleri teessüs etmeye başlamıştır.

Gâyet kısa ve sathî olmak üzere yaptığımız bu başlangıçtan maksadımız; Osmanlı devrinde Anadolu câmi'lerinde yapılan restorasyon faaliyetlerini bize ilk bakışta aksettirmekte olan ve yazımızın en esaslı ve sağlam dayanağını teşkil eden tarihi belgelerde sık sık geçen vakıfla ilgili pek çok terimlerin izahını kolaylaştırmak veya hiç olmazsa sıralanmasına müsaide bir zemin hazırlamak içindir. Esasen burada vakıf müessesesinin tarihi seyir, inkişaf ve tekâmülünü uzun uzadıya izah etmeye ne zaman, ne de mekân müsaidir. Bu itibarla burada ancak yazımıza mazbut bir istinadgâh olan tarihi ves'kalarda zikredilen vakıflarla ilgili bu terimleri sadece kaydetmekle iktifa edeceğiz. Bunların hukuk ve diğer sosyal bilimler bakımından ta'rif, tefsir ve izahlarını erbâbına bırakmayı yerinde buluyoruz.

Yazımızın en önemli dayanağı olduğunu söylediğimiz yayınlanmamış bu tarihi ves'kalarda ebnâiye, evlâdiye, fâsîd, füzulî, lâzım ve gayri lâzım, sahih ve gayr-i sahih, muallâk, muvakkat, muzaf, müneccer, müstesna ve müsterek gibi bir takım vakıf çeşidlerinden başka müstekillât, terike, istifa, vasiyet, mürafaa, siyanet-i vakıf, muhallelat-ı evkaf, kasr-ı yed, niyabet, nezaret, icar, mülkiyet, tevliyyet, müsekkafat, güzeste, izdiyyad, vazife, rukbe, mâl-i vakf, ümur-ı vakf, icare-i muaccele ve müeccele, istifta, vakfiyye-i mamulünbiha, akar, galle-i vakıf ve gallasat, nükud-ı mevkufe, â'sarı-şer'iye, muhallelat, istidane, irad, murabaha, zevayid-i vakıf, hüccet-i şer'iye, ilâm, berat, ucarat, irs-i şer'î, defter-i evkaf, nâzır-ı vakıf, hasbî nâzır, mütevellî-i vakıf, mütevellîye-i vakıf, müfettiş-i evkaf, müvella, vâris, mûris, bâni, evlâd-ı vakıf, muarrif, eshab-ı hayrat, hademe-i evkaf, mürtezika-i vakıf, ehl-i vezâif, mucir, müstecir, vasiyy-i muhtar, evlâd-ı uteka, kaimmekam-ı mütevellî ve saire gibi hususlarına âid müteaddid vakıf isimleri sık sık göze çarpmaktadır. Bundan başka yine bu ves'kalarda Bâbüssaade ve Dârüssaade Ağalarıyla Sadriyazam, Bostancı-başı ve Sarayı Cedid ağası nezaretlerinde bulunan evkafın adlarına rastlanılmaktadır. İzmit'te Pertev Paşa camii ile imaret ve sebili, Bor'da Şehid Mehmed Paşa (Sokullu Mehmed Paşa) camii, Kayseri'de Ahmed Paşa camii (Kurşunlu camii) sadrazam nezaretinde olan vakıflar meyanında zikredildiği gibi Konya'da Sulta Alâüddin, İzmit'te Fazlı-zade ve Bıyıklı-zade, Amasya'da Sultan Bayezid ve Afyon'da Gedik Ahmed Paşa câmi'lerinin Dârüssaade ağası nezaretinde bulunan vakıflar arasında zikredildiği görülmektedir. Ayrıca Manisa'da Şehinşah Sultan camii ile şadırvanını, İzmit'te Mehmed Bey ve Kastamonu'da Ya'kub Ağa camii'lerinin ve bir de Antakya'da Cami-i Kebir ile Ca'fer Ağa Habîbüneccar camii'lerinin Bâbüssaade ağası nezaretinde; Geyve'de Elvan Beyzade câmiinin Bostancıbaşı nezaretinde; Alaşehir'de Yıldırım Bayezid câmi' ve medresesi ile Ayasluk'ta Gazi İsa Bey camiiinin Sarayı Cedid Ağası nezaretinde buldukları tasrih edilmiştir. Bor'daki Sultan Alâüddin camii ise Evkaf-ı Hümayun nezaretinde ilhak olunanlar arasındadır.

YAYINLANMAMIŞ BELGELER

— 1 —

Konya kadısına hüküm ki,

Hâliya Ma'mûriye Kelesinde bina olunan camii şerif maslahati için bir nefer haddad ve bir nefer camcı lâzım ve mühim olduğu i'lâm olundu. İmdi buyurdum ki hükm-i şerifim vardukta zikrolunan deürcü ve bir nefer camcı bu maslahata münasib olanlardan tedarik eyleyüp âlât ve esbablariyle Ma'mûriye kalesine gönderüp bina eminine teslim ettiresin ki varup anda âdet üzere işleyüp lâzım olan ücretlerin harç akçasından emininden talep idüp alalar.

10 Muharrem 973

— 2 —

Ma'mûriye kalesi binası üzerine ta'yin olunan Baba Sancağı beyi Hüseyin Bey dergâh-ı muallâma arz gönderüp kale-i Ma'mûriye'de bina olunan câmiî şerif minaresiyle kubbe çıkup itmamı karib olmuş iken ve hamamdan câmie gelecek suyunun dahi bazı keresteleri tedarik olunup mübaşeret üzere iken mahall-i mezbur sevâhil ve berriyelik yerde olmağın ol cânibler ziyade kaht olup vâki' olan huddama zahire emrinde külli zaruret çekilüp her vechile iş işlenmeğe çâre olmaduğu ecilden zamaniyle yapıp itmam bulması evlâ görülmeğın tehire konulup vâki' hal vkuu üzere arz olundu deyü bildirmişsin. İmdi mezbur câmi-i şerif ve kubbe ve gayri mesarifi için hizâne-i âmiremmden filori ihraç olunup, sen ki eminsin, sana teslim olunup gönderildi. Buyurdum ki hükm-i şerifim vardukta zikrolunan câmi-i şerifin ve kubbenin ve gayri lâzım olan yerlerin yaptırıp ta'mir ittirüp ve vâki' olan ihracatı defter ittirüp tamam olduktan son-

ra defteri mühürleyüp kapuma göndere-sin. Amma harç hususunda gereği gibi ihmam idüp harcı gaybet ve israf olun-maktan hazer idesin.

10 Muharrem 973

— 3 —

Şhreminine hüküm ki,

Hâliya Ma'mûriye kalesinde olan câmiî şerifin binası için oniki kantar kurşun ve yirmi kantar yeğseri ve on kantar mertek yekserisi ve yirmibeş aded sağisi yekserisi ve sekiz kıt'a pençere demürleri ve otuz kıt'a fındık tahtası lâzım imiş. Satun alıvirüp ve navlunla gemiye tahmil ittirüp mahhall-i memure gönderüp ve lâzı olan harcını görüp defterüne kaydettiresün.

16 Muharrem 973

— 4 —

İstanbul Harc-ı Hassa eminine hüküm ki,

Tezkire varıcak ma'lûm ola ki hâli-yâ Ma'mûriye kalesinde yapılan câmi-i şerifin elli aded penceresine otuzar adeden (180) aded sırça cam lâzım imiş. Satun alıvirüp bahasın virüp defterüne kaydettiresün.

27 Muharrem 973

— 5 —

Balıkesir kadısına hüküm ki,

Bazı kuralarda zelzele-i azıme vâki' olup Zağnos Paşa Câmiinin minberi ve yapma direkleri ve iki kubbesi yarılıp ve taşra kubbelerden beş kubbe dahi bir vechile yarılmıştır ki ol tarafta bina tec-dide muhtaçtır. Zira mermer direk-

rinden ayrılıp ve minarenin şerefesi dahi ayrılıp termime mehal yoktur dediklerinden gayri minare etrafında olan dükkânlar ve minareye karib olan sair mahallât aahlisi namaz kılmaya havf edip ve imaret ahurunun külliye bir tarafı yıkılıp ve türbesinin kubbesi yarılp bunda olan binalar bir üstad mimar olmayınca tecdidde kudretimiz yoktur deyu cevab verip ve merhum Yıldırım Han câmiinin ekser yerleri harab olup ve minaresi yıkılıp sonra küllî harca muhtaçtır ve bazı mesacid ve muallimhane yıkılıp amelden kalup ve kasaba ve kurada sakin olanlarından kırk neferden ziyade âdem bina altında kalup ötesi şehirde cuma namazı kılınmak müyesser olmayup kasabadan hariç yerde olan musallaya çıkup kalmışlardır deyu tahmin olunmak için bir üstad mimar lâzım olduğun bildirüp bir üstad mimar gönderilmek rica eylediğin ecilden buyurdum ki Hassa mimarlarından Mahmud Halife vardıkta zikrolunan câmilerin ve muallimhanenin üzerine varup ve bilcümle tecdide muhtac olanları ve tecdide muhtac olmayup ta'miri lâzım olanları onat vechile tahmin-i sahiple tahmin ittirüp ne mikdarr akçe ile tecdid ve ta'mir olunacağını bildiresin.

8 Receb 985

— 6 —

Manisa kadısına hüküm ki;

Bâbüssaadetim ağası olan Hasan Ağa südde-i saadetime mektub gönderüp kaza-i mezburede taht-ı nezaretinde vâki' müteveffa Şehinşah Sultan bina eylediği cami-i şerif ve şadırvanın su-yolları harabe müşrif olup tamir ve termimi ziyade mühim olmağın ve lâkin bazı kimesneler hilâf-ı şer' ve hilâf-ı şart-ı vâkıf vazife ihdas idüp irad ve mesarifin ihata etmekle ve makulelerin vazifeleri virilmeyüp ve bihassabüşşer' sair mürtezikanın vazifeleri rukbe olunup harabe müşrif olan mahaller ta'mir ve termim olun-

mak bâbında emr-i şerifim ricasına arz ü i'lâm eylediği ecilden imdi şeyhülislâmdan verilen fetvayı şerife mucibince eğer sahih rukbeye muhtaç ise vech-i meşruh üzere olan rukbe olunmak emrim şuru-tuyle yazılmıştır.

Safer 1060

— 7 —

Beçin kadısına hüküm ki,

Südde-i saadetime mektub gönderüp kaza-i mezbure tâbi' Kasaba-i Milâs'ta müteveffa Ahmed Gâzi bina eylediği câmi-i şerifin hasbî nâzırı ve yine kasaba-i mezbure ahalisinden bazı kimesneler meclis-i şer'a varup câmi mezbûr sekiz seneden mütejaviz harabe müşrif olup evkat-ı hamse ve salat-ı cüma eda olunmamağla ta'mir ve termim olunup rukbe olunmak recasına arz etmeğın rukbe olunmasın buyurdum ki vüsul buldukta sâdır olan emrim üzere ta'mir ve termim ittirdikten sonra ehl-i vezâifin vazifelerin beratları mucibince eda ittiresin.

Evâsıtı Cemaziyülevvel 1060

— 8 —

Gerçek kadısına hüküm ki,

Kaza-i mezburede Karagöz câmi vakfı mütevellisi olan Mehmed arzıhal idüp câmi-i mezbur harâbe müşrif olup ta'mire vakfın müsaadesi olmayup rukbe olunmasının cevazına şeyhülislâmdan fetvayı şerifesi olduğundan rukbe olunmak bâbında hükm-i hümayunum rica eylediğın şart-ı vâkıf ve fetvayı şerife mucibince amel olunmak emrim olmuştur. Buyurdum ki hükm-i şerifim vardukta husus-ı ezburde mukayyed olup göresin. Câmi-i mezbur harabe olup ta'mirine muhtaç ise fetvayı şerife mucibince rukbe olunup amma ta'mirden sonra kimesnenin vazifesine mâni' olunmayup şer'i şerife muhalif kimesneye iş ittirmiyessin.

Evail-i Zilkâ'de 1052

— 9 —

Sivas beylerbeyisine ve Osmancık kadısına hüküm ki,

Kasaba-i Osmancık'ta vâki' müteveffa Koca Mehmed Paşa bina eylediği câmiin imam ve hatib ve sair mürtezikaları sūdde-i saadetime mahzar gönderüp câmi-i mezburun kubbesi ve mihrabı ve duvarları ayrılıp ve kubbe önünde sofaların üstünde olan kubbeleri yıkılıp ta'mir olunması lâzım gelmeğın mütevell-i sâbık bina etmeğın sofaların üstünde bir mikdar yer kalup anı dahi yapmak üzere iken Hüseyin nam kimesne hileye sülûk idüp mâl-i vakfı ekl ü bel' etmek için mütevell-i sâbık vakıf yapmadı, bana temessük virin, ben yaptım deyu müteveli asıldan bir tarikle temessük alup mütevell-i sâbık yapmak üzere iken cüz'î nesne ile yaptırıp vakfın vüs'ati olup rukbeye muhtac değil iken ehli vezaifin vazifelerin bittemam virmeğe vakfın müsaadesi var iken mal-i vakıfdan iki yüz mikdarı kuruş mübaşire virdim deyu vazifelerin noksan üzere virdiğinden gayri sene-i sâbıkta vakfın Anbar nam karyeden vakfa âid olan mahsulâtın ve bir göz değirmenin fuzuli zabt vakfa ve müertezikaya gadreylediğın bildirüp mezbur Hüseyin minbaid ümur-ı vakfa karşımak bâbında emr-i şerifim verilmek recasına mahzar eyledikleri ecilden mahallinde şer'ile görülüp icrayı hakk olunmak emrim olmuştur, deyu yazılmıştır.

Evâhir-i Rebiülâhir 1082

— 10 —

Karaman beylerbeyisine ve Konya ve İshaklı kadılarına hüküm ki,

İshaklı kadısı orduya mektub gönderüp İshaklı kazasına tâ'bi' Derecine nam karyede vâki' Nasuh Bey bina eylediği câmi-i şerifin sakfı ve sağ tarafta vâki' olan duvarı harabe müşrif olup ta'mire muhtac iken medine-i Konya sakinlerinden olup meşrutiyet üzere vakf-ı merku-

mun mütevellisi olan Seyyid Nasuh nam kimesne vakfın gallât ve mahsulâtını ekl ü bell'idüp ta'mire ve termime müsamaha itmekle vakfa eylediğın bildirüp cami-i merkuun ta'mire muhtac olan yerleri ma'rifet-i şer'le ta'mir ve termim ittirmek bâbında emr-i şerifim recasına arz etmeğın hüküm yazılmıştır.

Evail-i Muharrem 1083

— 11 —

Derende kadısına hüküm ki,

Orduy-ı Hümâyunuma mektub gönderüp Kasaba-i Derende'de vâki' merhum ve mağfurünleh Sultan Süleyman Han tâbeserahnın bina eylediği câmi-i şerifin sakfı münhedim olup ta'mire muhtac olmağın Dede Mehmed nam kimesne kendü mâlinden ta'mir etmek murad itmekle orduy-ı Hümâyunuma arz olunmağın iltimas eylediğın ecilden mâni-i şer'isi yoğise kendü mâliyle hasbetenlillahî taâlâ ta'mirine kimesne mâni' olmaya deyu hüküm yazılmıştır.

Evail-i Rebiülâhir 1083

— 12 —

Konya kadısına hüküm ki,

Kaza-i mezbure tâbi' Sille nam kaarye reayası Divanı Hümâyunuma arzihal sunup sâkin olduğumuz karye-i mezbure feth-i hakanîdenberu Sultan Alâüddin vakfı olmakla cizye ve ispençe ve öşr ve bennâk ve sair mahsulâtımıza mütevellî olanlar alup şart-ı vâkıf üzere Konya'da vâki' olan muamileyhin câmi-i şerfi ta'mirine ve hatibine ve mesarif-i lâzimesine sarfolunup lâkin câmi-i mezburun vakfı cüz'î olu ihata eylememek ile beş vakit kılınmayup ancak haftada bir cuma namazı kılınup merhum ve mağfurünleh Sultan Murad Han tâbe sarah gelüp câmi-i şerifin muattal idüğü ma'lûm-i hümâyunları oldukça evkat-ı hamse kıl-

mak için yine karye-i mezburede senede 20000 akçe dahi ziyade ta'yin idüp hane ve gayri tekâliften muaf olmak üzere elimize hatt-ı hümayun ile emr-i şerif verilmekle vech-i meşruh üzere mahsulât ve cizye ve ispençemiz canib-i vakfa eda ve teslim iken muharrir Şerhî Mehmed (1052) senesinde Konya tahririne geldikte vakfı bozup cümle reayayı birer ve ikişer yaşında oğullarımızı ve amelmande olanlarımızı cümle haraca yazmakla tahammülümüz yoktur, halimize merhamet olunup esamilerimiz tahrir defterinden ihraç olunmaz ise cümlemiz perakende ve perişan oluruz deyu üslûb-i sabık üzere vakfa reaya kaydolunmak bâbında emr-i şerif rica eyledikleri ecilden hazine-i âmiremde mahfuz olan mevlânayı muamileyhin tahrir eylediği deftere nazar olundukta Sille nam karyenin cizyehanelerini tahrir defteri mucibince (396) hane kaydolunduğu mestur ve mukayyed bulunmağın husus-ı mezbur 1054 muharreminin 28 inci günü arzolundukta Sultan Alâüddin vakfı olup ellerinde hattı hümayun ve müteaddid evamir-i şerifem olmakla hallerine merhameten tahrir defterinden raf'olunup üslûb-ı sabık üzere vakfa vireler deyu emr-i şerif verilüp haliya tecdid olunmak bâbında inayet rica etmeğın üslub-ı sabık üzere vakf-ı şerif tarafından zimmiyan merkumun cizyeleri cem'olunup evkaf-ı mecbure mütevellisi yediyile şart-ı vâkif üzere cami-i şerifin mesarifine sarfolunmak bâbında emrim olmuştur. Buyurdum ki hükm-ı şerifimle vardukta bu babda saadı rolan emrim üzere amel idüp dahi minval-i meşruh üzere defterden ihraç olunup mattekaddüdenberü viregeldikleri üzere canib-i vakfa bîkusur eda ve teslim eylediklerinden sonra minbaid cizyedarlar ve âhirden bir ferde dahl ü taarruz ittirilme-yüp vech-i meşruh üzere olan emri yerine getüresiz deyu emr-i şerif yazılmak için işbu tezkire verildi.

14 Cemaziyülevve! 1083

— 13 —

Karaman beylerbeyisine ve Konya mollasına hüküm ki,

Dârüssaadetim ağası olan Yusuf Ağa dergâh-ı muallâma arz gönderüp taht-ı nezaretinde olup Konya'da vâki' merhum Sultan Alâüddin bina eylediği cami-i şerif mürur-ı eyyam ile ekser mevazi' ta'mir ve termime muhtac olmağın vakf-ı mezbur karyelerinden Sille nam karyenin reâyası izdiyad cizyesinden on akçe ile ta'mir olunmak üzere iki üç senelik cizye izdiyadları zaptolunup badehu ta'mir olunmak için hâlâ vakf-ı mezbur mütevellisi olan Hacı Ahmed'in yedine emri-i şerifim verilmekle Konya sakinlerinden bir kimesne kendü maliyle bir hamam bina murad itmekle vâkif-ı müşarünileyhin Medine-i Konya'da vâki' olan harab sarayının taşlarını alup hamam bina etmek üzere hilâf-ı inha bir tarikle emr alup cami-i mezburun ta'mir ve termimine mâni' olup ümmet-i Muhammed'in edayı salât itmekte üsret çekmeleriyle mezburun müceddeden bina eylediği hamamina sarayı merkumdan bir taş aldırılmamak bâbında emr-i şerifim verilmek ricasın ilâm etmekle vech-i meşruh üzere amel olunmak için emrim olmuştur deyu hüküm yazılmıştır.

Evâhiri Şevval 1083

— 14 —

Amasya kadısına hüküm ki;

Amasya'da vâki' merhum Sultan Bâyezid câmii şerifi bundan akdem zelzelede münhedim olup hâlâ vakf-ı mezbur mütevellisi olan Ahmed ziyde kadrehu müceddeden bina ve ta'mir idüp ebniye itmam olmakla keşfolunmak için Âsitane-i Saadet'ten Hassa mimarbaşısı olan İsmail ziyde mecdehu tarafından bir mutemeda'eyh mimar halifesi ta'yin olunup müteveli-i vakf tarafından ta'yin olunan âdem ile birlikte varup ahali-i vilâyetin müsün ve bîgaraz ihtiyarları mah-

zarında tamam hakk ü adl üzere keşif ve hüccet-i şer'îye olunup husus-ı mezbur tekayyüd ve ihtimam birle hakikat-i hal sıhhati üzere i'lâm olunmak üzere Darüssaade ağası olup vakf-ı mezbur nâzırı Yusuf Ağa tarafından verilen mühürlü mektub mucibince yazılmıştır.

Evâhir-i Zilkâ'de 1091

— 15 —

Ereğli kadısına hüküm ki;

Kaza-i mezburde nâibüşşer' olan Mustafa zâyde ilmehu orduyu hümayunu-ma mektub gönderüp kasaba-i Ereğli'de vâki' müteveffa Ali Paşayı Cedid bina eylediği câmiin bazı yerleri ve hamamı ta'mir ve termime muhtec olup ve kasaba sükunda vâki' yine paşayı müşarünileyhin Çeşme suyunun mecrası bozulup ahali-i kasaba ve gelüp geçen ebnayı sebilin suya ihtiyaçları olmağın ta'miri için hükm-i hümayunum ricasına ahali-i kasabanın ilhakiyle arzetmeğın vakfın müsaadesi var ise mütevellisi izn-i şer'ile ta'mir ve termim eyleye deyu yazılmıştır.

Evâst-ı Zilkâ'de 1099

— 16 —

Ereğli kadısına hüküm ki;

Kaza-i mezburde nâib olan Ahmed mektub gönderüp Ereğli kasabasında müteveffa Cedid Ali Paşa bina eylediği câmi' ve hamam ve çeşmesi on ve ondört senedenberü harab olup vakfın müsaadesi var iken mütevellisi İstanbul'da sakin olmakla ta'miriyle mukayyed olmayup kasaba ahalisinin ve ebnayı sebilin her vechile müzayekaları olduğu ilhahlarıyla arzetmeğın ma'rifet-i şer'ile keşif ve tahrir olunup vakfın müsaadesi var ise mütevellisi izn-i şer'ile ta'mir ve termim ittirile deyu yazılmıştır.

Evâst-ı Zilkâ'de 1099

— 17 —

İzmir kadısına hüküm ki,

Dârüssaade ağası Elhaç Mustafa Ağa arz gönderüp İzmir'de vâki' Fazlî-zâde câmii bundan akdem zelzele-i azîmede bilküllüye münhedim ve ta'mire muhtaç ve vakfın müsaadesi olmamakla tahtında vâki' icare-i muaccile ve müeccile ile vakftan îcar olunan dekâkin ve mehazin müste-cirleri icare-i müeccilesin edadan imtina' ve muaccilelerini dahi istifta etmiş olmakla vakfın mütevellisi ol arsaları âhire îcara kaadir olur deyu şeyhülislâm-dan fetvayı şerife verilmekle keşfine ta'yin olunan İsmail ma'rifetiyle müste'cirlerden icare-i müeccileyi edadan imtina' itmeyüp icare-i müeccillesine mahsub ve binası vakfın olmak üzere râzi olanlara temes-sük virilüp ve câmii mezbur keşfine tâ'yin olunan merkum İsmail ve mimar ma'rifetiyle keşif ve ne mikdar akçe ile ta'mir olunur hüccet-i şer'îye olunup i'lâm olunmak için hüküm yazılmıştır.

Evâst-ı Rebiülâhir 1100

— 18 —

Maraş paşasına ve mollasına hüküm ki,

Kaza-i mezbur müzafatından Behisni kasabasında Taş câmi-i şerifinin berat-ı şerifimle hatibi Seyyid İsmail gelüp câmi-i mezburun minberi hedmolmakla vakıftan müsaade var iken mütevellisi olan kimesne ta'mir itmeyüp taaddi eylediğın câmi-i mezburun menberi mütevellisi merkume ta'mir ittirilmek bâbında emri şerifim rica emeğın vakfın müsaadesi var ise ma'rifet-i şer'ile mütevellisi merkume ta'mir ittirilmek için yazılmıştır.

Evâil-i Cemaziyülevvel 1100

— 19 —

Sürücü Ahmed Paşa'ya ve İzmir kadısına hüküm ki,

Dârüssadetim Ağası Elhaç Mustafa Ağa arz gönderüp medine-i İzmir'de vâki mütevaffa Bıyıklı-zâde Câmii bundan akdem vâki' olan zelzele-i azîmede bilkülliyeye münhedim olup ta'mirine vakfın müsaadesi olmamakla müceddeden ta'mir ve akçesi Haremeyn mâlinden verilmek üzere hattı hümayun saadır olmakla ta'miri için mahsus ta'yin olunan sarayı atık teberdarlarından İsmail Halife ve Seyyid Mahmud altı nefer âdemleri ve lüzumu mertebe neccaran ve rençberan ve sâir iktizası mertebe câmi-i mezburun ta'mirine lüzumu olanar sefer teklifi ile rencide olunmamak bâbında emr-i şerifim recasına î'lâm için vech-i meşruh üzere hüküm yazılmıştır.

Evâhir-i Receb 1100

— 20 —

Konya Monlasına hüküm ki,

Senki mevlânayı mumaileyhsin, mektub gönderüp medine-i Konya'da vâki merhum ve mağfurünleh Sultan Süleyman câmi-i şerifi evkafının 1101 senesinde mütevellisi olan Seyyid Celâl nam kimesne evkaf-ı mezburenin akaratından olan harnâm ve dekâkin ve sairin icaratından hasıl olan icareyi istîfa ve defterde mukayyed karyelerinin hasıl olan icarâ mürtezikadan bazılarıyla beyinlerinde 1400 keyl hinta ve şâire iltizam idüp lâkin müteveli-i mezburun iltizam idüp iltizamından mâ'dâ vakfın karyeleri galesinden 1600 keyl-i İstanbulî galle ziyadesiyle deruhdeye tâlib olup hâlâ câmi-i merkumun cevvanibinde olan camları bilkülliyeye münkesir ve maklû' ve derun-ı câmi' merkez-i huş-ü tuyur olup ve nice kubbelerinin kurşunları kalkup kar ve yağmur cereyan itmekle vehn gelüp ve kapularının perdeleri kalmayup ta'mire eşşedd-i ihtiyaç ile muhtac olmakla müteveli mezkûrun iltizamı müretezekanın vazîfelerine ve ziyadesi câmi-i merkumun ta'mirine vefa itmek üzere medine-i Konya'da bilfiil mezun-ı bilifta olan Mevlâna

Mehmed ve müteveli-i Şeyh Sadrüddin şeyhi Şeyh Ali ve câmi-i mezburun ta'miri vâcib olup vezayife vafa etmediği takdirce vezaife sarfolunmayup ta'mir olunup vakfın müsaade olup cümle kifayet eylediği surette bittarik-i evlâ ta'miri lâzımdır, câmi-i mezbur ta'mir ve termim olunmak meşru'dur deyu bilfiil Rumeli kazaskeri olan Mevlânâ Yahya î'lâm itmeğin müşarünileyhin î'lâmı mucibince câmii mezbur şer'an ta'mir ve termim olunmak meşru' olmakla ta'mir ve termim olunmak için yazılmıştır.

Evâhir-i Zilhicce 1101

— 21 —

Bolu nâibine hüküm ki,

Mektub gönderüp Timurtaş Bey evlâdı mütevaffa Mehmed Bey evlâdından Osman meclis-i şer'a varup ceddî Mehmed Bey medine-i Bolu'da bina eylediği Eski Yeni demekle maruf câmii 1079 senesinde zelzele-i azîmeden münhedim olup câmii merkume evkafının tarih-i mezburde mütevellileri olan ammi zadesi Halil ve Ömer nam kimesneler câmi-i merkumun bervech-i tahmin 20000 vakiye kurşununu fûruht ve hasıl olan semninden 1200 kuruş câmi-i mezkûre nef' tahta varuş kiremit olmak üzere ta'mir ittirüp ziyadesini ve câmi-i merkumun evkafından senevi hasıl olan ikişer kese akçe mahsuli vakfı ekl ül bel' idüp ve mezburan hâlâ Geyve kazasında sakin olmalarıyla câmi-i mezburu her sene ta'mir itmeyüp mürurı eyyam ile harabe müşrif olup namaz kılınmayup iki duvarı şakk ve inhizama karib olup ve su yolları ve kenefleri ve harem havlisi dahi harab ve mezbelelik olup hâliya vakfa küllî gadrleri ve ta'mir ve termimde tekâsülleri oldukları cemmi gafir vecem'i kesir ihbar eylediklerin arzylediğin ecilden vakfın hususunda emin zannolunur bir kimesneyi tevliyyete ihtiyar olunup tevcih olunmak için mahzar eylesin deyu yazılmıştır.

Evâsıt-ı Receb 1102

— 22 —

Şorba kadısına ve Ankara mütesellimine hüküm ki,

Ankara nâibi mevlâna Mehmed mektub gönderüp medine-i Ankara'da vâkı' müteveffa Ahi Şerefüddin bina eylediği câmi-i Şerif ve imaret ve han evkafının evlâdiyet ve meşrutiyet üzere mütevellisi olan Seyyid Ahmed ile vakf-ı merkum mürtezika meclisi şer'a varup zikrolunan câmi' ve imaret ve hanın bazı yerleri harabe müşrif olup termime muhtac olmakla bundan akdem hassa mimarı ve binaya vükuf ve şüuru olan bîgaraz kimesneler ile üzerine varılup şer'ile keşfolundukta 850 kuruşa tahmin ve hüccet olunup mütevellî-i mezkûre tenbih olunmuşken vakf-ı merkum mülhatından Şorba Kazasına tâbi Semizözü demek'e maruf nahiyede vâkı' Kayıviran nam karye sükkânından Seyyid Ramazan nam kimesne mücerred evlâd-ı vâkıftanım deyu nahiyeyi mezburede vakfın defterde mukayyed evkafı karyelerinin âşâr-ı şer'iyec ve rüsumun bir kaç senedenberü cebren ahz ve kendü mesarifine sarfetmekle mürtezikanın vazifeleri verilmeyüp ve imarette tabhı taam olunmaduğundan mâ'dâ câmi' ve imaret ve hanının harabe müşrif olan yerleri ta'mir olunmayup gadrolmakla mezkûr Seyyid Ramazan marifetiyle davet-i şer' olundukta itaat-i şer' itmeyüp icrayı hakk olunmaduğun bildirüp hüküm verilmek recasıyle arzetmeğin mahallinde şer'ile görölüp zabiti marifetiyle zimmetinde zuhur eden mâli vakfı vakfiçün alivirile deyu yazılmıştır.

Evâhir-i Zilhicce 1105

— 23 —

Manisa kadısına hüküm ki,

Medine-i Manisa'da sakin dergâh-ı muallâm müteferriklarından Elhaç Ahmed gelüp medine-i merkumede sakin olduğu evi kurbünde vâkı' Çaşnigir câmiin kurşunu fena bulup ve Nif cânibin-

de olan cısr dahi harab olmakla her birinin beşer yüz kuruş olmak üzere mâlin-den bin kuruş ifraz idüp kendü hayatında itmamı müyesser olmaz ise meblâğ-ı merkum Hacı Mustafa nam kimesneye teslim olunup dahi Mustafa vasi-i muhtar olup zikrolunan câmi' ve cisri ta'mir eyleyüp hariçten daholunmamak bâbında hüküm rica itmeğin vech-i meşruh üzere şer'ile görölmek için yazılmıştır.

Evâhir-i Cemaziyülâhire 1107

— 24 —

Ürgüp kadısına hüküm ki,

Orduyu hümayunuma mektub gönderüp merhum ve mağfurünleh ceddim Ebülfeth Sultan Mehmed Han bina eylediği câmiî şerifin mürtezika ve cemaati meclis-i şer'a varup câmi-i mezbur istilâ-i kefereden harabe müşrif olup ta'mir ve termime eşedd-i ihtiyaç ile muhtaç ve bu sene ta'mir olunmaz ise münhedim olması mukarrer olduğun bildirüp ol bâbda hükkm-i hümayunum ricasına ilhahlarıyla arzylediğın ecilden ne mikdar akçe ile ta'mir olunur, mahallinde keşif olunup îlâm olunmak için yazılmıştır.

Evâsıt-ı Zilhicce 1107

— 25 —

Geyve kadısına hüküm ki,

Bağçe-i Hassa bostancibaşısı olan Mustafa arzihal gönderüp nezaretinde olaan evkaftan Geyve'de vâkı' Müteveffa Elvan Bey zâde Sinan Bey câmi-i şerifi harabe müşrif olup hâlâ ta'mir ve termim olmağla hassa mimar halifelerinden bir mimar halifesi ta'yin ve ta'mir olunan mahalleri hakk ve adl üzere şer'ile keşif ve defteri irsal olunmak bâbında emr-i şerifim rica etmeğin hassa mimarı marifetiyle kemal-i hakk ve adl üzere şer'ile keşif ve defter ve sıhhati üzere îlâm eylemen. bâbında yazılmıştır.

Evâsıt-ı Rebbülevvel 1108

Birgi ve Ayasluğ nâiblerine hüküm ki,

Bilfiil Sarayı Cedid ağası Hüseyin Ağa mühürlü arzıhal gönderüp nezaretinde olan evkaftan taht-ı kazanızda vâki' mütevaffa Gazi İsa Bey câmiî mürur-ı eyyam ile harabe olup ta'mir ve termime muhtaç iken bazı kimesneler hilâfı şart-ı vâkıf usuli vakıftan ziyade kadı ve nâib arzları ve kendü arzıhalleri ile ve askeri ve nişan tarflarından berat ittirüp vazife ihdas itmeleriyle vakfın iradı mesarifine vefa eylemeyüp gadrolmakla şart-ı vâkıf mücibince nâzır-ı vakf arzıyla olan mürtezikalardan gayri hilâf-ı nâzır-ı vâkıf olan muhdes vazifeler verilmeyüp vakfın izdiyadı câmi-i mezburun ta'mir ve termimine harç ve sarf eylemek bâbında hükm-i hümâyunum verilmek bâbında inayet ricasına îlâm etmek vech-i meşruh ve şart-ı vâkıf mücibince amel oluna de-yu yazılmıştır.

Evâhir-i Rebiülâhîr 1108

İznikmid kadısına hüküm ki,

Mehmed ziyde kadrehu gelüp Bübüssade ağası nezaretinde olan evkaftan bilfiil mütevellisi olduğu İznikmid'de vâki' Mehmed Bey câmiî ve hamamı ve su-yollarının ta'miri lâzım oldukça mürtezika-i vakıftan ve ehl-i sûktan bazı kimesneler muradları üzre toprak kadısına keşfettirüp mâl-i vakfın idaatine bais olup gadreylediklerin bildirüp ba'delyevm ol makule keşif lâzım geldikte müfettişi evkaf tarafından keşif ve hüccet-i şer'iyeye olunup mezburların ol veçhile taaddileri men'ü def'olunmak bâbında hükmü rica etmeğin vech-i meşruh üzre taadileri şer'ile men'ü def'olunan deyu yazılmıştır.

Evâil-i Cemaziyülevvel 1108

Kayseriye nâibine hüküm ki,

Kaya hanım gelüp evlâdiyet ve meşrutiyet üzere mütevelliyesi olduğu Üsküdar'da medfun cediti Elhaç Ahmed Paşa'nın Kayseriye'de vâki' câmi-i şerifi mürur-ı eyyam ile harabe müşrif olup ta'mire vakfın müsaadesi yoğiken bazı kimesneler hilâfı şart-ı vâkıf muhdes vazife talebiyle taaddi itmeleri ile vakfa gadr olduğun bildirüp vakfın müsaadesi yoğise hilâf-ı şart ü defter muhdes vazife talebiyle rencide olunmamak emrim olmuştur.

Evâhir-i Zilhicce 1109

Sarayı Cedidi âmirem ağası Ahmed mektub gönderüp taht-i nezaretinde olan evkaftan Ayasluğ'ta vâki' mütevaffa Gazi İsa Bey bina eylediği câmiin bazı mevazii zamanla harabe müvriş olup vakfın dahi ta'mire müsaadesi olmamakla hassa kurşuncu ustalarından Hasan nam kurşuncu câmi-i mezburun üzerinde olan kurşun tahtaları ziyadedir, beher kurşun tahtası câmi-i mezburun üzerine yirmi ikişer vakiye vaz'olunduktan sonra izdiyad kalan kurşun bahasıyle harabe müşrif olan yerleri ta'mir olunur deyül ta'miriçün izin taleb ve minval-i meşruh üzere olması vakfa enfa' olmağın vakfa mezbure mütevellî vekili olan kimesne ma'rifeti ile keşif ve mezkûr kurşuncu Usta Hasan'a verildiğün bildirüp kimesne mâni' olmamak bâbında emri şerifim ricasına arz etmeğin vech-i meşruh üzere yazılmıştır.

Evâil Muharrem 1110

Ardahan kadısına hüküm ki,

Ardahan kalesi ahalisi gelüp kale-i mezbure dahilinde mütevaffa Ayas Paşa

bina eylediği câmiî kebirin üç zira' mik-darı hii-i ta'mirde kârgir bina olunma-yup mürurı eyyam ile kesret-i emtardan münhedim olup meremmete muhtaç ol-makla taraf-ı şer'den üzerine varılıp şer'-ile keşfolundukta ancak 50 kuruş ile ta'mir olunur deyu tahmin ile şer'ile keşif ve höccet olunup vakfın müsaadesi ol-makla şer'ile ta'mir olunmak için yazıl-mıştır.

Evâhir-i Şevval 1110

— 31 —

Gedegara kazasında mezun-ı bilifta olan mevlânaya hüküm ki,

Gedegara kasabasında vâki' müteva-fa Tâcüttin Paşa câmiî şerifi evkafının mütevellisi olan Mehmed ziyde kadre-hu dergâh-ı muallgma gelüp câmiî mer-kumun su yolları ve dahi bazı mahalleri harabe müşrif olup ta'mire vakfın müsa-adesi olmadığını ve bu bâbda da'vasına muvafık şeyhülislâmından fetvayı şerife ve-rildüğün bildirüp, sen ki Gedegara müf-tisinin, husus-ı mezbure müvellâ olup câ-mi-i merkumun imam ve hatibi ve müez-zin ve fetih ümerasından ma'da mürtezi-kanın vazifeleri ref'olunup hasil olan gal-le-i vâkıf ile harabe müşrif olan mahalle-ri ma'rifet-i şer' ile ta'mir olunmak bâ-bında vech-i meşruh üzere mütevellâ olup şer'ile görülmek için yazılmıştır.

Evâsıt-ı Safer 1113

— 32 —

Ürgüp kadısına hüküm ki,

Kaza-i mezbure tâ'bi' Damsa nam karyede vâkiî müteveffa Taşgun Paşa câ-mi-i şerifi evkafının evlâdiyet ve meşru-tiyet üzere mütevelliş olan Mehmed ziy-de kadrehu şüdde-i saadetime mektub gönderün câmi-i mezbur mürur-ı eyyam ile harabe müşrif ve ta'mire muhtaç olup vakfın dahi müsaadesi olmakla şer'ile keşif ve tahmin ve ta'mir ve termim ittiril-

mek bâbında hükm-i hümâyunum rica etmeğin vech-i meşruh üzere ba'del keşif ve tahmin ta'mir ettirilmek için hü-küm yazılmıştır.

Evâsıt-ı Muharrem 1114

— 33 —

Kayseri nâibine hüküm ki,

Mütevaffa Hacı Ahmed Paşa evka-fının evlâdiyet ve meşrutiyet üzere müte-velliyesi olan Kaya hanım arzıhal idüp vâkıf-ı mezbur medine-i Kayseriyyede bina eylediği câmi-i şerifin bazı yerleri ve taşra sofasının sakfı mürur-ı eyyam ile harabe müşrif ve suyolu dahi bilkülliyе harab olup cereyandan münkatı' olmağla mütevelliyе-i merkume için âhir diyarda sakin olmağla tarafından ta'yin eylediği vekilleri ta'mir ve termime tekayyüd it-meleriyle bilkülliyе harab olması mukar-rerdir. Câmi-i mezkûr mürtezikasından imam ve hatip ve müezzinler ve müder-ris vazifeleri sülüs sülûsan üzere verilüp âhir mürtezikaya vazife verilmemek üzere mâl-i vakf ile ta'miri için medine-i mez-bur ahalisinin iltimaslarıyla deri devlet-medarıma arz olunmağın defterhane-i âmiremde mahfuz olan defter-i Mufasal'a müracaat olundukta Kayseriyye san-cağında Tomarza nam karyenin mâlikâ-ne ve divanisi Hacı Ahmed Paşa'nın câ-mi' ve imareti vakfı olduğu mestur ve mukayyed bulunmağın mütevelliyе-i mer-kumenin zevci tarafından vekil-i şer'isi Seyyid Ahmed Paşa meclisi şer'de arzo-lunduğu üzere câmi-i merkumun taraf-ı vakıftan ta'mir olunmasına müekkkile-i merkumenin rizasına takrir ve âmâde et-mekle ta'mir mezbur için Kayseriye â'ya-nından İsmail'i vekil itmeğin minvali meşruh üzere sâbika Rumeli kazaskeri olan Seyyid Ali'nin îlâmı mucibince emr-i şerifim verilüp mezkûr İsmail' ta'mir etmekle mütevelliyе-i mezbure hasil olan mâl-i vak file ta'miri için hâlâ Seyyid Derviş'i vekil nasbetmekle mukaddima

saadır olan emr-i şerifim mucibince müceddeden hükm-i hümayunum rica eyledikleri ecilden ahkâm kaydına müracaat olundukta vech-i meşruh üzere emr-i şerifim verildiği mestur ve mukayyed bulunmağın mukaddima saadır olan emr-i şerifim mucibince amel olunmak için hüküm yazılmıştır.

Evâhir-i Rebiülâhir 1114

— 34 —

Kastamonu kadısına hüküm ki,

Sen ki mevlânâyı mumaileyhsin, dergâh-ı muallâma mektub gönderüb medine-i Kastamonu'da vâki' mütevaffa Atabey câmi-i şerifi ve medresesi evkârının berât-ı şerifimle müteveli ve nâzır ve müderrisi olan Mevlâna Esseyyid Hasan ziyde ilmehu müşetereki Mehmed mâl-i vakfı ekl ü bal'edüp câmii mezburu birlikte intifa' etmeleriyle ahali-i vilâyetin ülema ve suleha ve meşayih ve eimme ve hüteba ve â'yân ve eşraf ve sâir ahali ile câmi-i mezbur varılup müteveli-i mezkûr Esseyyid Hasan hâzır iken keşif ve nazar olundukta mihrab duvarıyla çakup tareynin duvarı harab olup üzerinin kurşunu bozulup bârân oldukça câmi-i mezburun kapısından mihraba varınca edayi salât olacak bir mahal olmayup tavan ve kirişleri bozulup ve cümle yüz puşide kalıçelerin dahi bozulup bu sene-i mübarekede dahi ta'mir olunmaz ise vakfı çöküp bilküllüye münhedim müşahede olunduktan sonra evkaf-ı mezbur kura ve mezari' ve müsekkafat ve iradın ziyade olup hâlâda mezkûr hayrat hemen bir senede hasıl olan mâl-i vakf-ı mezbur vefa eder deyu bilcümle icma' ve ittifak itmekle kıdvetülemaşil v'elakran Abdurrahman ziyde kadrehu istikâmetle ma'ruf ve diyanet ile mevsuf ve husus-ı mezburun uhdesinden gelmeye kaadir olduğun her biri işbah ve ittifak ve mezburun müteveli olmasını iltimas etmeleriyle mezbur Abdurrahman müte-

velli nasb ve güzeste olan vakf-ı mezburanın muhasebesini görüp ba'dettahsil câmi-i merkumun ta'mirine harç ve sarfetmek üzere emri şerifim verilmek ricasına ilhah eylediklerin arzylediği ecilden mezbur tevliyet ve nezaretin Nehranî Mehmed üzerinde olan nısıf hissesi mezkûr Abdurrahman'a tevcih ve mecmu-ı mahalle-i vakfı müştereği Seyyid Hasan ittifakiyel câmi-i merkumun ta'mirine sarfolunmak bâbında emr-i şerifim verilmek için bilfiil şeyhülislâm olan Esseyyid Feyzullah işaret etmeğın müşarünileyhin işreti üzere amel oluna deyu yazılmıştır.

Evâhir-i Muharrem 1115

— 35 —

Karahisarı sahib kadısına hüküm ki,

Kaza-i mezburde vâki' mütevaffa Gedik Ahmed Paşa câmi-i bundan akdem harabe müşrif oldukta mütevellyesi vekili keşif ve ta'mir ittirüp lâkin ta'mirat-ı mezkûre sarfylediğinden izdiyat akçe ile keşif ve hüccet ittirüp vakfa gadrolmağla husus-ı mezbur vükufu olan bîğaraz müslimin ile üzerine varılup câmi-i mezburun ta'miratına ne mikdar akçe sarfolunmuştur. Halâ kaimmekamı mütevellyesi olan Elhaç Mustafa ma'rifet-i şer'ile hakk üzere müceddeden keşif ve tahmin ve müfredat üzere defter idüp mümza ve mahtum defterin irsâleyleyesiz deyu Darüssaade ağası olup nâzır-ı vakf olan Abdurrahman Ağa tarafından mühürlü mektub verilmekle mucibince şer'ile görülmek için yazılmıştır.

Evâhir-i Şâban 1115

— 36 —

Ankara nâibine hüküm ki,

Medine-i Ankara'da vâki' Ahi Şerefüddin câmii evkafının meşrutiyet üzere mütevellisi Seyyid Abdülhâdi gelüp Medine-i Ankara'da sakin sâbika vakf-ı mezburun mütevellisi Seyyid Ahmed vakf-ı

mezburun bazı harabe müşrif olan mahallerin ta'mir itmek üzere mâl-i vakftan 1500 kuruş ahz ve ta'mir itmeyüp meblağ-ı merkumu kendü ümüruna sarf ve istihlâk ve mâl-i vâakf zimmetinde olmakla bu dahi vakfiçin taleb eyledikte türlü illet ve bahane ile vermekte muhalefet idüp mâl-i vakfa küllî gadretmekle hüccet-i şer'iyesi mucibince ver'ile görülüp zimmetinde kalan mâl-i vakfı vakfiçin bittemam aliverilmek bâbında şer'ile görüle deyu yazılmıştır.

Evâsıt-ı Şevval 1115

— 37 —

Kastamonu kadısına ve mütesellimine hüküm ki,

Müteveffa Ali nam kimesnenin vârisleri gelüp murisleri mütevaffayı merkum medine-i Kastamonu'da vâki' mütevaffa Ya'kub Ağa câmiî'nin mütevellisi iken câmi-i mezburun ta'mir ve termimi için nâzır-ı vakf Bâbüssaade ağası ma'rifetiyle hüccet-i şer'ie ile bir mikdar akçe sarfedüp şer'ile muhasebesin görüp taraf-ı vakftan 330 kuruş hakkı kalmakla vakftan almadan murisleri mezbur fevt olup irsi şer'ile bunlara intikal edüp yedlerinde halâ vakf-ı mezburun mütevellisi olup medine-i mezburede sakin kimesneden mâl-i vakftan şer'ile taleb eyledikte vermekte taallül üzere olduğunu bildirüp şer'ile görülüp icrayı hak olunmak bâbında emr-i şerifim rica eyledikleri ecilden vech-i meşruh üzere şer'ile aliverilmek için yazılmıştır.

Evâhir-i Muharrem 1116

— 38 —

Bervech-i arpalık Kengırı sancağına mutasarrıf olana hüküm ki,

Tuhut kadısı Mevlânâ Ahmed mektub gönderüp Tuhut kazasına tâbi' Yapraklı nam karyede vâki' câmiî şerifin bânisi ma'lûm olmamakla mürur-ı eyyam

ile harabe müşrif olup eyyam-ı şitada cemaat-i müslümin salât-ı hamsi ve cuma idini edada üsret çektiklerini meclisi şer'a ihbar etmeleriyle taraf-ı şer'den dahi âdem irsâl olundıkta filhakika harabe müşrif olup meremmete muhtaç olduğun ba'delmüşehede haber vermekle vâki' hâli arzylediği ecilden, sen ki miran-ı mu maileyhsin, mahallinde görülüp elli altmış kuruş ile ta'mir olunur ise sen ta'mir eylemen için emir yazılmıştır.

Evâhir-i Muharrem 1116

— 39 —

Anadolu valisine ve Eskişehir kadısına hüküm ki,

Elhaç Ahmed gelüp Eskişehir'de vâki' merhum Sultan Alâüddin Câmiin minaresine yıldırım isabet edüp münhedim olmağla beş altı senedenberü minare-i mezburede ezan okunmayup vakıfta dahi müsaade olmadığı bildirüp ol bâbda istid'ay-ı inayet itmeğin üzerine varılıp şer'ile müşahede ve muayene ve ne mikdar şey ile ta'miri mümkündür. Hücceti üzere keşif ve îlâm olunmak için yazılmıştır.

Evâsıt-ı Safer 1116

— 40 —

Tokad nâibine hüküm ki,

Medine-i Tokad'da vâki' mütevaffa Melik Dânişmend Gazi'nin bina eylediği câmi-i şerif evkafının mütevellisi olan Abdürrahim zıyde salahu gelüp câmi-i merkum harabe müşrif olup eşedd-i ihtiyaç ile ta'mire muhtaç ve vakfın müsaadesi olmağla mâl-i vakf ile ta'mir eylemek murad eyledikte âhirden bazı kimesneler muhalefet eylediklerin bildirüp şer'ile keşif ve hâccet olunup mâl-i vakftan ta'mire muhalefet olunmamak bâbında hükm-i hümayunum rica etmeğin şer'ile görülmek için yazılmıştır.

Evâil-i Receb 1116

Karaman valisine ve Konya monlasına hüküm ki,

Medine-i Konya'da Kalecik mahallesinde vâki' mütevaffa Elhaç Hasan bina eylediği câmi' evkafının mütevellisi olan Seyyid Nuh gelüş vâkif-ı mezbur Elhaç Hasan'ın vakfının tebdil ve tağyiri yedinde olmağla mütevaffa Mehmed Efendi demekle ma'ruf kimesne zimmetinde mâl-i vakftan 1500 kuruş olmakla meblağ-ı merkumdan 1090 senesinde 870 kuruş harç ve sarf ile câmi-i mezbur kurbünde 23 bâb odalı bir han bina ve vakf-ı mezbure zam ve vakfiyet üzere zabt ve hasıl olan ücaratı mütevellisi yediyle cem' ve câmi-i mezbur mürtezikasın vazifelerine verilür iken han-ı mezburun sağ canibinde her biri ana muttasıl ancak beş bâb odaları ve yine medine-i mezburda arasta sükunda vâki' hakkâk dükkânı ve hamamı mukabilinde bir bâb saraç dükkânı ve câmi-i mezbur kapısında ve Atpazarı kapısındaki iki dükkân câmi-i mezburun vakfı olup vakıf tarafından zabtolunu iken müteveffiye Fatma binti Elhaç Hasan'ın küçük oğlu Hasan'ın vasisi Mehmed marizzikr oda ve dükkânları mezbur Fatıman'ın muhallefatından olmak üzere fuzuli zabteylemekle murafta olduklarında vech-i meşruh üzere vakf olduğu şühud-ı adul ile sabit ve vakfa hüküm birle hüccet verilmişiken alup taraf-ı vakıftan zabtedüp kat-ı niza' ve fasl-ı husumet olunup bu makule bir vak'a şer'ile görülüp faslolunup hüccet-i şer'iyeye verilen dâvâ'nın istımai memnu' iken mezbur Hasan dahi fevt olmağla üvey karındaşı Mustafa nam kimesne bana intikal eder deyu hilaf-ı şer-i şerif taaddi eylediğin bildirüp hüccet-i şeriye mucibince amel olunup men' ü def' olunmak bâbında hüküm rica itmeğin dahl ü niza' ettirilmemek için yazılmıştır.

Mihaliç kazası nâibine hüküm ki,

Mihaliç kazasına tâ'bi' Çardak nam karye ahalisi gelüp karye-i mezburede vâki' vakfiye-i mamulünbihada mukayyed nükud-ı mevkufe ve sair akaratinın galesi mürtezika-ı vakfa vafi ve her vechile müsaadesi olup vakf-ı mezbur ma'mur iken hâlâ câmi-i mezbur vakfının müteveli ve hatibi olan Mustafa nam kimesne gerek asıl mâl-i vakf ve gerek hasıl olan galesin ahz ve ekl ü bel'idüp câmi-i mezburun iktiza eden mahallerin ta'mir ve termim itmeyüp harabe müşrif olmakla bunlar eday-ı salatta küllî üsret çekmeleriyle kendülerine gadreyelediğin bildirüp husus-ı mezbur mahallinde şer'ile gereği gibi tefahhus ve vâki' hali Asitane-i Saadetimize arz ü î'lâm olunmak bâbında hüküm rica etmeğin vech-i meşruh üzere şer'ile görülüp arz ü î'lâm olunmak için yazılmıştır.

Evâil-i Rebiülâhir 1121

Boyâbâd kazası nâibine hüküm ki,

Mektub gönderüp kaza-i mezbur muhafatından Söğüdlü nahiyesine tâ'bi' Cuma nam karyede merhum Sultan Bâyezid Han tâbe serah bina eylediği câmi-i şerifin mürur-ı eyyam ve kürur-ı âvâm ile harabemüşrif olup berf ü bârâna sakfının medarı kalmayup eyyam-ı şitada derununda eday-ı salât-ı hamseye imkân olmayup havf-i inhidamdan kaabil-i iskân olmayup 60 adedi mütecaviz kura fukaraları câmi-i mezbure muhtaç ve münhasır olduğu cemm-i gafir ve cem'i kesir mutemedalyh müslümanlar haber verüp istid'ay-ı inayet eylediklerin arzylediğin ceilden câmi-i mezburun harabe müşrif ta'mira muhtaç olan mahalleri ve ne mikdar akçe ile ta'mir olunacak mimar ve ehl-i vükuf ma'difetiyle mahallinde şer'ile keşif ve hücceti üzere arzöluna deyu yazılmıştır.

— 44 —

Sinop kadısına hüküm ki,

Sinop ahalisinden cemm-i gafir meclisi şer'a varup medine-i mezburede vâki' merhum Sultan Alâüddin câmi-i şerifi ma'bed-i kadim olup lâkin ta'mir ve termimine sarfolunacak vakfı olmamakla câmi-i mezburenin mihrabı ile minberinin üstünde olan kubbe harabe müşrif olmakla kubbe-i üzgün ile taşlarının ekseri rahnedar olmakla maazallah münhedim olduğu surette zikrolunan mihrab ve minber dahi harab olması mukarrerdir deyu vâki' hâli ilahlarıyla arzylediğin ecileden ol tarafta kalyonlar inşasına memur olan Mehmed ziyde mecdehu ma'rifeti ve ma'rifet-i şer'ile keşfolunup ta'mir ve termime muhtaç olan her neise mümza defteri ile sıhhati üzere arz ü'lâm için yazılmıştır.

Evâil-i Cemaziyülâhir 1121

— 45 —

Karahisarısahib paşasına ve nâibine hüküm ki,

Südde-i saadetime mektub gönderüp nefsi Karahisarısahib'de vâki' mütevaffa Kule-zâde Süleyman Çavuş bina eylediği Otpazarı câmi-i şerifi vakfının müteveli kaymakamı olan Mehmed nam kimesne meclis-i şer' a varup vakf-ı mezburun bazı mevazii harabemüşrif olup şer'ile ta'mir ve termimine muhalefet olunmamak üzere saadır olan emr-i şerifim mucibince taraf-ı şer'den mürasele verilüp ta'mir ve termime muhtaç olan bazı mevazii ta'mire mübaşeret eyledikte vakf-ı mezburde alâkası olmayan Mendilci oğlu Ahmed nam kimesne havasına tabi' ahirin ümürüne karışmak üzere emri şerifim saadır olmuş iken mezbur itaati emeri şerif etmeyüp evlâd-ı vâkıftan Mustafa oğlu nam kimesneleri alup deri devlet medrîma iştikâ için geldiğin bildirüp tarafeynin keyfiyet-i ahvali câmi-i mezburun imammı ve hatip ve sair mürtezikasından ve me-

dine-i mezburun bîgaraz kimesnelerden tefahhus ve sual olundukta mezbur Mehmed kendü halinde müstakim ve vakf-ı mezburun hizmetinde müciddü sâi ve şerait-i hidematı temamiyle râi ve vakf-ı mezburu ihya ve ma'mur etmeğin bezli makdur ve sa'y-i mevfuru zuhure eylediğinden ma'dâ vazifelerini dahi tamamen verip vakf-ı mezbure bir veçhile gadri olmayup daima himayet ve siyanet üzere olup cümlesi râzi ve şakirlerdir deyu mezburun hüsnühalini ve mezkûr Mendilci oğlu Ahmed kendü halinde olmayup vakf-ı mezburun ta'mir ve termimine mâni' olduğundan mâ'dâ itaat-i ferman itmeyüp her bar hilâf-ı vâki' teşekki eylemek âdet-i müstemirresidir deyu su-i halini meclis-i şer'de alâ tariküşşehade ihbar etmeleriyle vâki' hali emri şerifim verilmek ricasına ilahlarıyla arzylediğin ecilden hilâf-ı şer'-i şerif taaddisi men'olunmak için yazılmıştır.

Evâhir-i Şa'ban 1121

— 46 —

Karaman valisine ve Konya monlasına hüküm ki,

Medine-i Konya'da vâki' merhum Sultan Alâüddin-i Keykubad bin Sultan Alâüddin-i Keyhüsrev üsselçukî câmii evkafının mütevellisi Seyyid Süleyman gelüp Konya sancağında Sahra nahiyesinde Sille civarında Küplük nam mezria câmi-i mezburun defterde mukayyed evkafından olup mezria-i merkume Sudirhemi nahiyesinde zeamet karyelerinden Saraycık nam karye kurbinde olup bundan akdem Saraycık ahalisi kendi karyelerin bırakup gelüp zikrolunan vakıf mezrianın harabesine ma'mur ve anda tavattun idüp mürur-ı eyyam ile Saraycık karyesi deyu meşhur olmağla Saraycık nam karyee zeamatine mutasarrif olan Mustafa ve müsterekleri zeametleri aklamından olan Saraycık nam karyenin harabeleri mevcut iken vakfın defterde mukayyed mezria yerlerinin fuzuli oşr

ve resmin ahzeyleyüp mahsuli vakfa gadrolunduğun bildirüp bîgaraz müslimin ile mahalli nizain üzerine varılup şer'ile keşif ve hüccet olunup vakfın defterde mukayyed mezriyası taraf-ı vakıftan zabtettirilüp fuzuli ahzeyledikleri mahsul vakf için alıvierilmek babında emri şerifim rica eylediği ecilden defterhane-i Âmiremde mahfuz olan Ruznamçe-i hümayun ve defter-i icmal ve mufassal'a ve evkafa müracaat olundukta Sahra nahiyesine tâbi' mezria-i Küplük nezd-i karye-i Sille vakf-ı mesalihi câmii Sultan Alâüddin-i Keykubad bin Keyhüsrev hasılı öşrü gallat ma gayrihi 483000 ve kurayı âhir ile 207000 akçe bir icmal olup Mustafa veld-i İbrahim ve Mehmed arzetmeğin mucibince amel olunmak için yazılmıştır.

Evâhir-i Şa'ban 1121

— 47 —

Karaman valisine ve Konya monlasına hüküm ki,

Medine-i Konya sakinlerinden Emine nam Hatun gelüp bundan akdem bunun ceddin Elhaç Hasan medine-i mezburede binasın mübaşeret eylediği câmi-i şerif tamamen ta'mir olunmadan 1110 senesinde fevt olmağla bunun oğlu olan bunn babası Elhaç Mehmed babasının muhallefatından ifraz eylediği mâlinden 1500 kuruş ile câmi-i merkumu ta'mir idüp yedinde 625 kuruş bâki' kalmağla câmii merkumun lâzım gelen ta'mir ve termimine sarfolunmak üzere medine-i mezburede vekili Seyyid Nuh nam kimesneye teslim idüb badehu babası mezbur fevt olup mezbur Seyyid Nuh meblağ-ı merkumu maahlline sarfeylemyüp yedinde kalmağla meblağ-ı merkum mahalline sarfolunmak bâbında emri şerifim rica eylediği ecilden şer'ile görülmek için yazılmıştır.

Evâhir-i Rebiülevvel 1122

— 48 —

İznik kadısına hüküm ki,

Mustafa Halife gelüp İznik'te vâki' berat-ı şerifimle mütevellisi olduğu Gazi Süleyman Paşa câmii'nin sakfı ve kurşunu ve camları ve bazı mahalleri harab ve pençere timurları olmayup edayı salât mümkün olmayup 1120 senesinde mütevell-i mezbur nâzır-ı vakf ma'rifetiyle ta'mir vetermim ve câmi-i mezbure döşeyüp ve mürtezika-ı vakfın vazifelerin tamamen verüp lâkin ta'miratu keşif olunmaduğun bildirüp sen ki nâib-i mezbursun, şer'ile keşif ve hüccet ve arz ü î'lâm olunmak bâbında hükm-i hümayunum rica etmeğin vech-i meşruh üzre şer'ile keşif ve hüccet ve raz ü î'lâm olunmak için yazılmıştır.

Evâil-i Zilhicce 1123

— 49 —

Karaman valisine ve Konya nâibine hüküm ki,

Medine-i Konya'da vâki' mütevaffa Şerefüddin câmii evkafının mütevellisi Seyyid Süleyman mektub gönderüp câmi-i mezbur medine-i mezburede mümirinnas mahalde vâki' ve evkat-ı hamsede cemaat-i kesire cem'olup evkafı kimesne nezaretinde olmayup mürur-ı eyyam ile harabe yüz tutup sakfının kurşunları yevmen fi yevmen zarar gelüp idaat olmağla vakfın kura ve mezarii olmayup lâkin sakfının ve cevanib-i erbeasında örtülen kurşunlarının tahtaları kadimden sengere vaz'olunmağla ayrılup müceddeden kifayet edecek tahta bulup ol veçhile iktiza eden ta'mirinin mesarifi zikrolunan kurşunun izdiyanından vefa etmekle vech-i meşruh üzere ta'mirine izni mayunum verilmek recasına arzetmeğin ahali-i vilâyet ve cimme ve hüteba ma'rifetiyle şer'ile keşif ve î'lâ eylemeniz için yazılmıştır.

Evâsıt-ı Rebiülâhir 1124

— 50 —

Akçaşehiri Bolu kadısına hüküm ki,

Akçaşehir-i Bolu kazasına tâbi' Afton-ı Süflâ nam karyede vâki' merhum Sultan Orhan tâbe serahunun câmiinin berat-ı şerifimle imamı olan Mehmed Süddei saadetimize arzihal idüp câmi-i mezbur mürur-ı eyyam ile harabe müşrif olup ta'mir ve termime vakfın müsaadesi olmadığından edayı salât-ı mümkün olmayup rukbeye muhtaç olmakla câmi-i merkum ta'mir oluncayadeğin taraf-ı vakıftan vazife talep eylemeyüb rukbeye râzi iken câmi-i merkumun hatibi ve sair mürtezikası râzi olmayıb câmii merkumun bilküllüye harab olmasına bâis oldukların bildirüp câmi-i merkum vakf-ı merkum mütevellisi ma'rifeti ve ma'rifet-i şer'ile keşif ve Akçaşehir-i Bolu kazası muzafatından Afton-ı Süflâ nam karyede vâki' ve termime vakfın müsaadesi olmamakla ta'mir için erbab-ı vezaife rukbe ettirmek üzere câmi-i merkumun imamı mezkûr Mehmed iltimas etmekle filhakika canib-i vakıftan ta'mire müsaade olunmak için mütevellisi ma'rifeti ve re'y-i hakimüşşer' ile rukbe emri meşru'dur deyu Rumeli kazaskeri îlâm etmekle îlâmları mucibince kadr-i kifa-ye tamiri için rukbe ittirile deyu yazılmıştır.

Evâsıt-ı Safer 1126

— 51 —

Sivas valisine ve Sunisa kadısına hüküm ki,

Taşâbad ma Karayaka kadısı mevlâna Hüseyin südde-i saadetime mektub gönderüp Sunisa kazasına tâbi' Taşâbad nahiyesinde Fidi nam katyede müteveffa Silâhdar Ömer Paşa bina eylediği câmiin vakfı olmamakla karye-i merkum toprağında hasıl olan â'sâr-ı şer'iyeden mâdâ mimirana hasıl kaydolunan nısif niyabete ba'delyevm Sivas valileri tarafından

müdahele olunmayup cami-i merkumun ta'mir ve termimine vakfolmak üzere mahalli tashih olunmak bâbında Sivas eyaletine mutasarrıf vezir Abdullah Paşa arz etmeğin vilâyet-i Rum hasından senede 10866 akça yazusu olan niyabet ve nısif-ı badehava ve gayrinin mahalline müteveffa Silâhdar Ömer Paşa'nın karye-i merkumede bina eylediği câmiin ta'mir ve termimine vakfolmak için 1119 senesinde tevkii kalemiyle şerh verildiği, bilfiil defter-emini olan Ebubekir arz etmeğin vech-i meşruh üzere mukaddima verilen emir mucibince Sivas defterhanesinde Sunisa kazasına tâbi' Taşâbad nahiyesinde F'idi nam karyede Silâhdar Ömer Paşa bina eylediği câmiin vakfı olmamakla ta'miri için nahiyeye-i mezbure ve gayriden 108666 akça yazusu ile Sivas valilerinin hası mülhakatından olan niyabet ve nısif badehava ve arus ve âdet-i ağnam-ı tımarhayı sıphiyan ve merdan 1119 senesinde Sivas valisi vezir Abdullah Paşa'nın arzı mucibince defterhane-i âmiremde mahalli tevkii kalemiyle tashih ve taraf-ı vakıftan mahalline şerh verilüp tarafından ve mütesellimler tarafından müdahele olunmamak için yazılmıştır.

Evâhir-i Safer 1126

— 52 —

Akhisarı Saruhan kadısına hüküm ki,

Akhisarı Saruhan kazasında vâki' müteveffa Sarı Ahmed Paşa câmii şerifi evkafının halâ mütevellisi İsmail gelüp müteeffayı mezburun bina eylediği câmi-i şerif ve imaretinde bazı mahalleri mürurı eyyam ile harabe müşrif ve ta'mire muhtaç olmakla vakıfta müsaade var iken şer'ile ta'mir etmek murad edildikte ashabı a'razdan bazı kimesneler bivechi şer'i ta'mirine mümaneat ve taaddi etmeleriyle ma'rifeti şer'ile ta'mirine muhalefet olunmamak bâbında hilâf-ı şer'i-i şerif mümaneat ve taaddi ittirilmeye deyu yazılmıştır.

Evâil-i Rebiülâhir 1126

— 53 —

Kütahya mollasına hüküm ki,
 Südde-i saadetime mektub gönderüp
 Kütahya'da vâki' müteveffa Timurtaş
 Paşa evkafının bilfiil-beratı şerife müte-
 vellisi olan kimesne ile sair mürtelikası
 meclis-i şer'a varup vâkıf-ı mezburun ka-
 za-i mezburda bina eylediği câmi-i şeri-
 fin kapu duvarına muttasıl 12 bâb kârgir
 kemer dükkân ve yine bir tarafında bir
 kârgir duvar üzerine mebni araları tah-
 ta bölme 12 bâb dükkân ve bunlardan
 mâ'dâ Kara yapu ta'bir olunur kerniç ve
 kersete ile mebni yine câmi-i mezbur ci-
 varında vâki' kırk elli bâb mikdarı de-
 kâkin müteveffayı mümaileyh bina ve
 vakf ve gallesini câmi-i mezburun ta'mi-
 rine ve sair mesarifine ve hademesine şart
 idüp müsekkafat-ı mezkûr icareteyn ile
 icar olunur iken bundan akdem evlâd-ı
 vâkıftan vakf-ı mezbure müteveli olan-
 lar diyar-ı âhirde sakın olmalarıyle vekil-
 leri icareteynin tarik-ı şer'-isini bilmek-
 mekle bazı verdikleri temessüklerde ica-
 re-i muaccile ve müeccilesin tasrih etme-
 yüp ve umur-ı vakıfta ademi tekayyde-
 rinden dekâkin-i mezbureyi ücare ile mut-
 sarrıf olanlar mülkiyet üzre zabt ve fus-
 zuli birbirlerine mülkiyet üzre furuht
 edüp hilafı şer' ve mügayir-i şart-ı vâkıf
 taaddi üzreler iken halâ harik-i azim vâ-
 ki' olmakla câmi-i mezbur ve dekâkin-i
 mezkûr muhterik olup salıfizzikr kârgir
 ve kemer ve dekâkinin kadimî vakıf bi-
 nasından gayri eser kalmayup hâlâ dekâ-
 kini mezburundan müddeti mezbureden-
 berü hilaf-ı şer' ve hilaf-ı şart-ı vâkıf fu-
 zulî mülkiyet üzre zabtolunan dekâkin
 şer'ile tefahhus ve ber mücib-i şart-ı vâ-
 kicanib- vakfa zabt ve câmi-i mezburun
 mürur-ı eyyam ile harab olup ta'mire
 muhtaç olan mahallerin ta'mir murad ey-
 lediklerinde müstecirleri bilcümle bülkü-
 müzdür deyu cevab edüp lâkin mülkiye-
 te ellerinde bir sened-i şer'ileri olmayup
 bivech-i şer'i niza'dan hali olmamalarıyle
 vakf-ı mezburun ahvali muhtel ve câ-
 mi-i şerif harab ve muattal olmakla şer'-

ile tefahhus ve icrayı şer'olunmak babın-
 da emri şerifim verilmek ricasın ilhah-
 larıyla arz ve zikrolunan kırk elli kadar
 dekâkinin mutasarrıfları dekâkini mez-
 kure için mülkümüzdür deyu dâvâ edüp
 Timurtaş Paşa evkafı mütevellisi vakf ol-
 masını iddia eylediğin îlân edüp dekâ-
 kin-i mezbur mülk yahud vakf olduğun
 sabit olmak hususu mahallinde huzurun-
 da şer'ile murafaaya muhtaç olmağın ma-
 hallinde şer'ile görülmek üzre emr-i şe-
 rifim verilmek için Rumeli kazaskeri
 olan Mevlâna Ahmed îlâm etmeğın
 îlâmları mucibince mahallinde şer'ile
 murafaa ve icrayı hakk olunmak için ya-
 zılmıştır.

Evâsıt-ı Cemaziülevvel 1126

— 54 —

Kapudan Paşa'ya ve Kale-i Sultani-
 ye kazası nâibine hüküm ki,

Sen ki nâib-i mezkûrsun, Südde-i sa-
 adetime mektub gönderüp Kale-i Sulta-
 niya'da vâki' Ebülfeth Sultan Mehmed
 Han câmi-i şerifinin vâizi ve evkafının
 berat-ı şerifimle hasbî nâzırı olan Şeyh
 Mahmud meclis-i şer'a varup halâ kale
 merkum müstahfızlarından ve a'yan-ı
 müteagallibeden bazıları birbirleriyle yek-
 dil ve yekcihet olmalarıyle mücerred ta-
 ma-i hamlarından nâşi câmi-i mezkûrun
 evkafı ümüruna bilasened fuzuli karışub
 vakfın kadimî kiremidhanesini bivech-i
 şer'-î men' ve ta'til ve bihasbülkanun ba-
 zı yerleri taraf-i vakftan tapu ile almadan
 fuzuli zabt ve âhire vermeye dahi koma-
 yup vakfa gadr üzre olduklarından mâ-
 dâ mezburların havalarına tâbi' olmadığı
 için mumailyh garaz idüp hilaf-ı şer'-i şe-
 rif taaddi üzre oldukların bildirüp ol bâb-
 da hükm-i hümayunum verilmek ricası-
 na vâki' hali ilhahiyle arzylediğın ecil-
 den sen ki mirmiran-ı mumailyhsin, ve
 mevlânayı mezkûrsun, hilâf-ı şer'-i şerif
 taaddi ettirilmeyüp ümür-ı vakfa müda-
 heleden men'olunup bundan sonra mem-
 nu' ve mütenebbih olmazlar ise ahvalleri

arz ü îlâm olunmak için emr-i şerif yazılmıştır.

Evâsıt-ı Cemaziyülevvel 1126

— 55 —

Çağa kadısına ve Bolu nâibine ve Bolu hası voyvodasına hüküm ki,

Çağa kasabasında vâki' merhum ve mağfurünleh Sultan Yıldırım Bâyezid Han tâbe serahü câmi-i şerifi evkafının bilfiil mütevellisi olan İbrahim gelüp Çağa hamamının Kara Ali hissesi olan nısıf hisse câmi-i merkumun evkafından olmakla âhirden dahl olunmak icab etmez iken halâ Bolu sancağı Alaybeyisi olan Hasan bundan akdem hamamı merkumdan vakfın nısıf hissesini Ali nam yenîçeriye kendü tarafından temessük ile fuzuli icar etmekle taraf-ı vakfa bir nesne vermeyüp gadrolunduğun bildirüp hamamı merkumdan vakfın hissesine âhirden dahl ü taarruz olunmayup taraf-ı vakftan zabettirilmek bâbında emr-i şerifim rica etmeğin defterhane-i âmiremde mahfuz olan defter-i Evkaf'a müracat olunduğta Bolu sancağında Çağa nahiyesinde karye-i Çağa hamamının nısıfı ki Kara Ali hissesidir, Çağa câmiinin mesalihine vakıfdır. Eski defterde 624 akça kaydetmiş nısıfı hasil 1150 akça olur mezkûr hamam hasilından câmi-i mezburda yevmi nim akça ile muarrif olan mutasarrıfı barberat-ı hûmayun hasil 183 deyu mestur ve mukayyed bulunup ancak hamamı mezkûrun tasarrufu müşarünileyhin vakfından olmak üzere tahrir olunmakla kadimden hamamı mezkûrun nısıfı Çağa câmii tarafından mı zabtolunmuştur. Keyfiyet ne vech üzere ise mahallinde vükuf ve şüuru olan bîgaraz kimesnelerden tafahhus ve sıhhati üzere arz ü mazhar ile îlâm olunmak için yazılmıştır.

Evâil-i Cemaziyülahire 1126

— 56 —

Karaman beyletbeyisine ve Akşehir kadısına hüküm ki,

Akşehir kazasına tâbi' Azari nam karyede vâki' câmi-i şerifin bilfiil mütevellisi südde-i saadetime arzıhal idüp karye-i mezbure sakinlerinden Elhaç Hüseyin nam kimesne câmi-i merkumun harem duvarını hedm ve tahrib ve taşlara kendü binasına vaz'edüp kilâf-ı şer'-i şerif taaddi eyledüğün ve bu bâbda şeyhülislâmdan fetvay-ı şerifleri olduğun bildirüp fetvayı şerife mucibince amel olunup icrayı hakk olunmak bâbında hükmi hümayunum rica eyledikleri ecilden fetvayı şerife mucibince mahallinde şer'ile görülmek emrim olmuştur.

Evâil-i Zilkâ'de 1126 (Takribi)

— 57 —

Balıkesri Paşa'sına ve nâibine hüküm ki,

Balıkesri'de vâki' Zağnos Paşa ve oğlu Mehmed Bey ve zevcesi Fatıma Hatun ve kızı Sitti Hatun evkaflarının bilfiil beratı şerifimle evlâdiyet ve meşrutiyet üzere mütevellisi olan İbrahim gelüp bu mütevellisi olduğtu evkafın ümurun görüp ve cedit mütevaffa İbrahim Bey'in Balıkesri'de bina eylediği câmii şerif vakfının mütevellisi olmayup ve iradını dahi kabzetmiş değil iken câmii mezburun kura ve mezari' ve müsekkafatı olmayup ve iradını dahi kabzetmiş değil iken câmii mezburun kura ve mezari' ve müsekkafatı olmayup cümle mürtezikasının vazifelerine meşruta nükud-ı mevkufesi olmayup zikrolunan nükudun dahi muayyen mütevellisi olmamakla ekl ü itlâf olunup câmi-i şerif dahi harabe müşrif olmakla ecdadı vakfı olduğuna binâen câmi-i şerifi kendü malinden ta'mir dahi eyledin, bizim vazifemizi ver deyu hilafı şer'-i şerif taaddi ve rencide eyledüğün ve bu bâbda da'vasına mütabık fetvayı şerifesi olduğun bildirüp mucibince amel olunup men' ve def'olunmak bâbında emr-i şerifim rica eylediği ecilden fetvayı şerifesi mucibince şer'ile taaddileri men'olunmak için yazılmıştır.

Evâil-i Zilhicce 1126

— 58 —

Bervech-i arpalık Karahisarşarkî paşasına ve kadısına hüküm ki,

Karahisarşarkî'de vâki' Ebülfeth Sultan Mehmed Han bina eylediği câmi-i şerifini mütevellisi Seyyid Mustafa gelüp sabika câmi-i mezburun mütevellisi Zeyd Efendi demekle ma'ruf kimesne ile Ömer ve sair oğulleri ile câmi-i mezburun haremünde vâki' arsaya ve duvarına muttasıl kendüleri sakın olacak evler bina ve ihdas ve kahve dükkânları bina etmeleriyle câmi-i mezburun eyyamı şitada kar ilka olunacak hali mevzi' bulunmayup keresteleri çürüyüp câmiin harab olmasına bâis ve vakfa zarar-ı şer'isi olmakla küllî gadr ve taaddi eylediklerin bildirüp şer'ile görülüp muhdes ebniyelerin zarar-ı şer'isi şer'ile def'olunmak bâbında hükm-i hümayunum rica etmeğin mahallinde serile görülmek için yazılmıştır.

Evâhîr-i Rebiülâhîr 1130

— 59 —

Niksar kadısına hüküm ki,

Niksar'da Mahallei Cedid-de vâki' müteveffa Keşfi Elhaç Osman Efendi câmiin şeyhi olan Ahmed mühürlü arzihal gönderüp mütevaffayı merkur bundan akdem kendü maliyle câmi-i mezkûrun çar duvarı tahtani pençerelerinin üst eşîğine varıncayadeğin bina ve nükuda müzayekasından gayri eyyamı şita karib olmakla salatu hamse ve ideyn eda olunmak için alâ vechülâriye sakfını kiremid ile puşide edüp salatu hamse ve cuma ve ideyn bu ana değin zaruret ile eda olunup lâkin câmi-i mezkûrun etrafı erbası meksuf ve emtar ve selçten tesiren sakfı dahi çürüyüp edayi salatı hamsede küllî muzayeka çekilüp ve mesafe-i baidede vâki' câmie gitmekte küllî üsret mukarrer ve ahvalleri gayet mükedder olduğun cemaati müslimin ve muvahhidnden cemmi gafir ve cem-i kesir iltimas ve filhaka câmi-i mezburun etrafı erbaası cümle

ümmet-i Muhammed kimesneler olup câmi-i mezkûrun binası dahi bu hal üzere olmakla eyyamı şitada tesir-i matar ve selçten edayi salat mümkün olmayup ve vakfın dahi müsaade olmamakla ashabi hayrattan Elhaç Yusuf nam kimesne câmi-i mezkûrun bâkiyyesin mütevaffayı merkurun hüccet-i şer'iyeye ile mülki müşterası olan harab mahallesi taşlarından ve sair kerestesin dahi kendü malinden teknil ve ihya eylemek üzere izin verilüp kimesne mâni' olmamak bâbında estid'ayı inayet etmeğin mahalle-i mezburede eyyam ile harab ve nef'i olan eşçarı itlaf ve idaat olunmasına müteayyin ve zikrolunan câmi şerifin ta'mir ve teknil ve ihyası lâzime-i zimmet ve diyanetten olmakla zikrolunan taş ile câmi-i mezburun ihyasına talib olan Elhaç Yusuf'un ve ta'mir ve termime ve ihyasına kimesne mümaneat ve hiafı şer'i şerif rencide ettirilmemek için yazılmıştır.

Evâsıt-ı Cemaziyülevvel 1130

— 60 —

Tire kazası nâibine ve Aydın sancağı muhasslı vekiline hüküm ki,

Medine-i Tire'de vâki' müteveffa Behram Kethüda bina eylediği câmi-i şerifin su yolcusu olan kimesne gelüp câmi-i mezburun su yolları harab olmakla bir sahibülhayr şehre karib vadiden kendü maliyle kimesnenin mülkü olmayan tariki amden câmi-i mezbure su icra ettirüp ve etrafında olan menazil ashabından bazı kimesnelerin dahi suya muzayekaları olmakla ziri mürur eden sudan bizim menzillerimize dahi su icra ile su yollarının ta'mirine sarfolunmak için beher sene altmışar akça verelim deyu 1120 senesinde teahhüd ve buna emretmeleriyle bu dahi mezburların emirlerine binan mâ-i mezkûrdan mezburların menzillerine kanevat ile kifayet mikdarı su icra ve itmamı maslahat edüp emirleriyle masrufu olan altmış akçayı talep eyledikte edada taallül ve muhalefet üzere olduk-

ların ve bâbda hüccet-i şer'iyesi olduğun ve tarafından vakf-ı merkur mütevellisi Ya'kub'u vekil eylediğin bildirüp şer' ile görülüp aliverilmek bâbında hükmi hümayunum rica etmeğir. mahallinde şer' ile görülmek için yazılmıştır.

Evâsıt-ı Receb 1130

— 61 —

Adana vâlisine ve Adana kadısına ve Tarsus nâibine hüküm ki,

Senki Tarsus nâibi mumaileyhsin, mektub gönderüp Tarsus nevahilerinden Ulaş nahiyesinde Nemrun yaylağına çıkan ahali meclis-i şer'a varup yine medine-i mezbure sakinlerinden müteveffa Ahmed Paşa zade Esseyid Musa Bey demekle ma'ruf kimesne yaylakı mezburda Karaçesme mezriasında Çırçır Pınarı kurbinde mutasarrıf olduğu mülkü üzerine izn-i hümayun ile hasbeten ilchütalâ 29 sene mukaddem bir câmi-i şerif ve kurbinde 18 bâb dükkân bina ve câmi-i merkur vakfedüp yaylak mahallinde üç ay mikdarı birer kuruş ücare ile verilüp hasıl olan gallesini câmi-i merkur hüdâmina vazife ta'yin ve cuma günlerinde emr-i şerif ile bey'ü şira ve cuma namazı kılınup cümlesi hoşnud ve raziler iken erbabı timardan bazı sipahiler 150 sene müteceviz Fındıkpınar mezriasına pazar dururmuş, beratımızda bâcı bâzâr yedimizde emrimiz vardır, zikrolunan pazarı kaldırıp Fındıkpınar mezriasına naklettiririz deyu bivech rencideden hâli olmamalarıyla câmi-i merkurun ibtali-ne bâis ve yaylak-ı mezbure çıkan ümmet-i Muhammed'e küllî taaddi olmakla hallerine merhameten mezburların ol veçhile olan taaddileri men'ü def' ve kemafilevvel câmi-i şerifte edâyi salât ve bey'ü şira olunmak bâbında hükmi hümayununa verilmek ricasına ilhahlariyle arzylediğin ecilden vech-i meşrûk üzere taaddileri men'olunmak için yazılmıştır.

Evâil-i Cemaziyülevel 1131

— 62 —

Damad-ı muhteremim İbrahim Paşa'nın tarafalarından Ürgüb kazasında Muşkura nam karyede bina murad eyledikleri câmi-i şerif binasına memur Hacı İbrahim'e hüküm ki, Şeyh Yunus gelüp Ürgüb kazası mahallatından Temenna mahallesinde vâki' müteveffa Receb nam yeniçerinin bina eylediği mescid-i şerifin kemerleri sakatlanup beş altı senedenberi muattal ve edayı farizayı salat olunmayup vakfı dahi kalil olduğundan ta'mirine vakfın müsaadesi olunmayup ancak kendi taşı kifayet etmekle yetmiş kuruş ile ta'mir ve termimi husulpezir olacağı bildirüp ol bâbda istidayı inayet etmeğin ma'rifetinle görülüp vech-i ma'kul ile ta'mir eylemen için yazılmıştır.

Evâil-i Receb 1131

— 63 —

Kocaeli sancağı mutasarrıfına ve İznikmid kadısına hüküm ki,

Kasaba-i İznikmid'de vâki' Pertev Paşa evkafının evlâdiyet ve meşrutiyet üzere mütevellisi olan Ali südde-i saadetime arzihal edüp yine kasaba-i mezburede vâki' evkaf-ı merkurun câmi-i şerif ve imaret ve hamam ve hanın kazaen vâki' olan zelzeleden bazı mahalleri münhedim ve harab olmakla evkaf-ı merkume malinden bina ve ta'miri için ücretleri vakfı mezburdan verilmek üzere Âsitane-i Saadetinden ol tarafa beş altı neccar ve beş nefer duvarcı ve üç dört taşçı rizalariyle naklettirmekle ol tarafta bazı ahali vilâyetten bazıları birbirleriyle müttefik ve bizim binalarımızı yapsunlar, sonra vakfın işini işlesünler deyu ta'mirinin ibtali-ne bâis ve gadr ü taaddi ve mümaneat ettiklerini bildirüp salifizzıkr neccar ve taşçı ve duvarcı ve âherden dahıl ü taaruz ve vakf-ı mezburun ta'mirine mümaneat olunmamak bâbında hükmi hümayunum rica itmeğin bu tarata zikrolunan neccar taifesinden mütevell-i vakıf gö-

türmüş ise müdahale ve taarruz olunmayup ve bundan sonra dahi ol tarafa sair ebniye için her kim götürür ise getüren âdemin binası tamam olmadıkça âhiri müdahale ettirmek için yazılmıştır.

Evâsıt-ı Receb 1131

— 64 —

İznikmid'de müteveffa Mehmed Bey evkafı mütevellisi olan Müstafa'ya hüküm ki,

Vuku' bulan zelzele-i azîmede vâkif-ı merkumun İznikmid kasabasında bina eylediği câmiin sakfı ve cevanib-i erbasında olan duvarları ve şadırvanı ve ayak çeşmeleri ve ana mülhak orta hamam demekle ma'ruf hamam ve külhanı bilküllüye hedmolmakla ta'mir ettirilmesi mühim ve ibadullah için elzem olduğun İznikmid kadısı ma'rifet-i şer'ile tahrir ve yedine hüccet-i şer'ie verüp lâkin bir veçhile müsaid olmayup istizaneile ta'mir olunmaya muhtaç olmağın tarafda mevcut olan kurşun noksanı ma'rifeti şer'ile değer bahasıyle furuht ve hasıl olan sümeni ile câmiin ve sair mahallerin vavz'-ı kadimi üzere ta'mirine bir güne evvel mübaşeret ve câm-i mezburun üzerin kiremid puşide idüp ve kurşun mezbur bahasından hasıl olan meblağı dahi kifayet etmez ise ma'rifet-i şer'ile hasıl olan galle-i vakftan eda eyelemek üzere vakf için istidane eyleyüp ve kemal-i mer-tebe istikamet ve vakf-ı şerifi siyanet üzere hareket idüp ba'dettamir vükuf-ı tamı olan ahali-i mahalle ve hademe-i vakf ve sair bîgaraz müslimin müvacehesinde keşif ve hüccet-i şer'ie ittirüp dahil-i muhasebe eylemen için bu tarafa irsal ve bir gün evvel tahrir olunduğu minval üzere ta'mire mübaşeret ve bir veçhile ihmal ve müsahale eylemeyüp ümur-ı vakıfta kemal-i mertebe sadakat üzere hareket eyel yesin deyu nazırı vakf olup babüsaadetim ağası olan Hasan Ağa tarafından mü-

hürlü mektub verilmekle mucibince amel olunmak için yazılmıştır.

Evâhir-i Ramazan 1131

— 65 —

Âsitane-i Saadetimden Sabancı kasabasına varınca yol üzerindeki kadılra hüküm ki,

Müteveffa Rüstem Paşa evkafının evlâdiyet ve meşrutiyet üzere mütevellisi gelüp vâkif-ı müşarünileyhin Sabancı kasabasında bina eylediği câmiî şerif ve imaret-i âmire ve han ve hamam ve suyolları kazaen vâki' olan zelzele-i azimede ekseriya münbedim ve harab olup müceddeden ve bazıları nisfuyet üzere ta'mire eşeddi ihtiyac ile muhtaç olup ve kasaba-i mezkûr mümirri nas olmakla ta'cil üzere ta'mir ve termiminin iktizası olduğu Sabancı kadısı tarafından î'lâm olundukta tarafı vakftan kâtib gönderilüp ba'delkeşif haberi gelüp ta'mir ve termime mübaşeret olmağile Âsitane-i Saadetimden 12 nefer neccar tedarik ve irsal olunup lâkin ol havalide bina ve ta'mire muktazı ebniyenin kesreti olmakla vakfın ta'miri için gönderilen 12 nefer neccar her kangızın tahtı kazasına varup dahil olur ise vüruduna mümaneat olunmamak bâbında emri şerifim rica etmeğın vechi meşruh üzere neccarın mürur ve üburlarına hilaf-ı şer'-i şerif rencide olunmamak bâbında fermanı âlişanım saadır olmuştur.

Evâil-i Şa'ban 1131

— 66 —

İznikmid kadısına hüküm ki,

Babüsaadetim ağası olan Hasan ağa südde-i saadetime arz gönderüp müşrünileyhin tahti nezaretinde olup İznikmid'de vaki' müteveffa Mehmed Bey bina eylediği cami' ve hamamı işbu sene-i mübarekde kazaen vaki' olan zelzele-i azimede mündehim olup ta'mir ve

termime eşedd-i ihtiyaç ile muhtaç olmağın vakfı mezbur mütevellileri zikrolunan cami' ve hamamın ta'miri için ta'yin olunan on nefer hamamcı ve dokuz nefer neccarın beher nefere seksener akçe yevmiyelerin bu tarafta gittikleri gündübenrû eda edüp bir vechile muhalefeti yoğiken amele-i mezburelerden bazıları mahalli mezbure vardıklarında gaybet vefirar ve bazıları dahi müteveli-i mezbur yedinden âhir kimesneler almak murad idüp bu kadar mesarifi kesire gittiğinden ma'da eyyam-ı mübarekede camii şerif ve hamam ta'mir olunmayup vakfa gadrolacağı zâhîve nümayan olmakla vâkıf-ı mezburun cami-i şerifi ve hamam tekmil oluncağa değin vakfın bu tarafta ücretiyle gönderdiği gerek neccarlarına ve gerek hamamcılarına bir ferdi müdahale ettirilmeyüp ve neccaran ve hamamcılardan dahi gaybet ve firar ederler ise ahz olundukta ol tarafta mimar vekili mukayese-i üzre ücretleri verilüp izdiyad talebiyle müdahale ve muaraza itirilmemek bâbında istid'ayı inayet eylediği ecilden vech-i meşruh üzre amel olunmak için yazılmıştır.

Evasit-i Şa'ban 1131

— 67 —

Krüle kazasınâibine hüküm ki,

Südde-i saadetime mektub gönderüp cennetmekân firdevsâşiyân merhum ve mağfurünleh Sultan Orhan tâbe serahu kasaba-i Krüle nam diğer Pazarköyü'nde bina eylediği cami-i şerifin mürur-ı eyyam ile tavanı tahtalarının ekseri harab ve bakiyyesinin dahi inhidamiyle zararı ihtimaliyle cemaat-i müsliminin havfleri kernalde iken biemrullahütaalâ bundan akdem vaki' olan zelzele de cami-i mezkûr minaresinin şerefden yukarı misli ve kurşun külâhı münhedim ve kurşunu halâ cami-i mezkûrde mahfuz olmakla tarafı vakftan akallı kalil mesarif ile ta'miri mümkün ve evvelkinden ziyade ahsen ve mergub olacağı nümayan olmakla

vakfı mezbûr mahsulünden ma'rifet-i şer' ile ve mütevellisi vekili marifetiyle ta'mir ve ihyasına izn-i hümayununu müş'ir havi emr-i şerifim verilmek ricasına cemaat-i müslimin ilhahiyle vaki' hali arzylediğın ecilden arzın mucibince mütevellisi vekili yedinde olan mâli vakftan ta'mir olunmak için yazılmıştır.

Evail-i Zilkâ'de 1131

— 68 —

Karamürsel nâibine hüküm ki,

Sen ki mevlânayı mumailcyhsin Südde-i saadetime mektub gönderüp Üsküdar muzafatından kasaba-i Karamürsel de sakin ülema ve suleha ve eimme ve huteba ve fukaraları meclis-i şer'a varup kasaba-i mezbûrede vaki' Karabâli bina eylediği camii şerifler bundan akdem vaki' olan zelzeleden harab olmakla ibad-ı müslimin mefruz olan evkatı hamseyi cemaatle edada mutazarrır olduklarından ma'da her birleri sem-i ezana muhtaç olup evkatı hamse vaktında eda olunmayup her vechile cami-i mezkûranın ta'mir ve termime eşeddi ihtiyaç ile muhtaçlar ve vakıflarının dahi ta'mire müsaadesi olmakla mücerred mütevellilerinin tekâsülleri sebebiyle mütevellileri cami-i mezkûranı ta'mir ve termin etmeleri için vaki' hale hükmi hümayunum verilmek recasın ilhahlarıya arzylediğın ecilden vech-i meşruh üzere şer'ile görülmek için yazılmıştır.

Evâil-i Zilkâ'de 1131

— 69 —

Alaşehir kadısına hüküm ki,

Sarayı Cedidi âmirem ağası Mustafa südde-i saadetime mektub gönderüp nezareti altında olup Alaşehir'de vaki' Yıldırım Bâyezid evkafı mütevellisi olan İbrahim nam kimesne bundan akdem vâkif-ı müşarünileyhin nefsi Alaşehir'de olan cami' ve medresesini ve hamamının

nice mevaziini ta'mir eyledim deyu nice ma'zûl kadılardan keşif hücceti olup ve elyevm meremta muhtaç olan mevazî harabe müşrif olduğundan ma'clâ tarafı vakıftan alacağım vardır deyu hademe-i vakfın vazifelerin dahi vermekte cevri ü eziyet idüp ve bu makuleevkafı selatin reayaları serbest olmakla bila emri-şerif te-kâlif talebiyele rencide olunmayalar deyu yedlerine ihsanım olan emri-şerifin mazmununu icra ettirmemek için bâzı kimesneler fukranın yedlerinden ahz ve bezestana vaz'ü ihfa ve hilafı emri-şerif mütevellî-i merkum fukarayı ehli örfе gamz ve tecrim ittirüp hıfz ü hirasete kaadir olmayup nice müslim ve zimmi reayanın perakende ve rişan olmalarına vakfın harabına bâis olduğu tarafından îlâm olunmakla mahallinde tefahhus ve sıhhati üzere Âsitane'ye arz u îlâm olunmak üzere vakfın zimmi reayaları bu taraftan âdem ta'yin olunmasın iltimas eylemeleriyle bevablardan birisi mübaşeretiyle mütevellî-i merkumun hilafı vaki' ta'mirâtı ve reaya fukaralarına cevri ü eziyette mahallinde bîgaraz üsliminden sıhhati üzere tefahhus ve sen arz ve ahâlisi mazhar etmeleri babında emri-şerifim verilmek ricasına arz etmeğın vech-i meşruh üzere amel olunmak için yazılmıştır.

Evasıt-ı Zilkâ'de 1131

— 70 —

Maraş beylerbeyisine ve Maraş kazasında naibüşşer' olana hüküm ki,

Medine-i Maraş'ta vaki' Timur Paşa camii vakfının halâ beratı şerifimle mütevellîsi olan Şeyh Hasan südde-i sadetime arzıhal idüp halâ mütevellîsi olduğu cami-i merkumun abdesthanesinde cari olıgelüp ibadullah abdest alup ve şurb u intifa' edegeldikleri kadimî suyunu Maraş ahâlisinden Pekmez oğlu Ömer nam kimesne mütegalibeye istinad ile suyun bir mikdarını cebren mecrayı kadiminden ihraç ve fuzulî kendü menziline icra ettirüp ol vechile vakfa gadr ve cemaati

müsliminin dahi zaruretlerine hâis olduğun bildirüp şer'ile görölüp mezburun hilaf-ı şer'-i şerif ve kadime mügayir zâhir olan vaz'ü taaddisi men' ve def' vakfının suyu kadimisi üzere cami-i merkume icra vakfa gadr olunmamak babında hükmi- hümayunum rica eylediği ecilden şerile görölme için yazılmıştır.

Evahir-i Zilkâ'de 1131

— 71 —

Sivas beylerbeyisine ve Sivas kadısına hüküm ki,

Südde-i sadetime mektub gönderüp nefsi Sivas'ta vaki' Sahibiye ve Pervane indereseleri ve cami-i şerifleri ve minarelerinin bir mikdar yerleri ve şerefeleri mürur-ı eyyam ile harabe müşrif olmakla ta'mir ve termime muhtac ve zikrolunan vakıflarda müsaid olup ta'mir ve termimine dahi nesne şart ve ta'yin olunmuş iken mütevellî olanlar ta'mir ve termim etmemeleriyle evkatı hamsede ezan-ı şerif okunmayup şüru'tı vakıf icra olunmamakla minarelerin şerefeleri ta'mir ve termime muhtaç ve mühim ve muktazi olmağın ma'rifet-i şer'ile keşif ve hüccet olunup mütevellî vakıf ma'rifeti ve ma'rifeti şerile malî vakf ile ta'mir ve termim olunmak için emri-şerifim verilmek ricasına vaki' hali arzylediğin ecilden vech-i meşruh üzere şer'ile görölme babında ferman-ı âlişanım saadır olmuştur.

Evahir-i Zilhicce 1131

— 72 —

Kütahya kazası nâibine hüküm ki,

Kaza-i mezbur müzafatından Altuntaş nahiyesine tabi' Abie nam karye ahâlisi gelüp karyelerinde vaki' İncülü Çavuş bina eylediği cami-i şerif harab olmağla salat-ı cuma ve ideyn âhir câmie varmakta üsret çeküp ve kurbü civarlarında olan kura halkına dahi lüzumu ol-

makla karyeleri sipahileri ma'rifeti ve ma'rifeti şer'ile cami-i mezburu kendileri ta'mir etmesine hilaf-ı şer'-i şerif âhirden mümaneat olunmamak bâbında emr-i şerifim rica eyledikleri ecilden vechi meşruh üzere tamirine hilaf-ı şer' mümaneat olunmamak için yazılmıştır.

Evahir-i Muharrem 1132

— 73 —

Anadolu valisine hüküm ki,

Bilfiil Babüssadetim ağası olan Hasan Ağa südde-i saadetime arz gönderüp müşarünileyhin tahtı nezaretinde olup Gazanfer Ağa'nın kasaba-i Gördes'te bina eylediği cami-i şerif mürur-ı eyyam ile harabe müşrif olmakla ta'mir ve termim olunması eşdedi ihtiyaç ile muhtaç olduğu kasaba-i mezbure ahalisi îlam etmekle vakf-ı mezburun külliyetli ta'mire müsaadesi olmayup ancak ta'mirinin ehemmi lüzumu olan mevzi'lerin bu senelik ta'mir olunmak için halâ evlâdiyet ve meşrutiyet üzere evkaf-ı merkumun mütevellisi olan Mustafa binnefs kemali istikamet üzere ta'mirine ta'yin ve irsal olunmakla vüsulünde bir ferd ta'mir ve termim'i ümur-ı vakfa müdahale ve muaraza ittirilmemek bâbından sen ki vezir-i müşarünileyhsin, sana hitaben emr-i şerifim verilmek ricasına arz etmeğin vech-i meşruh üzere amel olunmak için yazılmıştır.

Evâsıt-ı Cemâziyülevvel 1132

— 74 —

Üsküdar kazası müzafatından Karamürsel nahiyesinde nabiüşer' olana hüküm ki;

Südde-i saadetime mektub gönderüp nahiyeyi mezbure ta'bi' Saraycık nam karye ahalisi meclis-i şer'a varup karyeyi mezburda müteveffa Ferhad Ağa bina eylediği camii şerif zelzele-i azimedede münhedim olup ve arsası üzerine ebniye

dahi mümkün olmayup vakfın dahi müsaadesi olmamakla cami-i mezkûr karyeyi ezkûrun münasib mahalline nakl ve ahali-i karye kendü malleriyle müceddeden bina eylemeleri için izn-i hümayunumu havi emri şerifim verilmek recasına vaki' hali bililtilimas arz eylediğin ecilden arzın mucibince müceddeden bir münasib cami-i şerif bina olunmak üzere nakl ve kemali ihtimam ile bina olunup âhirden mümaneat olunmaya deyu yazılmıştır.

Evahir-i Recep 1132

— 75 —

Tire kazası nâibine ve Tire mütesellimine hüküm ki,

Tire'de vâki' müteveffa Lutfi Paşa cami-i şerifinin ve vakfının mütevellii kaymakamı olan İbrahim ziyde kadrehu gelüp bundan akdem Ya'kub nam kimesne vakf-ı merkumun mütevellii vekili olmakla vakfın camii, hamamı ve çeşmelerinin su yolları ta'mir edildikten sonra vekâletten azl ve yerine Hüseyin nam kimesne vekil oldukça ta'mirâtı keşif ve muhasebesi görülüp kıbeli şer'den hücceti şer'iyeye verilmiş iken halâ mezbur Hüseyin fevt olmakla merkum Ya'kub şirrete sülûk eylemekle mücerred vakfın malin ekl ü bel' etmek için tekrar ol hücceti şer'iyeye mügayir bîvechi şer'î bunu ta'ciz ve vakfa gadr murad ve taaddi üzere olduğun bildirüp ol vechile olan taaddisi men'ü def' olunmak bâbında hükm-i hümayunum rica itmeğin hilaf-ı şer' taaddisi men'olunmak için yazılmıştır.

Evâsıt-ı Zilhicce 1132

— 76 —

Amasya'da vaki' Firuz Ağa ve Hüseyin Ağa evkaflarının mütevellisi Elhaç İbrahim'e hüküm ki, Tarih-i mezburda mütevellisi olduğun merkum Hüseyin Ağa Evkafının Şunisa'da vaki' cami-i şerif ve medresesi ma'rifetin ile ta'mir ve

termim olunmak üzere bundan akdem şerfyafte-i sudûr olan ferman-ı âli ve keşif hücceti mucibince tamir ve termim edüp tevliyet-i mezbure otuz üç senesinde âhire verilmek iktiza itmeğin ta'mir ve termimi kendün kemal-i sadakat ve istikamet üzere itmam idüp bir türlü tekâsül eylemeyüp ve ta'mir ve termim hususuna gerek 33 senesi mütevellisi vekili tarafından ve gerek taraafı âhirden bir ferdi müdahale ittirmeyüp itmamına-bezli makdur eylesiz deyu evkafı merkuman nazırı olup bilfiil babüssadetim ağası olan Hasan dâme ülüvvehu tarafından mühürlü mektub verilmekle mucibince amel olunmak için yazılmıştır.

Evasıt-ı safer 1133

— 77 —

Sivas Beylerbeyisine ve Osmancık kadısına hüküm ki,

Osmancık kazası ahali gelüp Osmancık kasabasında vaki' müteveffa Koca Mehmed Paşa vakfın iradı kesir iken kasaba-i mezburede vaki' camii şerif ve han ve hamam ve sair hayratı harabe müşrif olmalka kaza-i mezburda sakin mütevellisi ta'mir etmeyüp bundan akdem tarafı şer'den üzerine varılup şer'ile görüldükte hamam-ı mezburun meremata ve hazinesine yüz kuruş ve iki halvetin suları cereyan eylemek için su yollarına kırk kuruş ve ta'miri bina için iktiza eden iskeleye otuz kuruş ve camekân kubbesine ve keneif yapmasına 230 kuruş ve camekân önüne on kuruş ve külhan taşı duvarına otuz kuruş ve hanı mezburun suyu cereyanına 200 kuruş ve sair mühimmatı için 80 kuruş ve imarethane ta'miri için yetmiş kuruş ve camii şerifin binasına iktiza eden iskelesi 30 kuruş ve camii şerifin sıvasına ve duvarına 180 kuruş ve sair mesarifi için cem'an 4400 kuruş keşif ve canib'i şer'den hüccet-i şer'iyeye verilmekle müteveli kaymakamı olan Yahya nam kimesne mezburun emriyle ken-

dü malinden 993,5 kuruş sarf ve bir mahalli tamir edüp kusuru üzere hali kalmakla cami'de edayı salat mezburlar için vakfın küllî müsaade var iken harab olan hamamdan ve gerek cümleye lüzumlu olan hayratı vâkıfın battal ve harabından cümlesi mutazarrır oldukların bildirtüp mali vakftan müteveli-i mezbure marifet-i şer'ile ta'mir ettirilüp taallül ve muhalefet ettirilmemek babında hükmi hümayunum rica eyledikleri ecilden şer'ile görüldüğü icrayı hakk olunmak için yazılmıştır.

Evasıt-ı Rebiülevvel 1133

— 78 —

Ürgüb kazası muzafatundan Muşkura nahiyesi naibine hüküm ki,

Kaza-i mezbure tabi' Ortahisar nam karye ahali gelüp karye-i mezburece vaki' câmi-i şerifde salât-ı cuma ve ideyn eda olunmakla lakin murur-ı eyyam ile bazı mahalleri harab olup edayı salatta ümmeti Muhammed havf edüp meremata muhtaç olmakla ta'mire muhtaç olan mahalleri şer'ile keşif ve vukuu üzere deri devletmedarıma arz ü ilâm olunmak babında emri şerifim rica eyledikleri ecilden vechi meşruh üzere amel olunmak için yazılmıştır.

Evahiri cemaziyülahire 1133

— 79 —

Bâbüssaadetim ağası nezaretinde olan evkaftan İznikmid'de vâki' Mehmed Bey evkafının bervech-i teyid mütevellisine hüküm ki,

Müteveffayı merkum Mehmed Bey'in İznikmid'de vaki' camii şerifi ve hamamı bundan akdem 1131 senesindeki zelzele-i azîmede bilküllüye münhedim ve tarafı vakıftan müceddeden bina ve ihya olunması lâzım olup keşif ve hüccet olunmakta vakf-ı mezburun iradı ancak mesarifi muayyenesiyle mürtezikanın vazifele-

rine eda edüp izdiyad-ı vakf olmamakla ber mucib-i keşif istidane ile akça alınup câmi-i mezbur ile hamamı merkum müceddeden bina olunmasıçün nâzır-ı vakf tarafından mektub virilüp müceddeden bina etmiş idi. Lâkin istidane ile alınan akçanın beher sene tarafı vakıftan murabahası verilmek lâzım geldikte bir vechile edayı deyn mümkün olmayup hamamı mezbur bervech-i malikâne beher sene 24000 akça icare-i müeccile ve muaccile ile talibine icar olunup ve hasıl olan muaccilesinden vakf-ı mezburun deyni eda olunması vakf-ı şerife enfa' olmağın hamam mezbur beher sene 24000 akça icare-i müeccile ile suk-ı sultanîde müzayede olunup rağbet-i nas münkatı' oldukta karar dâde olan muaccilesi ve nazırı vakf tarafına îlâm ve marifetleriyle talibine tarafı vakıftan icar olunup buna kemal istikamet üzere sa'yeylesiz deyu bilfiil Babüssaadetim ağası olup nâzır-ı vakf olan Hasan Ağa tarafından mühürlü mektub verilmekle mucibince amel olunmak için yazılmıştır.

Evâhir-i Şâban 1133

— 80 —

Bozok Kadısına hüküm ki,

Süleyman ziyede mecdehu arzihal idüp halâ mütevellisi olduğu babası vezir-i a'zam sabık müteveffa Mustafa Paşa'nın Bozok'ta vaki' camii kurbinde menzillere mutasarrıf olan bazı kimesneler menzillerinin kârizleri çirkâblarını cami-i merkume duvarı dibine icra ve ol vechile cami-i şerif duvarına vehn iras edüp zarar-ı şer'ileri olduğun ve babda davasına muvafık fetvayı şerife verildiğın bildirüp mucibince şer'ile görülüp zarar ve taaddileri şer'ile men' ve def' olunmak babında emr-i şerifim rica etmeğın fetvayı şerife mucibince zarar ve teaddileri men' olunmak için yazılmıştır.

Evâsıt-ı Rebiülevvel 1133

— 81 —

Bozok Kadısına hüküm ki,

Süleyman gelüp hâlâ mütevellisi olduğu babası veziri a'zam-ı sabık müteveffa Mustafa Paşa'nın Bozok'ta vaki' cami-i Şerifi vakfı kura ve mezarı olmayup müsakkafat olup zevayid-i vakıftan müteveffayı müşarünileyh kimesneye bir nesne vakf ve şart etmiş değil iken bazı kimesneler hilâf-ı şart-ı vâkif vakf-ı mezburun gallâtından almak üzere hilaf-ı şartı vakıf duagûy vazifesi ihdas ve berat ettirmele-riyle ol vechile galle-i vakıftan vazife taleb ve vakfa gadr murad eylediklerin ve babda da'vasına muvafak şeyhülislâm- dan fetvayı şerife verildiğın bildirüp mucibince amel olunup men'ü def' olunmak babında hükmü hümayunum rica eylediği ecilden fetvayı şerife mucibince amel olunup hilafı şartı vakıf taaddileri men' olunmak için yazılmıştır.

Evâhir-i Rebiülevvel 1133

— 82 —

Amasya'da vaki' Firuz Ağa ve Hüseyin Ağa evkafının mütevellisi olan Elhaç İbrahim'e hüküm ki; halâ mütevellisi olduğun merhum Hüseyin Ağa'nın kasaba-i Sonisa'da bina ve ihya eylediği cami-i şerifi mururu ezmine ile harabe müşrif olup ta'mir ve termime muhtaç olduğu vükufı tamı olan mimaran haber vermeleriyle halâ Amasya müftisi olan zat fevt olup mevlânayı mumaileyh ve Amasya kadısı ma'rifetleriyle ehemmi lüzumu olan mevzi'leri keşif ve tahrir ve hüccet-i şer'ie ittirüp hüccet bu tarfa irsal idüp vakf-ı mezburun keşif ve ta'miri umuruna ve mezburanın hususi sairelerine Sivas beylerbiyisi ve Sonisa nahaibi taraflarından ve tarafı âhirden bir ferdi müdahale ittirmeysin deyu zıkkrolunan evkafların nazırı olup bilfiil babüssaadetim ağası olan Hasan dame uluvvehu tarafından mühürlü mektub verilmekle

mucibince amel olunmak için yazılmıştır.

Evâil-i Şevval 1133

— 83 —

Sivas Paşasına ve Amasya kadısına hüküm ki,

Bilfiil Bâbüsaade ağası Hasan Ağa sütte-i saadetime arz gönderüp nezaretinde vaki' evkaftan Amasya'da vaki' müteveffa Hüseyin Ağa evkafından Sonisa'da vaki' cami' müruru eyyam ile ekser mevazii bilkülliye harabe müşrif ve ta'mire muhtaç olmakla bundan akdem cami-i merkumun tamir ve termim ve ümur ve hususlarına bâfermanı âli Amasya müftisi müvella olup ma'rifet-i şer'ile keşfolundukta ta'mir ve termimi sekiz yüz kuruş ile ancak husulpezir olup noksan ile olmaz deyu mimaranın ihbarlarıyla sair müsliminin ittifak ve ittihadları hüccet-i şer'iyeye ve verilen arz mucibince halâ mütevellî-i vakf Hacı İbrahim cami-i merkumun ta'mir ve termimine izin ve tenbih olunup lâkin vakfın müsaadesi olmamakla deyn-i mezbur eda olununcayadeğin hademe-i vakfın nısıf vazifeleri verilüp ve nısıf-ı âhiri cami-i merkumun rukbesine alettedric harc ü sarfolunmak üzere ve hademe-i vakf vazifeleri namiyle mütevellî-i vakf rencide olunmamaları için vech-i meşruh üzere amel olunmak için yazılmıştır.

Evâsıt-ı Zilhicce 1133

— 84 —

Karamürsel nâibine hüküm ki,

Karamürsel ahalişi arzihal gönderüp Karamürsel kasabasında vaki camii şerifin kurbine bazı timurcu kıbtıyan taifesi çergeler ile gelüp konup tavattun ve cami-i mezkûrun etrafını telvis ve mezbele ilka ve zararlarından ibadullah mütezzi ve edayı salat için gidüp gelmekte üsret

ve mutazarrır olduklarını bildirüp mezburların vech-i meşruh üzere olan taaddileri men'ü def' olunmak bâbında hükmi hümayunum rica eyledikleri ecilden hilâf-ı şer'-i şerif kadime mugayir olan taaddileri men'olunmak için yazılmıştır.

Evâil-i Safer 1134

— 85 —

Antakya'da vaki' Cami-i Kebir ve Ca'fer Ağa ve Hazreti Celilüneccar evkafı mütevellisi Elhaç Hasan Ziyde kadrehuye hüküm ki; Mütevellisi olduğun salifizzikr evkafının iradı kalil olup ancak ehl-i mürtezikanın vazifelerine vefa edüp camileri dahi müruru eyyam ile harabe müşrif ve ta'mirata eşedd-i ihtiyaç ile muhtaç olup ve ta'mirata cümleden akdem ve ehem ve elzem olmakla zikrolunan camilerin ehemmi lüzumu olan mahallerin kemayenbağı ta'mir ve termim edüp ve badetta'mir ehli mürtezikanın vazifeleri şer'ile nısıf rukbe olmak üzere eda ve badetta'mir ehli mürtezikanın vazifeleri şer'ile nısıf rukbe olmak üzere eda edüp edayı deyn olduktan sonra tamamiyle eda edüp ve mütevellisi olduğun Sultan Süleyman evkafından ve evkafı mezburlardan bir takrib ile muhdes askerî beratı vazife talev edenlere hilâf-ı şer'-i şerif kemali sadakat ve siyanet edersiz deyu evkafı mezbure nâzırı olup bilfiil Ebüssaadetim ağası olan Hasan Ağa tarafından mühürlü mektub verilmekle mucibince amel olunmak için yazılmıştır.

Evâil-i Safer 1134

— 86 —

Erzurum valisine ve mollasına hüküm ki,

Sen ki Erzurum kadısı Mevlânâ Feyzullah'sın, mektub gönderüp medine-i Erzurum'da vaki' müteveffa Fatih-i

Kıbrıs Lala Mustafa Paşa bina eylediği cami-i şerifin civarında vakfı mezburun zemini üzre mebnî bulunan kahvehanelerden ihrak zuhur edüp biddefeay cami-i şerifin Saçak ta'bir olunan mahalle sirayet ve ihrakı binnar olmağa bais ve bedi ve her def'a biner kuruş ta'mirine harc ve sarfolunmakla vakfın müsaadesi olmadığından tahribine müeddi ve ehli vezaifin vazifesi rukbe olunmayub vakfa gadrolduktan ma'dâ kahvehanelerin hedm ve kal'ine biddefeat evamir-i aliye südur etmiş iken kahvehaneler ashabı mütenebbih olmayup yine mügayiri ferman-ı âli cami-i şerifin kurbinde vakfı mezbur zemini üzre bazı kimesneler tama-ı hamları sebebiyle kahvehane ihdas eyledikleri cami-i şerifin imam ve hatibi ve ehl-i mürtezikası ve sair ahali-i belde haber vermeleriyle mukaddima saadır olan evamir-i aliye mucibince mezkûr kahvehaneler hedm ve minbaid cami-i şerifin vakıf zemini üzre kurbinde kahvehane icad ve bina olunmayub cami-i şerif vech-i meşruh üzre siyanet olmak bâbında emr-i şerifim verilmek ricasına vaki' hali bililtimas arz eylediğin ecilden vech-i meşruh üzre görülmek için yazılmıştır.

Evâsıt-ı Cemaziyülâhire 1134

— 87 —

Muşkıra cânibinde bina-emini olan Mehmed'e hüküm ki,

Muşkıra ma'Ürgüp kadısı Mevlâna Mehmed mektub gönderüp kaza-i mezburun tabi' Ortahisar nam karye ahalişi bilcümle meclis-i şer'a varup karye-i mezburde vaki' cami-i şerifte salat-ı cuma ve ideyn eda olunup lâkin mürurü eyyam ile harabe müşrif olup edayi salatta havf olmakla bundan akdem ta'mire muhtac mahalleri keşif ve îlâm olunmak üzere saadır olan emr-i şerifim mucibince ehli vükuf muvacehelerinde ma'rifeti şer'ile keşif ve hüccet-i şer'iyeye olunduğu ihbar

ve vaki' hali bililtimas arzeylediğin ecilden, sen ki Mevlânayı muamileyhsin, akçasın bu tarafa geldikte almak üzre zikrolunan cami-i şerifin ta'miri iktiza eden mahallerini 250 kuruş ile ta'mir ettirmek bâbında ferman-ı âlişanım saadır olmuştur.

Evâhir-i Receb 1135

— 88 —

Çıharşanba kadısına ve Bolu voyvodasına hüküm ki,

Çarşanba kazasına ta'bi (۲) كادى نام کاریهده واکي' Hüseyin Çavuş bina eylediği cami-i şerifin imam ve hatibi olan Mehmed gelüp kaza-i mezburun tabi' ابدال نام کاریهده واکي' Gazi Müeyyid bina eylediği cami-i şerif ve medresesi mürur-eyyam ile harab ve eser-i binası kalmayup ol vechile galle-i vakıf harab ve mahlûl olmakla yine kaza-i mecburde akrebi civarında (۲) كادى نام کاریهده واکي' Hüseyin Çavuş bina eylediği cami-i şerifin bir akça ve bir habbe vakfı olmakla müteveffayı mezbur gaazinin vakfının kaza-i mezburde değirmenlerinin hasil olan gallesinden merhum Hüseyin Çavuş'un cami-i şerifin imam ve hatibi olanlara ma'rifeti şer'ile ve berat-i şerifimle vazife tayin olunup beratları mucibince mutasarrıf ve edayı hidmet idüp dahl olunmak icab etmez iken âhir kaza sakinlerinden bazı kimesneler havalârına tabi' bazı mütegalibe ile yekdil olmalarıyla mücerred ta'ciz için ol değirmende bizim hakkımızdandır deyu müddealarını vechi meşruh üzre isbata kadir değiller iken hilafı defter ve mügayir-i berat dahl ü niza'dan hali olmadıkların ve fetvayı şerifeleri olduğun bildirüp mucibince amel olunup taadileri men'ü def olunmak bâbında hükm-i hümayunum rica etmeğin hilaf-ı şer' taaddi ettirilme için yazılmıştır.

Evâsıt-ı Şâban 1135

— 89 —

Tarakluborlu kadısına hüküm ki,

Sen ki Hafız Mustafa'sın, mektup gönderüp müteveffa Gazi Süleyman Paşa'nın kasaba-i Tarakluborlu'da vaki' 400 sene müteceviz bina ve inşa eylediği cami-i Kebir ve ma'bed-i kadimi bu sene-i mübareke recebinde bilküllüye muhterik olup halâ edayı salât-ı cumadan hali ve cemaat müteferrik olmalarıyla cami-i merkumun mütevellisi Musa vakfı mezburu sadakat ve istikamet üzere ruiyet ve vakfın dahi müsaid olmadığından bundan akdem ahval-i bina ve sükufa vukufu olan müslimin ve mimaran ile cami-i merkumun üzerine varılup tulü ve arzı mîzan-î müstakim üzre ma'rifet-i şer'ile keşif ve mesaha olundukta alâ vaz'ülkadim kiremid puşide ve battal tahta ve kereste ile îmar olundukta ancak 1020 kuruşa üç senede tekmiil olunacak deyu defter ve hüccet olunup müteveli-i merkum yedine verilmekle müceddeden bina olunmasın müş'ir kasaba-i mezburenin ülema ve meşayih ve umumen ahalisinin ilhah etmeleriyle arzylediğin ecilden cami-i şerif-i mezkûrun vakfının müsaid olmamakla bina-i cevami' ve mesacidde olan kasaba-i mezbure sükkânı dahi ol ma'bed-i şerife varup edayı salaat mu'tad oldukları gibi müminin-i bünyan-ı marsus birbirlerine muazid olmaları dahi elzem olmakla herkes kudreti mertebianet eyleyüp ta'mirine mübaderet eylemeleri bâbında ferman-ı âlişanım yazılmıştır.

Evâsıt-ı Şa'ban 1135

— 90 —

Kastamoni kadısına hüküm ki,

Kastamoni'de vaki' Atabey vakfının berat-ı şerifimle mütevellisi olan Seyyid Mehmed gelüp vakfı mezburenin tevliyet ve nezareti bundan akdem müteveffa Seyyid Ahmed'in mahlulünden kendüye tevcih olunup hâlâ üzerinde olup lakin

müteveli sabık-ı mezbur Seyyid Ahmed zaman-ı tevliyetinde vâkif-ı merkumun medrese ve cami' ve müstekillâtından olan hamamını ta'mir etmeyüb ta'mire zaruri iken müstekillatı vakıftan hasıl olan gallatı bilcümle ahz ü kabz edüp ve kendi medresede olmakla bir mikdarını müderrislik vazifesi ve bir mikdarın tevliyet ve nezaret vazifeleri deyu ekl ü itlaf edüp ve bir mikdarın dahi cami' ve mescid mürtezikalarına verüp ta'mirat için galle-i vakıftan nesne kalmayup medrese-i mezkûre ve cami' ve mescid ta'mire muhtaç olmakla mezbur Seyyid Ahmed'in zamanında ta'mire ihtiyaçtan sonra hasıl olan gallatı vakfı ta'mire sarfetmeyüb kendü vazifesi için ekl ü itlaf ettiği ve mürtezikaya verdiği meşru' olmayup taaddi etmekle mezbur Seyyid Ahmed'den Zaman lâzım gelmiş iken mezbur fevt ve halâ kazai mezburde sakin varisleri muhallefatın ahz ü vaz'üyed etmekle halâ bu tevliyeti hasebiyle müteveffayı mezburun varisleri yedinde olan terekesinden tazmin ettirüp anınla vakfın cami' ve mescid ve medrese ve hamamını ta'mir murad eyledikte verese-i mezkûre bivech-i şer'-i tarafı vakfa reddi lâzım geleni edada taallül ve muhalefet üzere oldukların ve bu babda fetvayı şerife verildiğin bildirüp mucibince şer'ile görülmek bâbında emri şerifim rica etmeğin fetvayı şerifesi mucibince şer'ile görülmek için yazılmıştır.

Evâhir-i Zilkâ'de 1135

— 91 —

Bervechi arpalık Kocaeli sancağı mutasarrıfına ve Üsküdar kazası muzzafatından Ağaçalı nahiyesi naibine hüküm ki; Nahiyeye-i mezbure ahali gelüp merhum ve magfurünleh Sultan Bayezid Han tâbe serahu evkafı mülhaktan olup iki yüz seneden müteceviz bina olunan cami-i şerifleri mürur-ı eyyam ile harabe müşrif olup bir vechile içinde edayı salât-ı cuma mümkün olmadığı bildirüp

kendü malleri ile ta'mir eylemek üzere izn-i humayunum verilmek babında emri şerifim rica eyledikleri ecilden vech-i meşruh üzere amel olunmak için yazılmıştır.

Evâsıt-ı Safer 1136

— 92 —

Erzurum valisine ve Erzincan kadısına hüküm ki,

Kaza-i mezbure tabi' Molla kendi nam karyede Molla Ahmed Bekrici bina eylediği cami-i şerif evkafının berat-ı şerifimle mütevellisi olan Seyyid Ahmed gelüp zikrolunan câmi-i şerif mürur-ı eyyam ile harabe müşrif olup ta'mir ve termime eşeddi ihtiyaç ile muhtaç ve derununda edayı salat bir vechile mümkün olmamakla vakfiye-i mamulünbiha ve Şeyhülislâm'dan verilen fetvayı şerife mucibince vakfı mezburun bilcümle murtezikası rukbe olunup vazifelerinde zikrolunan cami-i şerif ta'mir ve termim olunmak üzere cümle murtezika râzi olup ancak murtezika-i vakıftan şeyh ve vaiz olan Abdurrahman Efendi demekle ma'ruf kimesne ber-mucibi şartı vâkıf zikrolunan cami-i şerifte edayı hizmet etmeyüp mügayiri şartı vâkıf medine-i Erzincan'da vaki' Külâb Bey camii vakfı başka ve Molla Ahmed Bekrici vakfı başka iken vazifesin Molla Ahmed Bekrici vakfından alup Külâbî Bey camiinde meşihat edüp şartı vâkıf icra olunmadığından ma'da rukbeye dahi razi olmayup zikrolunan cami-i şerifin ademi ta'mirne bais ve badi olduğun hususı mezburu cemmi gafir ve cem'-i kesir ihbariyle ber minvali meşruh üzere Erzincan kazası naibi İbrahim ilâm eylediğin bildirüp fetvayı şerifem mucibince mezburun vazifesi dahi rukbe olunup hilaf-ı şer' ve mügayir-i fetvayı şerife mezburu ve âhiri bir vechile inad ettirilmeyüp camii mezbur ta'mir ve termim olunmak babında emri şerifim rica ve deetrehane-i âmiremdede mahfuz olan Defter-i Mufassal'a müracaat

olundukta muharrir kalemiyle tahrir olunduğu mestur ve mukayyid ve ta'mir ve termim için mezkûr şeyhin ve vaizin vazifesi dahi rukbe olunup kimesne mani' olmamak üzere emr-i şerifim verilmeğe recasına bilfiil şeyhülislâm ve müftüülenam olan Mevlânâ Abdullah işaret etmelerıyla Mevlânâyı müşraünileyhin işaretleleri mucibince amel olunmak için yazılmıştır.

Evâil-i Cemaziyülevvel 1136

— 93 —

Sinop kadısına hüküm ki,

Sinop kazası ahalişi südde-i saadetime âdem ve arzihal gönderüp Sinop sakinlerinden Hüseyin Ağa demekle maruf kimesne fevtinden sonra sülüs malim vücuh-ı nebi üzere sarfoluna deyu vesiyet edüp musirren 1130 senesinde fevt olduktan sonra hâkim yine Sinop'ta sakin Elhaç Ali nam kimesneyi tenfiz-i vasiyete vasi nasb edüp ve Sinop'ta merhum Sultan Alâüddin cami-i şerifi kubbelelerinin etrafında olan duvarlarının taşrasında kurşunu olmamakla kar ve yağmur sularını içertüye nüfuz edüp harab olması mukarrer olmakla halâ vası-i mezkûr sülüsü mezburu cami-i merkumu ta'mirne sarfeylediklerinde taallül ve muhalefet eylediğün bildi rüp yedinde olan Şeyhülislâm fetvayı şerifesi mucibince ma'rifet-i şer'ile icrayı hakk olunmak bâbında hükmi hümayunum rica eyledikleri ecilden vech-i meşruh üzere mahallinde şer'ile görülmek için yazılmıştır.

Evâsıt-ı Şâban 1137

— 94 —

Konya kazası naibine hüküm ki,

Sen ki Konya kazası naibi Mevlânâ Elhaç Emrullah ziyde ilmehusun, südde-i saadetime mektub gönderüp medine-i Konya'da Fakih Dede mahallesinde vaki' Musa Hoca camii demekle ma'ruf cami-i

şerifin cidar-ı erbeasına vehn târi oldu-ğundan mada cami-i merkum zayyik olup ve ol mahallin cemaat-i kesiresi dahi olmakla edayı salatta üsret olmaktan nâşi ashab-ı hayrattan Elhaç Hasan nam kimesne cami-i merkumu kendü maliyle bina ve tevsî' murad etmekle cami-i merkumu ba'delhedm müceddeden bina ve tevsie izni muntazammin merkum Hacı Hasanın yedine emr-i şerifim verilme-ricasına vaki' hali biliiltimas arzylediğın ecilden meni-i şer'isi yoğise tevsî' ve inşasına mümaneat olunmamak için yazılmıştır.

Evâsıt-ı Zilkâ'de 1160

— 95 —

İzmir mollasına ve voyvodasına hüküm ki,

Hacı Abdullah gelüp İzmir'de Kurşunlu Han ile Sipahi pazarı beyninde sabıka Darüssaadetim ağası olan Mustafa Ağa ta'mir eylediği camiin şadırvanı ve musalla taşı olmamakla bu kendü maliyle ta'mir ve ihya etmekle muhtekir taifesinden bazıları arpa ve buğday ve sair terikiye kadimden bey'oluna gelen pazar yerine götürmeyüp bargir ile zikrolunan şadırvan ve musalla etrafına götürüp vaz' etmeleriyle ebnai sebinin mürur ve üburlarına mani' ve cami-i mezbure gelen cemaat-i müslimin külli seddü bend oldukların bildirüp hilaf-ı şer' zâhir olan taddileri men' ü def' oluna deyu hüküm yazılmıştır.

Evâsıt-ı Ramazan 1169

— 96 —

Diyarbakir valisine ve Âmid kazası naibine hüküm ki,

Âmidde vaki' Fatih Mehmed Paşa cami-i şerifi evkafının bilfiil beratı şerifimle mütevellisi olan Ahmed Teberdari hassa-i sabık gelüp bu sabıka tevberdari hassa ocağı emekdarlarından olup hidmeti mukabelesinde haremeynüşşerefyn ev-

kafından nefsi-âmid'de vaki' Fatih Mehmed Paşa camii tevliyeti teyiden bâ hattı hümayun buna tevcih ve beratı şerifimle üzerinde olup ve mehalline varduğında cami-i şerif evkafının iradı kalil ve vezayifi kesir vakfı mezburun müsakkafatı harabe ve kura ve mezarii kalil olmakla kadimden olan ehli mürtezikanın beratları mucibince hidmetleri mukabelesinde müstehak oldukları vazifelerinin bir vechile verilmesi mümkün olmayup ve cami-i şerifin malzemesine sarfolunacak malî vakf olmadığından naşi muamileyhin dahi medarı maaş olacak bir nesnesi olmayup bîkes ve alil ve sahibfıraş ve muhilli merhamet ve ahvali diğergün olmakla ihdası vazife talebiyle taaddi ve vakfı şerif ve sair mürtezika-i vakfa gadrolmakla Defteri Hakanî ve Haremeyn muhasebesinde mevcut olan cami-i şerifin hıntahrirden bu âna gelince maliye beratıyla mutasarrıf olan mürtezikalarının dahi vazifelerini bizim yedimizde olan askerî berat-ı mucibince taksim edelim deyu vakfı mezburede müsaade yok iken mezburler ol vechile taaddi ve rencideden hali olmayup cami-i mezbur evkafının harabına bâdi ve hizmeti muattal olmasına bâis oldukların bildirüp muhdes vazife talebiyle rencide olunmayup men' ü def' olunmak babında hattı hümayunum rica etmegın vakfı mezburun irad ve neması gerek maliye ve askeri taraflarından verilen berevat muciblerince edaya vâfi ve kâfi midir ve mütevellisinin inhası vâkıutabık mıdır; mahallinde mürtezika-i Vakf müvacehelerinde şer'ile görülüp sıhhat ve hakikatı adz ü îlâm olunmak için yazılmıştır.

Evâsıt-ı Receb 1174

— 97 —

Âmid kadısına hüküm ki,

Sen ki Âmid kadısı Bâzırgân-zade Osman'sın, südde-i saadetime mektub gönderüp Âmid'de vaki' Behram Paşa camii evkafının bervech-i iştirak mütevellisi-

leri İbrahim sabi ve şeriki Ömer henüz tesviye-i ümürü vakfa ve ruiyet-i maslahât-i tevliyeteye kaadir olmayup iki üç senedenberi kahtu gılâ sebeb ebi ile mucir ve müste'ciri olmadığından müşrif ve münderis olan akar ve musekkafatının hacir ve şecer ve senk ü sütunu ademi tekayyüd-i hiraset ve nicesi mürtezika-ı vakftan mezbur Ömer'i itma' ve i'ka ile hiyanetlerinden nâşi telef vezayi' ve inşa ve ta'miri mesebe-i muallakta olup bu sebebden erbabi v ezaifin dahi vazifeleri muhtel ve müşevveş olmakla vakf-ı mezburun sabika nısıf hisse tevliyetine vâkıfın şartı üzre mutasarrıf olan evladı vâkıftan ekber ve erşed Esseyyid Mahmud Halife idare-i vakıfta kemali meharet ve basireti ve vakfın tanzim imareti hususunda kudreti olmağla, sâbika üzerinde olan nısıf tevliyet-i vakfı mezbura tevcih ve yedine berat verilmek ricasına bililimas arz ve vakf-ı mezburun yevmi 16 akça ile tevliyetini bundan esbah Mahmud ile Ahmed'in iştiraken üzerlerinde iken mezbur Mahmud'un kasrı yedinden hissesi Ahmed'e ba'dettevcih mezbur Ahmed fevt olmakla mahlulünden oğulları Seyyid Ömer ve Seyyid İbrahim an evladı vâkıf her vechilemuhil ve müstehak olduğun Âmid naibi Hasan arz ve tevcih ve beraat verilüp ba dehu âhirden Abdülgafur nam kimesne zuhur ve vakfın mütevellileri Osman ve Abdülvehhab sabi olmalarıyla Ruha ve Malatya ve Sivas kazalarında vâki han ve hamam bilad-ı sairede olduğundan ümürünü ruiyete iktidarları yoktur deyu iki akça ile bir başka tevliyet ihdas ve askeriden berat olunmakla mezburan mahallinde hüsemisiyle ba'dettarafı' vakfın şartı üzre beratlarına idhali ve askeri ruznamçesinden Abdülgafurun kaydı ref'ü terkin olunup tevliyeti mezbure merkumana iştiraken ibka ve müceddeden berat verilüp hâlâ üzerinde olduğu Anadolu muhasebesinden ihraç olunmakla bu misillü nizai mahallinde hüsemisiyle ba'dettarafı' arz ü ilâm olunmak için bilfiil Reisiülküttabım olan

Mehmed Emin ilâmetmeğin ilâmı üzre amel olunmak için yazılmıştır.

Evâhir-i Receb 1174

— 98 —

Konya Mollasına hüküm ki,

Elhaç Mehmed ve Hüseyin nam kimeçeler gelüp medine-i Konya mahallâtından Sadirler mahallesinde Topal sokağı nam mahalde sakin olup mahalle-i mezburede Yanık Mescidi demekle ma'ruf mescidde bunların sakin oldukları mahalli merkume mesafe baid olduğundan cemaati müsliminin edayı fariza-i salat için mescid-i mezbure varmada üsret olduğundan mahalle-i merkumede kimesnein mülki olmayup kendü mülkleri olan mahalle kendü malleriyle bir mescid-i şerif bina murad eylediklerin bildirüp binasına muhalefet olunmamak bında emr-i şerifim südurunu istid'a eyledikleri ecilden kimesnenin mülkü olmayup ve bir ferde zararı şer'isi yok ise kendü mülkü üzerine malî ile mescid-i şerif binasına muhalefet olunmamak bında ferman-ı âlişanım yazılmıştır.

Evâhir-i Zilhicce 1174

— 99 —

Mahruse-i Bursa'da vaki' Çelebi Sultan cami-i şerifi ve türbe-i münife ve medrese-i celileri kubbeleri ve sair kârgirleri üzerlerinde mebsut kurşunları şiddet-i rüzgâr ve kesret-i emtarın tesirinden naşî rahnedar ve münhedim ve sair ebniyeleri dahi müşrif harab olup cami-i şerif ile medrese-i mezburede şadırvanlarına ve abdesthanelerine Akçağlan suyu demekle zarif sudan ifraz ve icra eyledikleri sularen meccralarında mebsut kanevatları mürurü ezmine ile fena bulup cereyanı mümkün olmadığından suları münkati' ve ibadullahın suya vücuhla müzayekası olmakla merfu' kurşunlar mücedden kal ve mahallerine vaz' ü bast olunmak mukatazi olduğundan bundan akdem bilcüm-

le murtezika ve ahali-i mahalle iltimasla-
rıyle kıbeli şer'den üzerine varılıp ne
mikdar mesarif ile ta'mir vücuda gelece-
ği keşif ve muayeneden sonra îlâm olu-
na deyu saadır olan emri alişana imtisalen
canib-i şer'den ta'yin olunan Esseyyid Ali
Efendi ile hassa mimarı kaaymakamı ve
hulefası ve sair ebniye ve sükuf ahvaline
vükufu olan bigaraz müslimin ve su yol-
cu ve kurşuncu taifeleri ile ebniye-i mez-
kûrenin cemi' mahallerine im'an-ı nazar
olundukta a'yan ve aşraf ve murtezikan-ı
vakıf ve ahali-i mahalle marifetleri ile ke-
şif ve muayene eylediklerinde 2770 kuruş
masraf ile ancak kaabil olur deyu haber
verdiklerini deftera-ı esbak Rami Paşa-
zadenin ihmal ve müsamahası ile bu ana
değin müşrif harab ve rahnedar ve mas-
rafı terakki ve ızdiyad bulup el'an bâran
vukuunda mihrab önünde namaz kılmak
mümkün olmayup bir müddet dahi ta'-
mirinde meks olunur ise kışın külliye
inhidamları mukarrer olup meblağı kes-
sireye badi olacağı muhakkak olduğu
malum-ı devletleri buyuruldukta ecdadı
izamlarına hürmet ve ümmeti Muham-
mede dahi merhamet buyurulup inhi-
damdan evvel ta'mir burulmak recasıyle
vaki hali deri devletmedarıma îlâm edi-
verin deyu bilcümle Bursa ahali-i iltimas
ve ilhah etmeleriyle müsaade-i aliyeleri
rica ve niyazında oldukları paye-i serir-i
â'lâya îlâm olundu. Baki ferman hazret-i
menlehülemdir.

Bursa kadısı Mustafa

20 Rebiülâhir 1175

— 100 —

Sultanönü mutasarrıfına hüküm ki,

Eskişehir kasabasına yarım saat me-
safede (٥) شبانوك نام karyede vaki'
Sultan Orhan camiinin ta'mire muhtaç
olan mahalleleri bundan akdem ba fer-
man-ı âli Eskişehir kasabası sükkanından
Hacı İsa nam kimesnenin uhdesine ihale
ve ma'rifetiyle ta'mir olunmak üzere me-

mur kılındığına binaen mesarifati ta'-
miratı mezbure için eline verilen 139 ku-
ruş ile derun-ı cami' suretybı hitam olup
cami-i merkumun şiddeti şita takribiyle
haricinde vaki' bazı ta'mirat ile mekte-
bin ta'miri evveli bahar hülulüne tevkif
olunup ibtifa-i mesarifi olmak üzere meblağı
mezburundan yedinde kalan 61 ku-
ruş kaza-i mezbur naibi ile cami-i mez-
burun imamı kusurunu bizler yaptırırız
deyu âhire alup mezbur İsa'ya on kuruş
eda ve ma'dasının 33 kuruşunu naib ve
28 kuruşunu imamı mezbur ekl ü bel'
mubaderet etmeleriyle meblağı mezbur
merkumlardan tahsil ve mezbur Hacı
İsa'ya teslim ve elyevm yedlerinde olan
10 kuruş ile cümlesin evveli baharda ma-
halli mezkure sarfedüp ziyde dahi gider
ise kendü malinden masraf ve hidmet-i
memuresini tekmiil ederim deyu takrir ve
istid'a etmeğin vechi meşruh üzere cami-i
şerif ve haricinde vaki' mekteb ta'miratu
için ita olunan akçadan tamaa binaen
naib-i merkumun ve imamı mezkûrun
aldıkları akça tamamen kendülerden is-
tirdat ve ber mucib-i emr-i âli mumailey-
he teslim ve ta'mirata sarfettirilmek ba-
bında.

Evast-ı Cemaziyülâhir 1175

— 101 —

Bursa kadısına hüküm ki,

Mehmed demekle maruf kimesne
gelup muamileyhin kaimmekamı müte-
tevellisi olduğu mahruse-i Bursa'da vaki'
Selçuk Sultan binti Mehmed Han mesci-
di şerifinin kubbesine ve sair kârgir olan
mahallerine mebsut kurşunları ve mi-
naresinin kurşun ve külâhı bu helalde va-
ki' olan şiddet-i rüzgâr ve fırtına-i azi-
me sebebi ile münhedim ve telef olup
muhtac-ı ta'mir olduğundan başka yine
muşarunileyha vakfından Mihrablı Köp-
rü demekle arif cisir-i kebirin dahi kere-
te ile mebni mahallerinin ta'mir ve ter-
mimi lâzım ve mühim olduğuna binaen
mumaileyh kendü malinden gereği gibi

ta'mir ve termim ve ta'mir olunan mahaller cümle ma'rifeti ve ma'rifeti şer'ile üzerlerine varılıp keşif ve muayene ve masrufu olan akça ümür-ü binaaya vâkıf ustalar ma'rifetiyle bilmüvacehe hesab ve yedine tarafı şer'den hüccet-i şer'iyeye verildiğün bildirüp ber mucib-i keşif masrufu ne ise galle-i vakıfdan ahz ü istifa ettirilmek babında emr-i şerifim sudurunu istid'a ve istirham eylediği ecilden hüccet-i şer'iyesi mucibince şer'ile görüle deyu emr-i şerif yazılmıştır.

Evasıtı Zilkâ'de 1175

— 102 —

Konya kadısına ve Konya mütesellimine hüküm ki,

Ülemadan Mevlâna Seyyid Musa bin Nuh gelüp ashâbı hayrattan ceddî müteveffa Elhaç Hasan nam sahibülhayratın Medine-i Konya'da bina eylediği cami' ve mekteb ve çeşmesi vakıflarının ber vecihi meşruta bertî şerifimle mütevellileri olmagla zikrolunan camii şerif vakfını vakfiyesi ve şürutü başka ve çeşme ve mekteb vakfının vakfiyesi ve şürutü dahi başka ve zevayidi batn-ı evvelde olan a'lemi evlâda meşruta olup ve cami-i merkum ve çeşme-i mezbure vakıflarının zevayidleri olmayup çeşme vakfının altı buçuk kise akça deyni olup ve cami-i mezburde ta'mirine vakıfta bir türlü müsaade yok iken medine-i mezbure sükkânından evlâdı vâkıftan derece-i saniyede olan mütegalibeden Hacı Mehmed ve Hacı Ahmed nam kimesneler kasaba-i mezbure sükkânından ecanibden Molla Ahmed ve Abdülğaffar ve Hacı Bekir ve Seyyid Hacı Mehmed ve sair havalarına tabî kimesneler ile yekdil ve mücerred izrar kasdiyle çeşme-i mezbure vakfının zevayidi vardır ve ol zaviyeden cami-i merkumu sana ta'mir ettiririz deyu sabika Karaman valisine istinaden hilaf-ı şer'i şerif ve mügayir-i vakfiye-i mar'lünbiha ve şer'ile vâkıfa cebren ve kahrer mumaileyhin kendü malinden ve çeşme-i

merkum vakfından 7,5 kise akçaya ve cami-i merkumun ta'mirine sarfittirdiklerinden ma'da hükkam dahi bigayr-i hakkın tecrim ve rahnedar ve gadri küllî eylediklerin ve babda da'vasına muvafık fetvayı şerifesi olduğun bildirüp yedinde olan ve saik muciblerince şer'ile görölüp icrayı şer've ihkak-ı hakk olunmak bâbında emr-i şerifim rica eylediği ecilden mahallinde şer'ile ihkak-ı hakk olunmak bâbında emr-i şerifim yazılmıştır.

Evâil-i Ramazan 1176

— 103 —

Mihaliç nâibine hüküm ki,

Yenişehir-i Bursa nâibi Mehmed südde-i saadetime mektub gönderüp medine-i Yenişehiri Bursa vasatında Sultan Orhan'ın cevni erbeası kârgir ve sakfı kiremîd puşide ile bina eyledikleri câmiî şerifin müstekillen ve mütevellisi kimesnenin nezretinde olmayup muhterik olmakla pazarları eyyam-ı cumaya tesadüf ettiğinden câmi-i mezkûr pazar yerine kerib mahalde bulunup kurbinde salâtı cuma ve ideyn eda olunur âhir câmi-i şerif olmayup kasaba-i mezbure ahalilerinin ve sair kura ahalilerinin her halde câmi-i mezkûre eşeddi ihtiyacları olduğundan ta'mir ve ihya olunmak bâbında kasaba-i mezbure ahalileri bundan akdem arzihal birle istid'a ve hususi mezbur mahallinde ma'rifeti şer'ile ruiyet olunup muktezayı hal deri devletmedre arz ü îlâm olunmak için saadır olan emr-i âlişanım ledelhusul sicil-i mahfuza b'delkeyd cümle müvacehesinde feth ü kırat ve badehu câmi-i muhterik-i mezkûre varılıp ruiyet olundukta hal balâda tafsil ve beyan olunduğu vech üzere olduğuna mumaileyhin dahi ilmi muhit olmağın ol bâbda dukta Mihaliç nahiyesinde evkaf-ı merhum Orhan Han deyu yazıldığı mahalde nefera ile karye-i Galinos nam diğer Karaağaç müşarünileyhin evkafından olduğu mestur ve mukayyed bulunmağın defteri hakanîde mestur

olduğu üzere Mihaliç'te olan vakfı kimlerin zabtıdır ve keyfiyeti ve kemiyeti nedir, görüp îlâm eylemek bâbında ferman-ı âlişanım yazılmıştır.

Evâsıt-ı Receb 1177

— 104 —

Yenişehirli Bursa kazası nâibine hüküm ki,

Yenişehirli Bursa kazası ahalileri şüplü salat-ı cuma ve ideyn ve evkatı hamseyi edaya muhtaç oldukları Sultan (han Gazi câmi-i şerifi geçen sene muhterik olmakla binası için istirahat olunmakta bina olunmayup kendü halinde kalmakla kaza-i mezkûr sâkinlerinden olup niyabete kudretleri olan Hacı Ahmed Ağa ve Hancı Abdi Ağa ve Mehmed Ağa demekle ma'ruf kimesneler kendü mallerinden vakfa teberruan bina ya taahhüd eylediklerin bildirüp taahhüdleri üzere vakfa teberruan kendü mallerinden binalarına izin ve ruhsatı ve canib-i şer'den tenbih olunmasını havi emri şerifim südurunu istirahat eyledikleri ecilden vech-i meşruh üzere amel olunmak fermanım olmağın mezburlar vech-i muharrer taahhüd eyledikleri vâki' ise taahhüdleri üzere câmi-i mezburu kendü mallerinden vakfa teberruen bina eylemeleri için izin ve ruhsatı havi tenbih-i ekid eylemek bâbında emri şerif yazılmıştır.

Evâhir-i Ramazan 1177

— 105 —

Sultanhisarı kazası nâibine hüküm ki,

Sultanhisarı kazasına tâbi' Dereköyü nam karye sâkinlerinden sâdattan Seyyid Mustafa südde-i Saadetime arzihal edüp karye-i merkume sâkinlerinden karında-sı Hacı Ahmed nam kimesne ölmeden evvel sülüs malinden hine karye-i merku-mede vâki' Hacı Bayram câmi-i şerifinin

muhtacı ta'mir olan mahallerini ta'mir ve termim eylemek üzere vasiyet ve bunu hususi merkume vasi-ı muhtar nasb ü ta'yin ve fevt olup sülüs dahi müsaid olmakla müteveffayı mezburun sülüs malini ahz ve vasiyetliğin icra murad eyledikte hilâf-ı şer-i şerif taallül ve muhalefet olunmak icab etmez iken yine karye-i mezbureden müteveffayı mezburun oğulları Mustafa ve Elhaç Mehmed ve Hasan ve Ali ve Hüseyin nam kimesneler ile kızları hatunlar müteveffayı mezburun vasiyetini tutmazız deyu hilaf-ı şer'-i şerif vermekte taallal ve muhalefet üzere oldukların ve bâbda dâ'vâsına muvafık şeyhülislâmdan fetvayı şerifesi olduğun bildirüp mucibince şer'ile görülüp icrayı şer'e ve ihkakı hakk olunmak bâbında emri şerifim rica etmeğın mahallinde şer'ile görülmek için yazılmıştır.

Evâil-i Zilkâ'de 1177

— 106 —

Muğla kadısına ve Menteşe sancağı mütesellimine hüküm ki,

Muğla kasabası sükkânından sulehadan İmam Halil Halife gelüp Muğla kasabasında merhum Şahidî Efendi merkad-ı şerifi kurbinde vâki' Hacı Süleyman câmi-i şerifi harab olup Cezayirli Hacı Ebubekir ta'mir edüp imamı sabiki Halil Halife mevcut iken Mehmed bin Ali nam kimesne imam yoktur deyu berat ettirmekle ref'inden Halil Halifeye 1168 senesi safeinde tevcih ve haliya berat-ı şerifimle üzerinde olup dahl icab etmez iken mezbur Hacı Mehmed bîvechi şer'i ve bilâ berat ve sened fuzuli müdahaleden hali olmadığın ve bâbda dâ'vâsına muvafık fetvayı şerife verildiğın bildirüp mucibince amel olunup mezbur Mehmed'i müdahale ettirmeyüp men' ü def'olunmak bâbında emrim rica etmeğın mahallinde şer'ile kaydolunmak için yazılmıştır.

Evâhir-i Zilkâ'de 1177

— 107 —

İznikmid kadısına hüküm ki,

Nezaret-i Sadrazamîde âsûde olan evkaftan müteveffa Pertev Paşa evkafının müteveli-i kaymakamı Ömer südde-i Saadetime arzıhal edüp müteveffayı müşarünileyhin İznikmid kazasında vâki' câmi-i şerif ve imaret ve sebili harabe müşrif ve su yolları bozulup ta'mire muhtaç olmakla tarafı vakıftan ta'mir olunmasın bundan akdem İznikmid ahalişi ve bilcümle hademe-i vakf arz ü mahzar birle iltimas ve evkaf müfettişi tarafından ta'yin olunan kâtib ve vakfı mezbur kâtibi ve İznikmid Mimarbaşı Salih Halife ma'rifetiyle ve ma'rifeti şer'ile cümle müvacehesinde keşif ve mesarifi î'lâm ve ta'miri için saadır olan emr-i âli mucibince ta'mir ve keşif ve mümza defter mucibince hesabını ruiyet ve yedine suret-i muhasebe verilip bir türlü dahl icab etmez iken dâ'vaya salihyeti olmayan evlâdı ütekadan bazıları tekrar keşif olunsun deyu iddia ile vakfı şerife ve mumaileyhe gâdr murad eylediklerin bildirüp, sen ki müfettiş-i mumaileyhsin, tarafından ve Hassa mimarbaşı tarafından mütemedaleyh kimesneler ta'yin ve mahalinde cümle ma'rifeti ve ma'rifet-i şer'ile tekrar keşif ve muayene ve ber mucibi keşif evvel fiyatı vaz' ve ta'mir olunan mahalden mesarifi mümza defteriyle deraliyeme î'lâm vebu makule dâ'va ve niza' peyda ile vakfı beyhude masrafa mübtelâ eden kimesnelerin şerr ü mazarratları men'ü def olunmak bâbında size hitaben emr-i şerifim rica eyledikleri cilden vech-i meşruh üzre şer'ile görülmek emrim olmuştur.

Evâhir-i Muharrem 1178

— 108 —

Bâ hattı hümayunı şevketmakrun bervech-i teyid mütevellisi olduğum İstanbul'da Divanyolun'da Dikilitaş kurbinde vâki' merhum ve mağfurunleh Ga-

zi Ali Paşa'yı Atık-in cevami-i şeriflerinde işbu 1179 senesi evâhirinde vuku' bulan zelzele-i azimede ta'mir ve termimine bâ fermanı âli cevami-i mezkûrelerinin binasına mübaşeret olundukta vakfı müşarünileyhin evkafı muktaalarında Anceste ve Filibe mukataalarının sülüs mallerinden işbu 1175 martı duhulünden 1179 senesi hitamına değin 5310 kuruş ve 1180 senesi martına mahsuben 1062 kuruş ki cem'an 6372 kuruş istid'a birle rikâb-ı kâmiyaba arzıhal ve meblağ-ı merkun nazır-ı müşarünil ileyh devletlü saadetlü Babüssaade Ağası hazretlerinin dolablarında hıfz vakfı müşarünileyhin ümür ü hususunda iktiza eylediğinde verilmesi bâbında şerfesudur bulan hattı hümayun şevketmakrun mucibince bu def'a vakfı müşarünileyhin zuhur eden ta'mir ve termimi için hala saadetlü ağayı müşarünileyh hazretlerinin tarafı devletlerinden bittevliye zikrolunan meblağ-ı merkumu akhz u kaz edüp ve vakfı müşarünileyh tarafına zuhur eden mahlulat muaccilesinden yine dolab-ı merkume eda ve teslim eylemek üzre işbu tahvil yed-i müşarünileyh hazretlerine verildi.

Müteveli-i vakf hâlâ

Elhaç İbrahim

10 Şevval 1180

— 109 —

Karaman valisine ve Akşehir kadısına hüküm ki,

Akşehir'de vâki' Hasan Paşa câmi-i mütevellisi olan Elhaç Abdullah gelüp câmi-i mezbur harabe müşrif olup ta'mir etmek üzre iken kaza-i mezbur sâkinlerinden â'yândan Osman efendi demekle ma'ruf kimesne bunun bir re's bahdır atını çulu ve timur zincirli badendi ile hilâf-ı şer'-i şerif ahz ve âdemisi yedine yirmi beş kuruş ve üç kuruşluk bir astar gönderüp ve mezbur düteğallibe ve cebabireden olmakla bir vechile mukavemet iktidarı olmayup küllî gâdr ve zulm-i sarîh eylediğin ve bâbda dâ'vasına mu-

vafık fetvayı şerife verildiğın ve tarafın-
dan birisini vekil eylediğın bildirüp fet-
vayı şerifesi mucibince şer'ile görölüp
mezburunun hilafı şer'-i şerif ve bigayr-i
hakkın aldığı utı tarafından vekili mer-
kume alıverilüp bivech-i şer'î taallül ve
muhalefet ettirilmeyüp icrayı şer' ve ih-
kakı hakk olunmak bâbında emr-i şeri-
fim rica etmeğın mahallinde şer'ile göröl-
mek için yazılmıştır.

Evâhir-i Receb 1190

— 110 —

Konya kadısına hüküm ki,

Meşayihden Şeyh Fahrüddin Cema-
leddin gelüp Kütahya sancağında Tav-
şanlı sâkinlerinden olup Tavşanlı şeyhi
kibarı evliyaüllahdan Keşfi eşşeyh Hacı
Hüseyin Efendi zade eşşeyh Ahmed Kâ-
şif Efendi demekle mevşuf kaddese sır-
rehmlazizin sülâlelerinden bunun pederi
Elhaç eşşeyh Hediyeullah Şemsüddin
Efendi demekle ma'ruf kimesne 1193 se-
nesinde haccı şerife azimet edüp ba'de-
da avdet ve esnayı rahda Konya kaza-
sına tâbi' olup Kışla nam mahalle dühu-
lünde eceli mev'uduyle vefat edüp karye-i
mezbure toprağında vâki' çeyrek saat
mikdarı mahalde bir dâmi-i şerif olup
müddet-i medidedenberü üzerinin puş-
desi ve iki tarafının duvarları yıkılıp ha-
rabe müşrif olduğundan naşi edayı salat
olunmaayup kimesnenin dahi zir-i destin-
de olmayup câmi-i mezburu enkazı mev-
cudesi ile ta'mir ve müteveffayı muma-
ileyhin üzerine türbe bina ve ihdas etmek
murad eylediğın bildirüp ol bâbda hük-
mi hümayunum rica ve divan-ı hümayu-
numdan sual olundukta harab olan câ-
mi' kimin vakfıdır ve hâlâ derununda
edayı salat olunmaz mı? Olduğı suret-
te kimin zabtındadır ve ta'mirine vakfın-
da müsaade yok mudur? Ve ne vakıttan-
berü müşrif harab olmuştur ve elhaleti
hazihi ne mikdar ve ne makule ahcar
mevcuttur? Ma'rifeti şer'ile muayene ve
erbabı vükuftan bittaharri sual ve ba'det-

tahkik alâ vechüssihha Dersaadetime î-
lâm olunmak üzre emr-i şerif itası me-
nutre'yi âli idüğü tahrir olunmakla vech-i
meşruh üzere i'sti'lâmı havi ferman-ı âli-
şan yazılmıştır.

Evâsıt-ı Safer 1196

— 111 —

Bor kadısına hüküm ki,

Bor kasabası ahhalilerinin südde-i Sa-
adetime takdim eyledikleri bir kıt'a arzı-
hallerinde nezareti sadrazamide olan ev-
kaftan müteveffa Şehid Mehmed Paşa'
nın Bor kasabasında kâin câmi-i şerifi
müddeti vaciredenberü ta'mir ve termim
olunmadığından müşrif harab ve mâil-i
inhidam ve türab olduğundan ta'mire
eşeddin ihtiyaç ile muhtaç ve câmi-i mer-
kum kasaba-i mezbure esvakı miyanında
vâki' ve evkatı hamsede cemaati kesire
ile meemlû olmakdan naşi cemaati müs-
limin itminanı bâl ile icrayısalatı mefru-
ze edemediklerini müeyyid mahallinden
vürud eden î'lâm ve mahzar muciblerin-
ce vakf-ı mezburun kaymakam-ı mütevel-
lisi olan İbrahim Han zade Nu'man ile
evkaf müfettişi huzurunda ledelmurafaa
ta'mirine taahhüdü ilân olunmuş iken te-
samüh birle ta'mirine mubaşeret olunma-
yup ve bir sene dahi ta'miri terk olun-
duğı surette küliyen harab olacağı bedi-
hi olduğü inha ve ma'rifeti şer' ve kay-
makamı müteveli tarafından âdemi ma'-
rifeti ve vücuh ahali nezaretleriyle ta'mir
ve termim ve meblağ masrufu sıhhat ve
hakikatı üzre Deraliyyeye arz ü î'lâm
olunmak bâbında meri şerifim sudurunu
istirham eyledikleri ecilden ta'miri inha
ve istirham olunan câmi-i mezkûr kay-
makamı müteveli tarafından âdem ta'-
yin ve ta'miri muktazi olan mahallerinin
termim ve imarete vafî meblağ tas-
yir ve mübaşir ta'yini ile ta'mir ve
termim olup sarfolunan meblağ her
neye baliğ olur ise müfredat defteriyle
sıhhatı üzre derliyyeye arz ü î'lâm olun-
mak fermanım olmağın ber minvalı mu-

harrer câmi-i mezkurun ziyade mesarif ile gadrden siyanet olunarak ta'mir ve termimi matlûb-ı mülûkânem olup ve kaymakamı mütevellî tarafından termim ve imarına vâfi meblağ ile emin ta'yin olunan mübaşirim umaileyhe terfik ve tesyir olunmagla mübaşir ma'rifeti ve ma'rifeti şer' ve vücuhı belde nazaretiyle câmii-şerif-i mezkûrun ta'miri muktazi olan mahallerini ziyade masruf ile gadrden siyanet olunarak ta'mir ve termimine ihtimam ve dikkat ve hilafından tehaşi ve sarfolunan meblağ tahharri ve tetkik ile her neye bâliğ olur ise müfredat defterleriyle sıhhatı üzre Derialiyeye arz ü î'lâma mübaderet eylemen bâbında.

Evâhir-i Rebiülevvel 119

— 112 —

Kayseriyye kazası nâibine hüküm ki,

Sen ki mevlânayı mumaileyh Eşşeyh Mehmed'sin, Bu def'a deraliyeme vârid olan î'lâmında ve medine-i Kayseriyye ahalisinin mahzurlarında medine-i mezburde sâkin bilcümle ülema ve suleha ve eimme ve hüteba ve şürefa ve umumen ahali-i fukara meclis-i şer'de nezaret-i sadrazımede âsude medine-i merkumede kâin Ahmed Paşa bina eylediği Kurşunlu câmi-i şerifi mürurı eyyam ve reyhi-şedid ve kesret-i bârân ile harabe müşrif ve münhedim ve kubbesine şükuk târı ve deunune selç ve bârân câri ve taşra havalisinin sakıfları mütekeessir ve müteadim olup bir sene dahi ihmal ve terk olunsa külliyyen harab ve mesarif-i vâfıreye muhtaç olacağı cümle indinde iyan olmakla bundan akdem umumen ahali lisanında câmi-i merkum ancak 1500 kuruş ile ta'mir olacağı keşif ve tahmin ve î'lâm ve mahzarlarıyla hakikati hal ifade ve işbu sene-i mübarekde ta'mir olunmak üzre evkaf müfettişi tarafından î'lâm olunmuş iken câmi-i merkumun mütevellisi Mehmed Necib sene-i âtiyede ta'mir ederim deyu mügayiri î'lâm iradı âzârı gayri ma'kule ile avk ü tehir ve câ-

mi-i merkumu ta'til etmekle siyaneti lil-vakf iki yüz senesi mahsulünden ta'mir ve termim olunmak üzre emri celilüşşan süduru tahrir ve istid'a ve teftiş mahkemesinden ledessual nazareti âsafide âsude ashabı hayrattan Hacı Ahmed Paşa vakfının kaymakamı mütevellisi Mehmed Necib Bey ibni Osman Efendi meclis-i şer'-i münirde bâlâda tasrih olduğu üzre câmi-i şerif-i mezkûrun ta'mirine vâfi hâlâ yedinde mevcut derki-se-i vakf olmamakla işbu sene-i mübarekde ramazan-ı şerifi guresinde kaymakamı mumaileyh câmii şerifi tarafından mu'temed âdem ta'yini ile ta'mir ve termime taahhüd eylediği ba'dettescil î'lâm olduğu evkaf müfettişi mahkemesi sicilinde mukayyed idüğü ihraç olmakla î'lâm-ı mezkûr kaydı nâtik olduğu vechile kaymakamı mütevellî-i mezbur mukaddima huzurı şer'de vaki' olan taahhüdü üzre serian ol tarafa varup mukaddemce keşfolunduğu üzre câmi-i şerifin muhtacı ta'mir olan mahallerini termim eylemek üzre bu def'a dahi taahhüdi sabıkını teyiden taahhüd etmekle olcanibe ledelvüsul kaymakamı merkumun âzârı vâhibe iradıyle imrar-ı vakt eylemesine ruhsat gönderilmeyüp muktezayı teahhüd ve mukaddim olan keşfi üzre canib-i vakfı şerifi siyanet ederek metaanet vechile câmi-i mezburun bir saat evvel ta'mir ve itmamı hususna nezret ve ikdam ve tek-mili deraliyeme mahzar birle ilaam olunmak fermanım olmağın kaymakamı merhum bu def'a dahi taahhüdi sabıkını teyid aylediği ma'lumun oldukta ba'dezin âzârı vahibesini isga ile imrar-ı vakt olunmasına iradet olunmayarak muktezayı taahhüdü ve mukaddime olan keşf üzre canibi vakf-ı şerif siyanet ettirilerek kemali metanet üzre câmi-i şerifi mezkûrun bir saat akdem ta'mir ve itmamı emrine nezaret ve ikdam ve tek-milini deraliyeme mahzarbirle ifade ve î'lâm ve hilâfından ittaka-i tam olunmak bâbında

Evâsıt-ı Şevval 1200

Bor ma' Kayı kazası nâibine hüküm ki;

Nezaret-i Evkafı Hümayuna ilhak olunan evkaftan Bor kasabasında vâki' Sultan Alâüddinin bina eylediği câmi-i şerif müşrif harab olub ta'mir ve tecdidin de vakfının müsaadesi olmadığından bahisle câmi-i şerif-i mezkûr kaza-i mezbur ahali taralarından ta'mir ve tecdide ruhsatı havi emri şerifim sudurunu kasaba-i mezburede sâkin bilcümle ülema ve süleha ve eimme ve huteba ve sair ahali meclis-i şer' de niyaz ve istid'a eyledikleri sütte-i saadetime varid olan îlâmında cerh ü iş'ar olunmuş olmaktan nâşi askerî kuyuduna müracaat olunduktan vakfı müşarünileyhin tevliyeti Seyyid Mehmed bin Seyyid Mehmed Edib'in üzerinde olduğu mestur ve mukayyed olup husussı mezbur ecille-i ricali devleti aliyemden hâlâ evkaf-ı hümayunum nazırı Esseyyid Elhaç Mehmed Said'e ledelhavale müşarünilruh câmi-i şerifin ta'mirine vakfının müsaadesi ve tahmili olmadığına binaen câmi-i şerifi mezkûrun kaza-i mezbur ahali taflarından mesarifi teberrüen lilvakf olmak üzere ta'mirine ruhsatı havi Divanı Hümayunumdan emri şerif isdariyle evkafı hümayunum mülhakatı zimmeti defterlerine ilmühaeri itası iktiza edeceğini îlâm etmekle îlâmı mucibince amel olunmak fermanım olmağın divanı hümayunumdan emri şerifim isdar ve ilmuhaberi ita olunmuştur. İmdi husussı mezbur îlâm olduğu üzere olduğu halde câmi-i şerifi mezkûrun ta'mir ve termimyle mesarifi vakıası ahali merkume taraflarından itasıyla ruhsat-ı aliyem irzanı kılındığı ve mülhakat zimmeti defterlerine ilmühaberi verildiği ma'lumun oldukta bervechi muharrer amel ve harekt ve bu vesile ile ahali ve fukaradan ta'mir masrafı diyerek ziyaade akça tahsil olunmak misillü vasfı tecvizden gayetulgaye tehaşi ve mucanebet eylemen bâbında.

Evâhir-i Muharrem 1250

Ma'ruzu dai-i keminleridir ki,

Hazret-i Mevlâna Efendimizin dergâh-ı feyzpenahları ve ittisalinde kâin Sultan Selim hazretlerinin câmi-i şerifleri kurşunlarının şüru' mufassala-i ma'lume üzere ta'mirlerine irade-i hazret-i şahane talluk buyurulmuş ve bu defa saye-i hazreti zillillahide pek çok vakt böyle ta'mir-i külliyye muhtaç olmayacak derecesinde gerek dergâhı şerif ve gerek câmi-i münif-i mezkûrun kurşunları bervechi dilhah metin ve müstahkem olarak işbu şubatın âhirinde residehüsni hitam bulmuş, ez gayri kurşun ve nakliye ücreti ve kurşuncu ve ocakçı mahiyesi mesarifi sairesiçün mukaddem ihsan buyurulan 25000 kuruş ve meblağ-ı mezkûr idare etmediği cihetle istid'ayı sadikanamle muahharen 18000 kuruş fazlasıyla idare etmiş ve mukaddem ta'mirlerinde ihtiyatı yedek olarak çend kıt'a kurşun tahtası terk ve dergahta birmünasib mahalle vaz' olunarak ta'mir-i cüz'i vukunda sarf ile bu derece ta'mir-i külliyye muhtaç olmamak kaide-i kadim ise de bundan evvel elli bir tarihindeki ta'mirde bervechi muharrer yedek bırakmadıklarından bu mertebe ta'miri külliyye muhtaç oldu. Biberin bu defa dahi kaadekadimi veçhile çend kıt'a cedid kurşun tahtası ihtiyatı alakonmuş ve kurşuncu Edhem Ağa kullarının ve ocakcısının şubat gayeti ve 66 senesi martı ibtidası itibariyle memuriyeti reside-i hüsni hitam olup mahiysinın tarih-i mezkûrden kat'ına Konya kalemine tarafı âcizeden ilmuhaber verilmiş ve merkum Adhem Ağa kulları dahi tarihi arizamdan üç gün evvel diğer memuriyeti olan Balıkesir canibine azimet etmiş idüğü ve dergâh-ı şerif ve câmi-i münif-i mezkûrun kurşunları hiç bir ezmanda böyle kavi ve müstahkem ta'mir görme-yüp bu dahi zamanı hayriyet nişanı hazreti hilfetpenahi efendimizin başkaca âsâryümn ü saadeti idüğü beyaniyle haseten teşekkürümü havi arizam terkimi-

ne iptidar olunmuştur. Allahın kerem ve lutfu ile manzur-ı aynı vekâletpenahileri buyuruldukte ol bâbda ve her halde emr ü irade hazret-i menlehülemrindir.

Mehmed Said ibn-i Mevlâna bâmeşihat şüd

27 Cemaziyülevvel 1266

— 115 —

Utufetlû Efendim hazretleri,

Evkaf-ı hümayun nezareti celilesinin manzur-ı âli buyurulmak için takdim kılınan takririnde iltizan olduğu veçhile Evkaf-ı Hümayun hazine-i Celilesi mülhakatından sadresbak Merhum Pertev Mehmed Paşa vakfı hayratından medine-i İznidde vâki' câmi-i şerifin ta'mir ve terminine sarfolunmuş olan 8691,5 kuruşun vakfı mevcudundan tesviye ve itası hakkında her ne veçhile emr ü ferman-ı hazret-i padişahî müteallik ve şerefsudur buyurulur ise ana göre hareket olunacağı beyaniyle tezkire-i seneveri terkim kılındı.

28 Zilhicce 1274

— 116 —

Devletlû utufetlû efendim hazretleri,

Bursa'da bulunan cevami-i şerifeden Sultan Yıldırım Bâyezid Han hazretlerinin binakrdesi olan câmi-i Kebir vüs'at ve mevki cihetiyle ibadet ve cemiyetgâh umumî bir ma'bedi kadim olarak evkatı adiyede ve hususiyede ve eyyamı sıymda orada ekser ahali savf bste-i ibadet olup fakat ma'lumı alii dêverileri buyurulduğu üzre câmi-i şerif-i mezkûr üç sene mukaddem münhedim ve rahnedar olmasıyle derununda akdi süfufi ibadet ve istima'ı mevaiz-i hayriyetmenkıbetten geçen sene ramazanı şeriflerde umum ahali mehcur ve mahrum olarak şurada burada müteferrikan edayı salat ile câmi-i mezkurun husuli ma'muriyeti duasiylen atika pirayı iştigal oldukları halde Allahın

lutfuyle saye-i muvafakatvaye-i hazreti-şahanede câmi-i şerif-i mezkurun mukaddimadahi hakipayı samı-iddaverilerine bu mazbata arz ü beyan olunduğu veçhile sene-i sabika ve bu sene-i mübarekede inşaları haddi hitam olan onbeş kubbenin siva ve boyaları ile tezyinat-ı dahiliye ve hariciyeleri hüsnî ikmal kılınmış olduğuna ve şu mahaller zeynetsaz-ı enzar-ı ahali olarak bunların derununda mütekaarribulhülûl olan mah-ı mezkurde edayı salat-ı mefruze ve teşekkürat-ı lazime ile veli nimetimiz efendimizin izdiyad-ı ömr ü devlet ve terakki-i fûruğu mihr ü şevket ve saltanatı seniyyeleri ed'iyesini tekrar eylemek hakkında erzani-i müsaade-i seneiyye arzısı cayegiri zamir bulunduğuna ve henüz ta'miratına başlanan diğer beş kubbe câmi-i mezkurun vasatından girüde vâki' olmasıyle bunların ameliatı edayı salata mani' olamayacağından başka saye-i şehinşahide ahdi karibade inşa ve ikmalleri memuli kavi olduğu misillû zatış evetsematı hazret-i zillilhinin hemişe eşi'a nisarı saha-i ümniye ve âmâl-i teberrükât olan ehvarı merhamet ve şefekati seniyyelerinden bu bâbda dahi ahali-i merkumenin iktibası lemeat-i neyl-i amel eylemeleri hakkında müsaade-i celile-i şehriyarî bîderiğ buyurulması etrafı şamiletületrafı seniyyeden müsted'a bulunduğu mebni lutfen ve şu haheş-ü arzuyu umumiye merhameten işbu ma'hi siyamda câmi-i şerifi mezkurde ibkayısalat ve tertili duayi şehinşah-ı ma'delet âyât olmak üzre istihsali müsaade-i seniyyeye inayeti aliyye-i hidivleri sezâvâr ve câmi-i mezkûr ile ebniye-i aliye-i sairenin ber vakf-ı matlubı âli tetrici-i ta'mirat-ı mühimmelerinde Bursa Evkaf müdiri faziletlû Elhaç Halil Efendi dâilerinin doğrusu ikdamat-ı saadika ve tekayyüdat-ı daimesi meşhud olduğundan hırzı bazuyı şevk ü iftihatı olmak üzre kendüsüne bir kıt'a taltifname-i âli-i dâverileri istar ve tisyar buyurulmak niyazına arıza-i mahussa-i bendegânenin terkim ve takdimine ibtidar kılınmıştır.

Olbâbda emr ü irade hazreti menchülem-
rindir.

Vâli-i vilâyeti Hüdavendigâr
Süleyman

25 Receb 1274

— 117 —

Utufetlü Efendim hazretleri,

Bursa'da vâki' Hayreddin Paşa câ-
mi-i şerifi vukubulan hareket-i arzda kül-
liyen münhedim olduğundan mahallin-
de münakaşası bilicra keşfi olan 49169,5
kuruştan aşağı tâlib bulunduğu halde
anın ve bulunmadığı surette mahalli mec-
lis ve evkaf müdiri ma'rifetiyle bitta'mir

hiltamında defterinini irsali ve vakf-ı
mezkûrun 61 senesi muhasebesinde te-
beyyün eden 34400 bu kadar kuruş faz-
lası mevcut olup sair senelerde dahi faz-
la zuhuru memul idüğinden lâzım gelen
muhasebatının ruiyeti hususuna dair Ev-
kaf-ı Hümayun nezaret-i Celilelisinin
takriri manzuru âli-i cenabı mülûkâne bu-
yurulmak için arz ü takdim kılınmış ol-
makla ber mücib-i takrir icrayı iktizası-
nın nezaret-i müşarüniyleh'e havalesi
müvafık-ı emr ü ferman-ı hazret-i padi-
şahî buyurulur ise tesviye-i icabına ibtidar
olunacağı beyaniyle tezkir-i senâverî ter-
kimine ibtidar olundu.

9 Safer 1279